

UUSKONSERVATIIVIT?

2000-luvun suomalaisnuorten konservatiiviset ja yksilöä vastuullistavat
kovat asenteet ja asennemuutos nuorisobarometriä valossa

Kristiina Lampinen
Pro gradu -tutkielma
Sosiologia
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2013

TIIVISTELMÄ

UUSKONSERVATIIVIT?

2000-luvun suomalaisnuorten konservatiiviset ja yksilöä vastuullistavat kovat asenteet ja asennemuutos nuorisobarometrien valossa

Kristiina Lampinen
Sosiologia
Pro gradu-tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Terhi-Anna Wilska
Syksy 2013
117 sivua

Tutkimuksen tehtävänä on selvittää mediakeskustelun synnyttämästä mielenkiinnosta johtuen ensinnäkin, ovatko suomalaisnuorten asenteet koventuneet 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, sekä toiseksi, ovatko nuorten asenteet muuttuneet konservatiivisemmiksi. Lisäksi selvitetään nuorten välisiä asenne-eroja.

Tutkielman aineistona käytetään viittä nuorisobarometriaineistoa vuosilta 2002, 2005, 2006, 2007 ja 2009. Laajasta aineistosta on valittu tarkasteluun yksilöä vastuullistavia asenteita mittaava muuttujapatteristo sekä konservatiivisia nuoren henkilökohtaisia tulevaisuusodotuksia koskeva muuttujapatteristo. Teoreettisen viitekehyksen perusteella yksilöä vastuullistavien ja konservatiivisten asenteiden vastapainoksi aineistosta valittiin mukaan myös sosiaalisia rakenteita painottavia ja postmaterialistisia asennemuuttujia.

Nuorten asenteisiin vaikuttavia tekijöitä tarkastellaan kolmesta toisiinsa limittyvästä teoreettisesta näkökulmasta. Huomioon otetaan ensinnäkin sosiologinen keskustelu postmodernista ajasta ja sen muutoksista, jotka vaikuttavat nuorten elämään. Toiseksi tarkastellaan elämäntavan muutosta ja kolmanneksi nuorta sukupolvea sukupolvi-teorioiden valossa.

Tutkimuksessa kuvaillaan asennetrendejä sekä tutkitaan asenne-eroja yksi- ja kaksisuuntaisen varianssianalyysin avulla. Muuttujajoukon tiivistämiseen on hyödynnetty pääkomponenttianalyysiä.

Tutkielman tuloksista voidaan päätellä, että yksilöä vastuullistavat kovat asenteet eivät ole voimistuneet nuorten keskuudessa 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Asenteita voidaan kuitenkin yleisesti ottaen luonnehtia yksilöä vastuullistaviksi. Asenteet eivät ole muuttuneet konservatiivisemmiksi. Työ- ja perhekeskeisistä perusarvoista kumpuavat asenteet ovat pysyneet vakaina ja korkeaan statukseen ja omistukseen kytkeytyvä konservatismi on hieman vähentynyt nuorten keskuudessa. Sukupuolten, eri kuntaryhmien sekä koulutus- ja ikäryhmien väliltä löydettiin tilastollisesti merkitseviä asenne-eroja.

Avainsanat: nuoret, arvot, yksilökeskeiset asenteet, konservatiiviset asenteet, postmaterialistiset asenteet, elämäntavut

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	4
2. ARVOT JA ASEENTEET	8
2.1 Arvon käsite.....	8
2.1.1 Rokeachin arvotypologia.....	9
2.1.2 Schwartzin arvomalli ja kulttuuriset arvo-orientaatiot.....	11
2.2 Asenteen käsite.....	16
2.3 Kovien ja pehmeiden arvojen perusulottuvuus.....	17
2.4 Arvokonservatismi	18
3. NUORUUS JA ELÄMÄNKULKU	20
3.1 Nuoruuden synty ja nuoruuden käsite.....	20
3.2 Nuoren psykososiaalinen kehitys.....	21
3.3 Elämänkaaresta elämäntulkintaan.....	23
4. NUORTEN ARVOT JA ASEENTEET – TEOREETTISIA LÄHTÖKOHTIA ...26	
4.1 Arvot 2000-luvulla - sosiologinen keskustelu postmodernista.....	26
4.1.1 Myöhäismoderni nuoruus.....	28
4.2 Sukupolvet ja arvot.....	30
4.2.1 Sukupolven käsite ja käsitteen ongelmallisuus.....	30
4.2.2 Mannheimilainen sukupolvijäätävä.....	32
4.2.3 Ronald Inglehart: materialistiset ja postmaterialistiset arvot yhteiskunnallisen kehitysvaiheen kuvaajina	35
4.2.4 Suomalaisen yhteiskunnan sukupolvet.....	39
3.2.4.1. Nuori sukupolvi – yksilöllisen valinnan IT-sukupolvi.....	41
4.3 Nuoret mediapuheessa.....	45
5. SUOMALAISNUORTEN PERINTEISET JA KONSERVATIIVISET ASEENTEET AIKAISEMMAN TUTKIMUKSEN VALOSSA	47
5.1 Nuorten keskuudessa uudenlaista traditionaalisuutta	47
5.2 Nuoret traditionalistit, individualistit ja humanistit.....	49
5.3 Uuskonservatiivit, uusvasemmistolaiset ja liberaalit individualistit – suomalaisnuorten poliittiset asenteet.....	51
5.4 Nuorten omat näkemykset arvokonservatiivisuudestaan.....	52

6. TUTKIMUSASETELMA	54
6.1 Tutkimuskysymykset.....	54
6.2 Tutkimusaineistot.....	54
6.3 Tutkielmassa käytetyt tilastolliset menetelmät.....	55
6.3.1 Varianssianalyysi.....	55
6.3.2 Pääkomponentti- ja reliabiliteettianalyysi.....	56
6.4 Tutkielmassa käytetyt muuttujat.....	57
7. AINEISTON KVAILEVA ANALYYSI - ASENEMUUTOKSET 2002-2009	
7.1 Tulevaisuuden odotuksiin liittyvät asenteet.....	59
7.2 Suhtautuminen syrjäytymisen syihin.....	63
7.3 Suhtautuminen sosiaaliturvan passivoivaan vaikutukseen.....	67
8. NUORTEN ASENNE-EROT	69
8.1 Erot konservatiivisissa tulevaisuutta koskevissa asenteissa.....	69
8.1.1 Perinteiset perusarvot, perhe ja pysyvä työsuhde.....	71
8.1.2 Korkeaan statukseen kytkeytyvä konservatismi.....	76
8.1.3 Omistukseen ja materiaaliseen hyvinvointiin kytkeytyvä konservatismi.....	80
8.2 Erot postmaterialistisissa tulevaisuutta koskevissa asenteissa	84
8.2.1 Mahdollisuus matkustamiseen ja maailman näkemiseen tulevaisuudessa.....	84
8.2.2 Mahdollisuus ekologisiin kulutusvalintoihin tulevaisuudessa....	87
8.3 Erot syrjäytymisasenteissa.....	91
8.3.1 Yksilöä vastuullistavat kovat asenteet.....	91
8.3.2 Sosiaalisia näkökohtia painottavat pehmeät asenteet.....	97
8.4 Muut yksilöä vastuullistavat kovat asenteet.....	99
8.4.1 ”Menestyminen elämässä on itsestä kiinni”.....	100
8.4.2 Erot suhtautumisessa sosiaaliturvaan	102
9. JOHTOPÄÄTÖKSET & POHDINTA	104
9.1 Postmodernin ajan Y-sukupolvi.....	104
9.2 Konservatiivisten asenteiden muutoksesta ja eroista.....	105
9.3 Kovien asenteiden muutoksesta ja eroista.....	109
9.4 Tutkimusprosessin ja tutkimuksen luotettavuuden reflektointia.....	110
10. LÄHTEET	112

1. JOHDANTO

Mediassa on viime vuosina otsikoitu nuorten asenteiden kovenemisestä ja konservatiivisuudesta. Esimerkiksi Helsingin Sanomat otsikoi 13.9.2009: ”Suomalaisnuoret yhä konservatiivisempia” ja 16.11.2010 ”Nuorten asenteet tiukkenivat”. City-lehden nuorison arvobarometriin perustuva lehtiartikkeli 16.9.2010 kertoo myös ”nuorista konservatiiveista”. Lehtiartikkelit luovat kuvaa uus konservatiivisista suomalaisnuorista, jotka haluavat elämäänsä turvallisuutta ja mukavuutta ja ovat haluttomia kohtaamaan muutoksia. City-lehden artikkeli kertoo aivan ainutlaatuisesta uudesta sukupolvesta, joka on ensimmäistä kertaa Suomessa konservatiivisempi arvoiltaan kuin heidän vanhempiansa sukupolvi. Helsingin Sanomien 13.9.2009 artikkeli pohjautuu kansainväliseen RISC Monitor -asennetutkimukseen, jonka tulokset on kärjistetty siten, että suomalaisen perusarvot kiteytyvät tänäpäivänä *kotiin, mukavaan elämään ja virtuaaliseen kansainvälisyyteen*. Tämän tutkimuksen mukaan erityisesti nuoret suomalaiset ovat myös perinteisten perheroolien kannalla.

Myös vuoden 2010 nuorisobarometrin (*Puolustuskannalla*) tutkimustulokset on tulkittu kertovan yleisesti ottaen nuorten arvojen perinteisyydestä ja vahvasta isänmaallisuudesta. Elinkeinoelämän valtuuskunnan asennetutkimus (Haavisto & Kiljunen 2011) kertoo samaa: sen mukaan 18-35 -vuotiaiden suomalaisten nationalistiset asenteet ovat voimistuneet, vaikka muuten asennemuutokset ovat olleet hyvin hitaita ja samansuuntaisia eri ryhmissä. Toisaalta 2010 nuorisobarometrin mukaan suomalaisnuoret itse määrittelevät itsensä useammin arvoliberaaleiksi kuin arvokonservatiiveiksi ja nuoret olisivat siirtyneet huomattavasti arvoliberaaliin suuntaan. (Myllyniemi 2010, 25–32.)

Jälkimodernin ajan on väitetty merkitsevän elämän ristiriitaisuuksien ja epävarmuuden lisääntymistä. Riskiyhteiskunta uhkaa keskiluokkaisia arvoja ja aiheuttaa moraalisia kriisejä ja arvojen muutoksia, kun suuret ”ideologiset pelastuskertomukset”, ”ismit” ovat menettäneet merkityksensä ihmisten maailman jäsentäjinä ja yhteiskunnan rakenteistajina. (Beck 1992; Featherstone 1991a, 201–204). Uskonnon rooli yhteisten perusarvojen ja turvallisuudentunteen tarjoajana on myöhäismodernilla ajalla vähentynyt yhä sekulaarimmassa yhteiskunnassa. Sosiologisten aikalaisanalyysien mukaan vastakohtaisuuksien lisääntymistä on myös pidetty 2000-luvulle ominaisena tunnuspiirteenä (esim. Hoikkala & Roos 2000). Tässä kontekstissa pysyvyyden tavoittelu,

turvallisuushakuisuus tai menneen ajan haikailu ei vaikuta yllättävältä: myöhäismodernissakin maailmassa tarvitaan turvallisuutta tuottavia ”suodattimia”.

Toisaalta useat tutkimukset ovat osoittaneet traditionaalisten asenteiden pysyvyyden jälkimoderneissa yhteiskunnissa (esim. Vinken & Ester 1992, Inglehart & Baker 2000, Schwartz 2011): arvot eivät ehkä olekaan pirstaloituneet postmodernien teorioiden mukaisesti. Anita Rubinin mukaan suomalaisten perusarvot ovat todellisuudessa muuttuneet hyvin hitaasti. Hänen mukaansa murroksessa ovat itse arvojen sijasta arvojen tärkeysjärjestys, uskomukset ja preferenssit eli se, minkälaiset periaatteet, tarpeet tai odotukset vaikuttavat yksilön tekemiin valintoihin. Myös nuorten arvot ovat pysyneet melko vakaina: nuorten tulevaisuuskuvia koskevien tutkimusten mukaan nuorten arvomaailma on yhä hyvin perinteinen. Suomalaiseen elämään liitetyt hyvän elämän määritteet, kuten terveys, ydinperhe, hyvä toimeentulo ja työ nousevat selvästi esiin. (Rubin 1999, 340–341). Nuorten arvomaailma on myös usein jäsentymätön ja häilyvä, eikä empiiriset tutkimustulokset osoita nuorten yhdenmukaisuutta heidän ydinarvoissaan ja uskomuksissaan (Helve 1993, 2002).

Tutkielman tutkimushypoteesina testataan mediahuomiota saanutta väitettä nuorten arvokonservatismista kahdella eri dimensiolla: ovatko asenteet koventuneet tai muuttuneet konservatiivisempaan tai traditionaalisempaan suuntaan. Tutkielmassa selvitetään yleistettävien, kaikki suomalaisnuoret kattavien empiiristen aineistojen avulla ensinnäkin, *ovatko suomalaisnuorten yksilöä vastuullistavat, ns. kovat asenteet voimistuneet? Toiseksi tutkielmassa selvitetään, ovatko konservatiiviset tai traditionaaliset asenteet vahvistuneet nuorten keskuudessa 2000-luvulla? Konservatiivisten tai traditionaalisten asenteiden vastakohtaksi asettuvat teoreettisen viitekehyksen perusteella postmaterialistiset tai postmodernit asenteet. Tämän perusteella tutkielmassa selvitetään myös, ovatko 2000-luvun nuorten postmaterialistiset asenteet vahvistuneet?*

Lisäksi tutkitaan suomalaisnuorten välisiä asenne-eroja selvittämällä, *miten nuoret eroavat kovilta ja konservatiivisilta - toisaalta postmaterialistisilta asenteiltaan iän, sukupuolen ja muiden sosiodemografisten taustamuuttujien perusteella (vai ovatko nuorten asenteet yhdenmukaisia)?* Tutkielmassa tarkastellaan asenne-eroja muun muassa urbaaninuorten ja maalaisnuorten, naisten ja miesten ja eri ikäryhmien välillä.

Tutkimusaineisto koostuu Nuorisobarometreista vuosilta 2002, 2005, 2006, 2007 ja 2009. Laajasta barometriaineistosta on etsitty muuttujia, jotka mahdollistavat hypoteesin testaamisen. Nuorisobarometreissa ei kysytä vuosittain samoja kysymyksiä, joten aikavertailu ei onnistu näiden aineistojen pohjalta kuin muutamien muuttujien osalta. Barometreissa on kysytty muun muassa käsitystä syrjäytymisen syistä sekä sosiaaliturvan passivoivasta vaikutuksesta, mitkä mielestäni mittaavat arvojen *kovuutta*. Nuorten asenteiden *konservatiivisuutta* puolestaan selvitetään kysyttäessä sitä, mitä nuoret haluavat saavuttaa 35:een ikävuoteen mennessä. Nousevatko perinteisen, konservatiivisen elämän peruspilarit kuten oma ydinperhe ja materiaallinen hyvinvointi etusijalle, vai kokevatko he laajan ystäväpiirin, ympäristöarvot tai mahdollisuuden matkustaa ja nähdä maailmaa yhä tärkeämmäksi?

Teoreettinen viitekehys on rakennettu kolmen erilaisen arvoihin vaikuttavan aikaan liittyvän tekijän perusteella. Aikaan liittyviä tekijöitä ovat ensinnäkin historiallinen ajankohta, ”ajanhenki”, *zeitgeist*, joka vaikuttaa aikalaisen arvomaailmaan ja koskettaa jokaista henkilöä iästä ja kohortista riippumatta. Toiseksi *sukupolvien välillä* on arvoeroja, koska ihmiset elävät historiallisesti eri aikoina, ja heillä on näin ollen erilaiset elämäkokemukset, jotka heijastuvat arvoihin. Kolmanneksi arvot ovat *ikävaihesidonnaisia*, ja eroavat elämänsaaren vaiheiden välillä. (Puohiniemi 2002, 95.) Kaikki näistä on otettava huomioon pohdittaessa 2000-luvun nuorten asenteiden kehittymistä.

Aluksi pohditaan arvon ja asenteen käsitteitä sekä arvojen tutkimista. Tässä tukeudutaan erityisesti Milton Rokeachin (1973, 1979) ja Shalom Schwartzin (1992, 2011) arvoja koskevaan teoretisointiin. Tämän jälkeen avataan kovien ja pehmeiden arvojen, sekä arvokonservatismiin käsitteitä. Seuraavaksi tarkastellaan nuoruuden ja elämänsaaren käsitteitä sekä sitä, miten asenteiden kehittyminen on sidoksissa nuoruuteen elämänsaaren vaiheena ja miten arvojen omaksuminen tai muuttuminen näyttäytyy osana psykologista persoonallisuuden kehitystä. Elämänsaaren tematiikka on noussut sosiologisessa keskustelussa näkyväksi sijalle, ja myöhäismodernin yhteiskunnan muutokset heijastuvat myös yksilöiden elämänsaarkuun (Hunt 2005). Lineaarisesti etenevän elämänsaaren sijaan yksilöillä on enemmän valinnanmahdollisuuksia rakentaa elämänsaarkuaan, mutta toisaalta kaikille nuorille valinnat eivät ole helppoja ja valintojen paljous voi tuntua ahdistavalta.

Varsinaisen teoreettisen viitekehyksen avaaminen aloitetaan esittelemällä lyhyesti sosiologista aikalaisanalyysiä postmodernista: mitkä ovat 2000-luvun erityispiirteitä, toisin sanoen millainen ajankuva postmodernilla ajalla vallitsee ja miten se voisi heijastua suomalaisnuorten arvoihin ja asenteisiin (esim. Beck 1992, Bauman 1992, Hoikkala & Roos 2000). Tässä yhteydessä pohditaan myös, millaisia piirteitä nuoruus saa postmodernilla ajalla.

Tämän jälkeen pohditaan arvojen ja asenteiden muodostumista sukupolviteorioiden valossa. Sukupolviteoriat limittyvät sikäli kysymykseen aikamme eetoksesta, että puhuttaessa ajan hengestä, yritetään myös aina etsiä uusinta sukupolvea (Purhonen 2007, 24). Tarkoituksena on pohtia tämän uuden sukupolven piirteitä: onko nuorella sukupolvella esimerkiksi joitain sellaisia avainkokemuksia, joiden perusteella voidaan puhua juuri tästä spesifistä ryhmästä? Millaisena sukupolvena tämän päivän nuoria ja nuoria aikuisia pidetään ja minkälaisissa yhteiskunnallisissa elinoloissa he ovat kasvaneet? Hyödynnän klassisia Karl Mannheimin (1952) ja Ronald Inglehartin (1977) sukupolviteorioita sekä suomalaisen yhteiskuntaan sijoittuvia Semi Purhosen (2007, 2008), Tommi Hoikkalan & Petri Pajun (2008), Terhi-Anna Wilskan (2004) ja Henna Mikkolan (2002) tutkimuksia.

Nuoria koskevat kategorisoinnit ja määrittelyt ilmenevät ennen kaikkea mediapuheessa. Nuorten teot ja toiminta kiinnostavat tiedotusvälineitä, etenkin epätavanomainen ja yllättävä toiminta saa heti journalistista huomiota (Hoikkala 1989, 88). Joskus nuoriin liittyvä otsikointi voi saada myös aikaan laajemman *moraalipaniikin* (Cohen 2002 [1972]). Tämän vuoksi koen tärkeänä pohtia hieman myös median, nuorten ja arvokeskustelun suhdetta. Tämän jälkeen esitellään lyhyesti aikaisempia suomalaisnuorten konservatiivisia asenteita koskevia tutkimuksia (Harinen 1999, Helve 1993, 1999, Martikainen & Pekonen 1997, 1999) sekä nuorten omia käsityksiä arvokonservatiivisuudestaan (Nuorisobarometri 2010).

Aineiston, muuttujien ja tutkimusmetodien esittelyn jälkeen siirrytään ensin asennetrendien kuvaamiseen ja tämän jälkeen asenne-erojen tutkimiseen yksi- ja kaksisuuntaisen varianssianalyysin avulla. Lopuksi keskeiset tutkimustulokset vedetään yhteen sekä reflektoidaan tutkimuksen kulkua ja onnistumista.

2. ARVOT JA ASENTEET

2.1 Arvon käsite

Arvoista puhutaan paljon. Mediapuheessa viitataan jatkuvasti arvokeskusteluun, arvojen muutokseen, liberaaleihin ja konservatiivisiin arvoihin, sekä esimerkiksi valtaväestön ja vähemmistöjen arvojen kohtaamiseen. Esillä ovat olleet myös arvojohtajuuden tematiikka ja nykyaikaan liitetty ”arvotyhjiön” käsite. Usein arvon käsitettä ei avata keskusteluissa, vaan se otetaan annettuna. Yleisesti termillä viitataan jonkin asian parempaan pitämiseen, arvostamiseen, ja arvot kertovat jotakin ihmisen henkilökohtaisista preferensseistä. Myös empiirisessä arvoja koskevissa tutkimuksissa arvo- sanalla saatetaan tarkoittaa monenlaisia ja arvoina tutkia hyvinkin kaukana toisistaan olevia ilmiöitä. Arvotutkimuksen kenttä onkin Venkulan & Reutevaaran (1993, 2) mukaan yleisesti ottaen melko sekavaa sekä lähtökohdiltaan että tuloksiltaan. Puohiniemen mukaan arvo-termi sisältää hieman juhlavan konnotaation, että arvoista puhuminen olisi sinänsä jo jotakin hienoa. Tutkittaessa arvomuutosta, hänen mukaansa käsite *value confortation*, arvojen kohtaaminen tai vastakkain asettaminen on hedelmällisempi kuin esimerkiksi ”arvokeskustelu” tai ”arvopohdinta”. Kaikessa arvopohdinnassa on tavallaan kyse arvojen vastakkainasettelusta ja omien arvojen kohtaamisesta. (Puohiniemi 2002, 19–20.) Ilkka Niiniluoto (2000, 5) esittää osuvasti, että postmodernista arvotyhjiöstä puhuminen edustaa puolueellista näkemystä: arvojen puuttumisen sijaan ”pikemminkin nykyaikana on kyse arvojen runsaudesta ja hajanaisuudesta tilanteessa, jossa selkeästi tunnustettujen yhteisten auktoriteettien tilalle on tullut median välittämä pirstaleinen monikulttuurisuus”.

Luonteenomaista suurelle osalle arvoja koskevaa ihmistieteellistä tutkimusta on käsittää arvot joko subjektien tai objektien ominaisuuksiksi. Subjektikeskeinen näkökulma arvoihin on silloin, kun kysytään millaisia arvoja yksilöillä, ryhmillä, yhteiskunnilla, aikakausilla tai kulttuureilla on. Objektikeskeinen käsitys arvoista on lähellä moraalifilosofian alaa, jolloin tarkastellaan sitä, mikä on arvokasta ja millä perusteella, sekä sitä, mikä on korkein arvo. Tästä näkökulmasta arvot ovat sellaisia objekteja tai objektien ominaisuuksia, jotka saavat ihmiset tavoittelemaan niitä (esimerkiksi esineen käyttöarvo). (Rokeach 1973, 4, Suhonen 1988, 15–16.)

Käsitykset arvoista länsimaisessa sosiologiassa voidaan karkeasti jakaa neljään tyyppiin: ensinnäkin arvoja on pidetty absoluuttisina käsitteinä, riippumattomien lakien kaltaisina. Toiseksi arvot on katsottu aineellisten ja ei-aineellisten objektien ominaisuuksiksi. Kolmanneksi niiden voidaan ajatella olevan ihmisen biologisista tarpeista ja persoonallisuudesta peräisin olevia inhimillisiä ominaisuuksia ja viimeiseksi arvoja on pidetty yhtäläisenä toiminnan kanssa. Useimmiten sosiologiassa arvot on käsitetty yksilön tai ryhmän ominaisuuksiksi. (Alapuro 1969, 18.)

2.1.1 Rokeachin arvotypologia

Sosiaalipsykologi ja arvotutkija Milton Rokeach esittää viisi universaalia oletusta ihmisten arvojen luonteesta. Ensinnäkin arvojen kokonaismäärä on suhteellisen pieni. Toiseksi kaikilla ihmisillä elinympäristöstä huolimatta on samat arvot, mutta ne voivat vaihdella eri asteisina. Kolmanneksi inhimilliset arvot ovat järjestäytyneet arvojärjestelmiksi ja arvojen alkuperä voidaan jäljittää kulttuuriin, yhteiskuntaan ja sen instituutioihin sekä persoonallisuuteen. Viimeiseksi Rokeach esittää, että arvojen seuraukset ilmenevät käytännössä kaikissa sosiaalitieteilijöitä kiinnostavissa ilmiöissä. Rokeachin tavoitteena on esittää ”arvoneutraali”, tieteellisesti hedelmällinen ja lähikäsitteistä selkeästi erotettava arvon määritelmä:

”arvo on kestävä uskomus siitä, että tietty käyttäytymistapa tai päämäärä (end-state of existence) on henkilökohtaisesti tai sosiaalisesti toivottavampi kuin tälle vastakkainen käyttäytymistapa tai päämäärä.”

Arvojärjestelmä puolestaan on pysyvä, toivottujen käyttäytymistapoja ja päämääriä koskevien uskomusten järjestelmä. (Rokeach 1973, 3–5.)

Arvoille on luonteenomaista pysyvyys, mutta muutoksen on kuitenkin oltava mahdollinen. Jos arvot olisivat epästabiileja, ihmisen persoonallisuuden ja yhteiskunnan jatkuvuus olisi mahdotonta. Kestävyys juontuu siitä, että ne opitaan eristyksessä muista arvoista ”absoluuttisella tavalla” (esimerkiksi lapselle ei opeteta, että on toivottavaa olla ”vähän rehellinen”). Kokemuksen ja kypsymisen prosessin kautta yksilö oppii yhdistämään yksittäiset arvot hierarkkiseksi järjestelmäksi, jossa jokainen arvo on määrätynyt suhteessa toisiin arvoihin. Tästä siis seuraa, että vaikka arvot opitaan absoluuttisella tavalla, on niillä myös suhteellinen luonne: yksilö joutuu sosiaalisissa tilanteissa punnitsemaan useiden erilaisten kilpailevien arvojen välillä ja arvoimaan toisen

tärkeämmäksi kuin toisen. (mt. 1973, 6.)

Rokeach (mt.1973, 7–9, 95) esittää analyttisen jaon *terminaalisiin ja instrumentaalisiin arvoihin (itseis- ja välinearvoihin)*. Terminaaliset arvot viittaavat toivottuihin päämääriin, ja Helve (1993, 90) nimeääkin nämä terminaaliseksi *itseisarvoiksi*. Terminaaliset arvot jakautuvat kahteen tyyppiin: henkilökohtaisiin ja sosiaalisiin terminaaliarvoihin. Henkilökohtaisena itseisarvona Rokeach mainitsee esimerkiksi mielenrauhan tai uskonnollisen pelastumisen. Interpersoonallisia eli sosiaalisia terminaaliarvoja edustavat esimerkiksi tasa-arvon tai maailmanrauhan kaltaiset arvot. Instrumentaaliset arvot (kuten rehellisyys, iloisuus tai riippumattomuus) puolestaan viittaavat toivottuun käyttäytymistapaan ja ne jakautuvat kompetenssi- ja moraaliarvoihin. Kompetenssiarvot viittaavat henkilökohtaisiin arvoihin, ja niiden loukkaamisen seurauksena yksilö tuntee riittämättömyyden tunteita. Yksilö voi myös joutua konfliktitilanteisiin kompetenssi- ja moraaliarvojen välillä.

Tässä tutkielmassa tarkastelen suomalaisnuorten arvoja kovuus- pehmeys ja konservatiivinen-liberaali – ulottuvuuksilla. Etenkin jälkimmäiseen arvoulottuvuuteen sisältyy usein Rokeachin arvotypologian moraaliarvot: konservatiivius tai liberaalius nostetaan esiin usein juuri moraalikysymyksissä (esimerkiksi suhtautumisessa samaa sukupuolta olevien avioliittoon tai aborttiin). Rokeachin mukaan moraaliarvot viittaavat ainoastaan interpersoonallisiin, sosiaalisiin instrumentaaliarvoihin, eivätkä ne – kiinnostavaa sinänsä – sisällä arvoja, jotka koskevat olemassaolon päämääriä. Kun yksilö loukkaa moraaliarvoja, on seurauksena syyllisyydentunteita ja ”omantunnon tuskia”. Rokeachin termein konservatiiviset arvot voisivat siis olla interpersoonallisia, välineellisiä moraaliarvoja, jotka ovat erotettavissa lopullisista, terminaalista itseisarvoista.

Terminaali- ja instrumentaaliarvoilla on funktionaalinen suhde, mutta eri arvotyyppien lopulliset lukumäärät poikkeavat toisistaan. Rokeach (mt. 1973, 11–12) arvioi intuitiivisen, empiirisen ja teoreettisen taustan perusteella, että aikuisella ihmisellä olisi noin 18 terminaalista (itseis)arvoa, ja instrumentaaliarvoja noin viisinkertainen määrä verrattuna terminaaliarvoihin. Arvojen lukumäärän arviointi on perustunut etenkin ihmisten tarpeita ja niiden määrää koskevaan psykologiseen tutkimukseen (esim. Maslow 1954).

Arvojen jaottelun lisäksi Rokeach (mt.1973, 12–17) on eritellyt arvojen moninaisia

funktioita ihmiselle. Ne toimivat muun muassa *standardeina* ohjaten yksilön jokapäiväisiä valintoja, arvostelmia ja vertailuprosesseja. Pidemmän aikavälin funktiona ne myös *ilmaisevat* ihmisen *tarpeita*. Niillä on lisäksi voimakas motivaatiota luova tehtävä: esimerkiksi ideaalikäyttäytymistä koskevat instrumentaaliarvot ovat motivoivia, koska ne ovat väline haluttujen päämäärien saavuttamiselle. Terminaaliarvot puolestaan motivoivat, koska ne representoivat ”superpäämääriä” välittömien, biologisesti kiireellisten päämäärien yläpuolella. Rokeachin mukaan arvot ovat luonteeltaan motivoivia myös siksi, että ne ovat käsitteellisiä työkaluja, joita kaikki ihmiset käyttävät ylläpitääkseen ja kohentaakseen itsetuntoaan. Arvot myös *puolustavat minää* (egoa) ja *mukauttavat* ihmistä ympäristöönsä. Ne edustavat kulttuurin tarjoamia valmiita käsitteitä, jotka asettavat normeja tietynlaiselle käyttäytymiselle. Viimeiseksi Rokeach mainitsee vielä arvojen *tieto- tai itsensä toteutusfunktion*: ihmisellä on tarve etsiä merkitystä ja ymmärtää asioita ja ilmiöitä ympärillään sekä pyrkimys kohti parempaa havaintojen järjestelmää, joka takaa selkeyden ja konsistenssin. Muutamat instrumentaali- ja terminaaliarvot eksplisiittisesti tai implisiittisesti viittaavat tähän funktioon: ihmiset arvostavat esimerkiksi viisautta (päämääräarvo) tai itsenäisesti käyttäytymistä (arvostettu käyttäytymistapa).

Rokeach (mt. 1973, 20) painottaa, että arvoilla on sekä psykologinen että sosiologinen ulottuvuus: arvot ovat sekä inhimillisten tarpeiden että yhteiskunnallisten ja sosiaalisten vaatimusten kognitiivisia representaatioita. Ne ovat sosiologisten ja psykologisten voimien yhteistulosta: sosiologisia, sillä yhteiskunta instituutioineen sosiaalistaa yksilön sisäistämään jaetut käsitykset toivottavasta; psykologisia koska yksilön motiivit (motivations) vaativat kognitiivisen ilmauksen, oikeutuksen ja ennenkaikkea kehotuksen sosiaalisesti toivottavalla tavalla.

2.1.2 Schwartzin arvomalli ja kulttuuriset arvo-orientaatiot

Arvotutkija Shalom Schwartzin (1992) mukaan arvot ovat ”*yleisluontoisia tavoiteltavia asiaintiloja, tiedostettuja motiiveja, jotka yksilö voi laittaa henkilökohtaiseen tärkeysjärjestykseen*”. Arvot ohjaavat yksilön valintoja ja säätelevät käyttäytymistä.

Puohiniemen (2002, 354) mukaan Rokeachin ja Schwartzin arvon käsitteet eroavat siten, että Rokeach ei analysoinut arvorakenteita, vaan hänelle yksittäiset arvot ovat ikään osa laajaa arvouniversumia, kun taas Schwartzille arvot liittyvät olennaisilta osin toisiinsa.

Schwartz on kehittänyt ns. kaksiulotteisen arvojen rakennemallin, jonka pohjana ovat 70 maasta opettajilta ja yliopisto-opiskelijoilta kootut tiedot. (Schwartz 1992, 2011, myös Helkama & Seppälä 2006, 132–133.) Malli on kaksiulotteinen, koska se on teoria sekä inhimillisten perusarvojen rakenteesta ja sisällöstä, sekä teoria kulttuurisista arvo-orientaatioista. Malli perustuu olettamukselle, että yhteiskunnassa vallitsevat arvopainotukset ovat yksi kulttuurin keskeisimmistä piirteistä. Nämä arvopainotukset saavat ilmaisunsa tietynlaisissa ärsykeissä, odotuksissa ja itsestäänselvinä pidetyissä käytännöissä, jotka esiintyvät yhteiskunnassa useammin kuin toisenlaiset ärsykkeet, odotukset ja käytännöt. Schwartzin mukaan kulttuuria voi tutkia vain sen ilmenemismuotojen kautta, ei itsenäisenä muuttujana. Arvot ovat hänen mukaansa yhteiskunnallisia: yksilöiden keskimääräiset arvoprioriteetit ilmaisevat vallitsevan kulttuurin arvo-orientaatiot. (Schwartz 2011, 3–4, 13.)

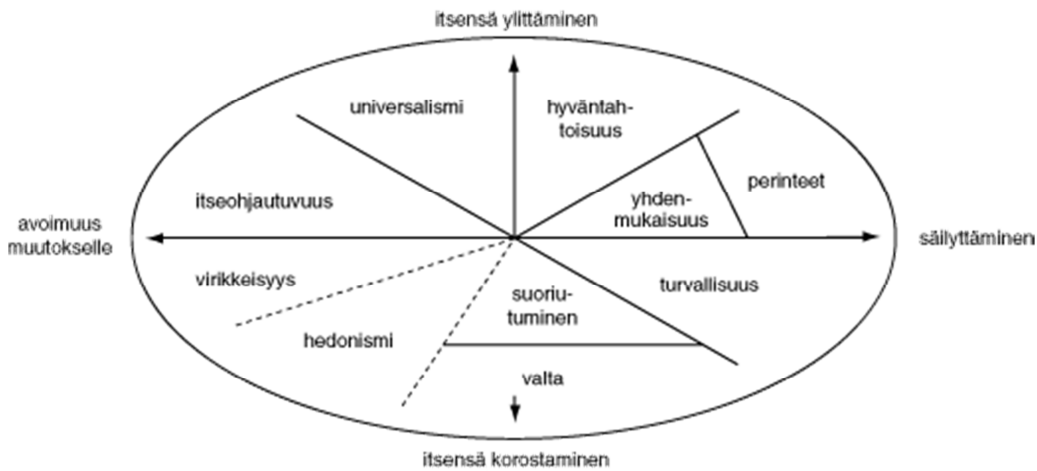
Yhteiskunnan tason *arvo-orientaatiot* perustuvat universaaleihin ongelmiin, joita kaikki yhteiskunnat kohtaavat säädellössään inhimillistä toimintaa (Kluckhohn & Strodtbeck, 1961, vrt. Parsons 1970). Kulttuuriset arvopainotukset kehittyvät ja muuttuvat ajan kuluessa, kun yhteiskunnat tuottavat vastauksia näihin ongelmiin.

Ongelmana on ensinnäkin määrittellä henkilön ja ryhmän välisten suhteiden ja rajojen luonne eli missä määrin ihmiset ovat autonomisia ja missä määrin ryhmiinsä juurtuneita. Tästä Schwartz juontaa ensimmäisen kulttuurin vastinparin *autonomia – juurtuneisuus*. Autonomisissa kulttuureissa yksilöt nähdään toisistaan erottuvina ja heitä rohkaistaan kehittämään ja ilmaisemaan omia mieltymyksiään, älyllisiä pyrkimyksiä ja tunteitaan. Autonomia jakautuu älylliseen- ja tunneautonomiaan. Juurtuneissa kulttuureissa yhteisölliset päämäärät nähdään yksilön päämääriä tärkeämmiksi, ja siinä pyritään säilyttämään vallitseva olotila. Tärkeiksi arvoiksi tällöin nousevat esimerkiksi yhteiskunnallinen järjestys ja perinteiden kunnioitus. Toiseksi yhteiskunnan tulee taata se, että ihmiset käyttäytyvät vastuullisella ja yhteiskuntarakenteita ylläpitävällä tavalla: ihmiset on saatava huolehtimaan toistensa hyvinvoinnista ja sovittamaan tekemisensä yhteen muiden kanssa. Vastinparina tähän ongelmaan Schwartz erottaa kulttuurisen *tasa-arvon ja hierarkian*. Tasa-arvoisessa kulttuurissa ihmiset sosiaalistetaan sitoutumaan yhteistyöhön ja tunnistamaan toisensa moraalisesti tasavertaisiksi; hierarkkisissa kulttuureissa puolestaan ihmiset sosiaalistuvat mukautumaan annettuihin, epätasa-arvoisiin rooleihin ja autoritääriiseen hallintotapaan. Hierarkkisissa kulttuureissa tärkeiksi arvoiksi

nousevat näin ollen yhteiskunnallinen valta, nöyryys ja varakkuus. (Schwartz 2011, 7.) Kolmanneksi ratkaisua vaatii inhimillisten ja luonnon resurssien käsittelytapa. *Harmonisessa kulttuurissa* sosiaaliseen ympäristöön ja luontoon yritetään sopeutua ja luonnon resursseja arvostetaan. Vastakohtaisesti resursseja voidaan pyrkiä hallitsemaan ja luontoa muuttamaan omien päämäärien saavuttamiseksi. Kunnianhimo, menestys ja omavaraisuus nousevat *hallinnan kulttuureissa* harmonisen kulttuurin ympäristönsuojelun tai maailmanrauhan kaltaisia arvoja tärkeämmiksi. (Schwartz 2011, 5–8.) Schwartz on tutkinut empiirisesti näiden seitsemän arvo-orientaation jakatumista globaalilla tasolla. Suomi kuuluu tällä kulttuurisella arvo-orientaatiokartalla länsieurooppalaiseen kulttuurialueeseen, ja suomalaisessa kulttuurissa korostuvat voimakkaasti harmonia, älyllinen autonomia, tasa-arvo ja kohtuullisesti tunneautonomia (emt. 2011, 35–36). Maassa vallitsevat kulttuuriset arvo-orientaatiot ilmenevät hallinnon tärkeimmillä yhteiskuntapolitiikan lohkoilla ja yhteiskunnallisissa käytännöissä. Arvo-orientaatiot ovat myös pohjana yhteiskunnan rakenteellisille järjestelyille. Schwartz myös painottaa, että näiden orientaatioiden kulttuurinen muutos on hyvin hidasta: vaikka populaarikulttuurin tuotteet leviävät ja kulttuurista globalisoitumista tapahtuu tällä tasolla, vallitsevat perustavammanlaatuiset arvo-orientaatiot ovat pysyneet hyvin vakaina. Maatasoiset arvoerot eivät ole osoittaneet merkkejä lähentymisestä. (mt. 2011, 26–27, 63, myös Inglehart & Baker 2000, 23.)

Schwartzin arvomalli on myös teoria inhimillisten arvojen perusluonteesta. Arvojen lähtökohtana on ihmisten ja yhteisöjen tarpeet: arvot luokitellaan sen mukaan, millaisia yleisiä tarpeita tai päämääriä ne palvelevat. Arvot perustuvat inhimillisen olemisen perusedellytyksiin, jotka ovat samat kaikkialla. Näitä perusedellytyksiä ovat ensinnäkin ihmisen biologisperustainen virikkeellisyyden ja vaihtelun tarve sekä mielihyvän arvostaminen. Lisäksi ihmisellä on tarve vuorovaikutukseen muiden kanssa, jonka vuoksi useimmiten myös pyritään elämään sovussa muiden kanssa ja myös tarvittaessa alistutaan johdettavaksi. Kolmanneksi Schwartz mainitsee ihmisen tarpeen säilyä lajina, minkä vuoksi ihminen pyrkii takaamaan oman ja läheistensä turvallisuuden ja toimimaan neuvokkaasti hankalissa tilanteissa. Hän korostaa arvojen universaalia luonnetta: monilla arvoja kuvaavilla sanoilla on suunnilleen sama merkitys eri kielissä ja kulttuureissa. Sama arvo myös sijoittuu useimmissa kulttuureissa samaan tyyppiin, esimerkiksi vapaus itsenäisyys- tai itseohjautuvuusarvoihin. Lisäksi mallissa oletetaan, että arvotyyppien suhteet ovat kaikissa kulttuureissa samat: esimerkiksi yhdenmukaisuus- ja perinnearvot

ovat kaukana yksilökeskeisistä virikkeisyys- tai mielihyväarvoista. Schwartz (1992) on kehittänyt teorian pohjalta ns. ylikulttuurisen arvomittarin, jolla on mitattu arvoja kymmenissä eri kulttuureissa.

KUVA 1 Schwartzin arvomalli (Lähde: Puohiniemi 2002)

Mallissa arvot sijoittuvat eri tyypeihin, kuten yhdenmukaisuusarvoihin tai itseohjautuvuusarvoihin. Nämä arvotyyppit ovat laajempien perusulottuvuuksien sisällä. Perusulottuvuudet mallissa ovat itsensä ylittäminen – itsensä korostaminen ja avoimuus muutoksille – säilyttäminen. Kolmannen perusulottuuden muodostavat yksilön päämääriä koskevat arvot vastakohtana yhteisön päämääriä edustavat arvot.

Schwartz ei käytä käsitteitä kova tai pehmeä tai konservatiivinen tai liberaali arvo, mutta hänen käsitteistöään voi silti hyvin soveltaa tässä tutkielmassa. Konservatiivisina arvoina voidaan pitää arvomallin yhteisökeskeisen ja säilyttämisarvoulottuvuuden päässä olevia perinne-, yhdenmukaisuus- ja turvallisuusarvoja, ja liberaaleina arvoina puolestaan mallin toisessa päässä sijaitsevia itseohjautuvuus- ja hedonistisia arvoja, jotka ovat yksilöä korostavia ja avoimia muutokselle.

Puohiniemi (2002, 67–68) sovelsi Schwartzin mallia suomalaisten arvoja koskevassa tutkimuksessaan, jonka tuloksena suomalaisten tärkein arvo oli hyvántahtoisuus vuosituhannen alussa. Turvallisuus ja universalismi olivat toisella ja kolmannella sijalla arvohierarkiassa. Valta oli puolestaan viimeisellä sijalla ja perinteet toiseksi viimeisenä. Muiden huomiointiin ja omaan turvallisuuteen liittyvät kollektiiviset arvot, pois lukien perinteet, olivat suomalaisille tärkeämpiä kuin yksilön päämääriä edistävät arvot. Tämä tukee Schwartzin kulttuurien välistä arvovertailua, jossa Suomea voimakkaimmin profiloiva

arvo oli tasa-arvoon sitoutuminen. Puohiemi pitää tätä selvänä osoituksena hyvinvointiyhteiskunnan tärkeydestä suomalaisille. Perinteiden puute elämää ohjaavien periaatteiden joukossa muutoin yhteisöllisyyttä korostavassa suomalaisessa arvomaailmassa on kiinnostavaa. Puohiniemi (mt. 2002, 69) arvelee tämän johtuvan suomalaisen kulttuurin nuoruudesta ja perinteiden ohuudesta: luovumme herkästi vanhasta (esimerkkinä suruton suomalaisen rakennuskulttuurin hävittäminen) mutta toisaalta suomalaisten arvoissa eivät korostu perinnearvojen vastapoolit eli virikkeisyys- ja itseohjautuvuusarvot – eli emme hakeudu selkeästi kohti uuttakaan.

Suomalaisten naisten ja miesten arvot ovat huomattavan yhdenmukaisia, ainoa merkittävä ero on, että naisten arvoissa universalismi on toisella sijalla arvohierarkiassa hyvántahtoisuuden jälkeen, kun miehillä universalismi on neljäntenä hyvántahtoisuuden, turvallisuuden ja yhdenmukaisuuden jälkeen. (mt. 2002, 70.) Ikäryhmien välillä on enemmän arvovaihtelua kuin sukupuolten välillä. Nuorimmassa ikäryhmässä eli 15-24 -vuotiaiden kohdalla hedonismi korostuu arvona selkeästi verrattuna vanhempiin ikäryhmiin sen ollessa toisena arvoprioriteettien listassa hyvántahtoisuuden jälkeen: iän lisääntyessä vaihtelun ja jännityksen etsiminen menettävät merkitystään, eikä oma mielihyvä toimi elämää ohjaavana periaatteena enää niin vahvasti. 25-34 -vuotiaiden kohdalla hedonismi on kolmantena, mutta tätä vanhemmillä ryhmillä vasta arvohierarkian loppupäässä. 15-24 -vuotiaat korostavat myös hieman muita ryhmiä enemmän itseohjautuvuutta ja virikkeisyyttä sekä muita ikäryhmiä vähemmän perinnearvoja. Vastaavasti universalismi on tärkeintä keski-ikäisille ja yhdenmukaisuus- ja perinnearvojen tärkeys nousee iän myötä. (mt. 2002, 71–72.) Koulutus vaikuttaa arvohierarkiaan siten, että korkeasti koulutettujen keskuudessa itseohjautuvuusarvot korostuvat ja matalasti koulutetuilla puolestaan yhdenmukaisuusarvot ovat tärkeämpiä periaatteita kuin korkeammin koulutetuilla. Puohiniemen mukaan aikavälillä 1991-2001 ainoa suomalaisten olennainen arvomuutos on turvallisuuden tai yhdenmukaisuuden korostuminen universalismin kustannuksella. (mt. 2002, 70–73).

2.2 Asenteen käsite

Arvon ja asenteen käsitteet sekoittuvat helposti: usein puhuttaessa arvoista todellisuudessa viitataan asenteisiin. Asenteet voidaan määritellä tavoiksi, joilla suhtaudutaan ympäröivään maailmaan: ne ovat myönteisiä, neutraaleja tai kielteisiä toimintavalmiuksia, jotka helpottavat päätettäessä, miten erilaisissa tilanteissa tulee toimia. Asenteet ovat huomattavasti nopeammin muuttuvia kuin arvot. (Puohiniemi 2002, 5.)

Erik Allardt (1964, 2–3) erottaa arvon ja asenteen käsitteen puhumalla *valintataipumusten yleisyyden aste-erosta*. Esimerkiksi pysyvässä suhtautumisessa materialismiin on kyse arvosta, kun taas pysyvässä suhtautumisessa vaikkapa autoon voidaan puhua asenteesta. Ydin- tai perusarvot eivät välttämättä suoraan heijastu käyttäytymiseen, kun taas asennetyyppisten, jotakin erityistä asiaa koskevan arvon ja käyttäytymisen välillä on suurempi yhteys. Arvo voidaan ajatella yleisenä ja abstraktina, kun taas asenne on konkreettisempi, ja se perustuu taustalla oleviin arvoihin.

Hieman samaan tapaan Rokeach tarkoittaa asenteen *käsitteellä useiden uskomusten tai käsitysten järjestelmää tietyn kohteen tai tilanteen ympärillä*; arvo puolestaan koskee haluttua käyttäytymismuotoa tai päämäärää ja viittaa yksittäiseen uskomukseen. Lisäksi arvo ”ylittää objektin tai tilanteen, kun taas asenne kohdistuu tiettyyn tarkoin määrättyyn objektiin tai tilanteeseen”. Asennetta ei myöskään voida pitää standardina, kuten arvoa. Asenteiden lukumäärä yksilöllä on huomattavasti suurempi kuin arvojen lukumäärä. Yksilön persoonallisuuden muodostumiselle ja kognitiivisen järjestelmän kehittymiselle arvoilla on keskeisempi asema kuin asenteilla: arvot ovat ratkaisevia asenteita ja käyttäytymistä määrääviä tekijöitä. Lisäksi Rokeachin mukaan arvo on asennetta dynaamisempi käsite, ja sillä on välittömämpi yhteys motivaatioon kuin asenteilla. Huomattava osa arvon sisällöstä voi koskea suoraan arvon funktioita (esim. itsensä toteutus- funktio), kun taas asenteen sisältö on yhteydessä näihin funktioihin vain välillisesti. (Rokeach 1973, 18–19.)

2.3 Kovien ja pehmeiden arvojen perusulottuvuus

Ilkka Haavisto ja Pentti Kiljunen (2011) ovat tutkineet elinkeinoelämän valtuuskunnan EVAn vuoden 2011 kansallisessa asennetutkimuksessa vuosien 1984-2011 aikasarja-aineiston perusteella suomalaisten siirtymiä ”arvo- ja asenneavaruudessa” kahdella perusulottuvuudella. Toinen näistä perusulottuvuuksista koskee asenteiden *kovuus-pehmeys* -ulottuvuutta. He määrittelevät jaon perustaksi sen, että ”*yhteiskunnassa ovat vastakkain toisaalta tietty taloudellis-teknisiä näkökohtia ja yleensäkin hyvinvoinnin aineellista puolta korostava kova ajattelutapa ja toisaalta tietty ympäristöllis-sosiaalisia näkökohtia painottava pehmeä ajattelutapa*”. (Haavisto & Kiljunen 2011, 131.) Kyse on siis ennenkaikkea hyvinvointikäsitysten erilaisuudesta sekä hyvinvoinnin saavuttamisen keinoja koskevista käsityksistä. Tässä tutkielmassa tarkastelen suomalaisnuorten asenteita myös kovuus-pehmeys -ulottuvuudella. Haaviston ja Kiljusen määritelmä sopii osin tähänkin tutkielmaan, mutta viittaa kovilla arvoilla myös erityisesti yksilöä ja yksilön omaa vastuuta korostavaan näkemykseen. Sosiaalisia lähtökohtia korostava näkemys voidaan luokitella pehmeäksi, kuten em. määritelmässäkin on tehty.

Suurpiirteisesti voidaan EVA:n tutkimusten perusteella sanoa, että suomalaisten arvot ovat muuttuneet vuosien 1984-2011 välillä siten, että vuosina 1984-1990 asenteet muuttuivat kovuus-pehmeys -akselilla pehmeämpään suuntaan ja ympäristömyönteinen, kasvun kyseenalaistava ajattelutapa yleistyi. 1990-luvun vaihteen lama vaikutti asenteisiin siten, että syksyn 1992 tutkimuksessa kasvun kovat arvot saivat enemmän hyväksyntää. Lamanjälkeinen asennemaailma oli kaikkein kovin ja kasvukeskeisin tässä aikasarja-aineistossa. Vuosina 1996-2004 arvot alkoivat taas pehmentyä, mutta siirtymät eivät olleet voimakkaita, vaan pikemminkin ”varovaisia ja tunnustelevia” verrattuna lamaa edeltäneeseen aikaan. Vuosien 2004-2006 välisenä aikana asenteissa ei tapahtunut havaittavaa muutosta tällä ulottuvuudella. Kiinnostavasti vuoden 2006 jälkeen arvostukset pehmenivät vuoteen 2009 saakka, vaikka tilanne olikin huonontunut nopeasti. Haavisto ja Kiljunen näkevät syyksi tähän sen, ettei kansalaisten kriisitietoisuus vielä ollut ehtinyt sisäistyä sellaiseksi, että se olisi heijastanut ”kovien kasvuarvojen rehabilitoitumisena”. Huomionarvoista on, että *raportin mukaan viimeisen jakson eli vuosien 2009-2011 aikana arvot siirtyivät johdonmukaisesti kohti kovempia arvostuksia ja lähelle 90-luvun alun kovien arvojen vuosia.* (mt.2011, 131–133.)

Haavisto ja Kiljunen puhuvat ”itsepintaisista invariansseista”, joilla he viittaavat siihen, miten hyvin väestöryhmien väliset asenne-erot kestävät aikaa ja yhteiskunnan muuttumista. Esimerkiksi ikäryhmien yhteiskunnallisten asenteiden ei voida todeta seuranta-ajalla lähentyneen tai loitontuneen. Tämä pätee myös sukupuolten ja eri koulutustaustaisten henkilöiden asenteisiin. EVA:n raportti ei tue väitettä väestön arvojen polarisoitumiskehityksestä. Kun jonkin asian arvostus nousee, se tekee sitä kaikissa ryhmissä. Kuitenkin tärkeänä poikkeuksena he havaitsevat, että suomalaisuuden arvostus lisääntyi 18-35 -vuotiaiden keskuudessa. Nuorten nationalistiset asenteet vahvistuivat. (mt. 2011, 135–136.)

2.4 Arvokonservatismi

Konservatismilla viitataan yleisesti sosiaaliseen elämäntavomukseen, joka pyrkii säilyttämään vanhaa ja on haluton nopeisiin muutoksiin. Konservatiivien perusarvoina on pidetty ”kliseisiä” kotia, uskontoa ja isänmaata. Traditiot instituutioineen, rooleineen ja normeineen nousevat keskeisiksi. Myös uskonto on tärkeässä osassa. Arvokonservatiiveista puhutaan usein viitatessa uskonnollisia tai perinteisiä moraaliarvoja korostaviin henkilöihin. Konservatismi yhdistetään yleensä poliittiseen (uskonnolliseen) oikeistoon, tosin arvokonservatiiveja voi olla poliittisen kentän eri puolilla.

Vesa Vareksen (2012, 24) mukaan liberalismiin ja konservatismiin määrittelyn vaikeus liittyy ensinnäkin siihen, että näiden suuntausten kannattajat vieroksuvat vahvasti sitä, että heille määriteltäisiin ulkopuolelta ”oikea” tapa ajatella. Toiseksi liberalismia ja konservatismia käytetään kuvaamaan myös muun muassa yleistä temperamenttia tai yleisen asennetason sallivuutta toisin kuin muita ideologioita. Lisäksi näiden käsitteiden suomennokset ovat arvoväritteisempiä verrattuna esimerkiksi käsitteen englanninkielisiin vastineisiin. Arvoliberaali viittaa vapaamieliseen ja konservatiivi vanhoilliseen henkilöön. Liberalismiin yhdistetään konservatismia useammin positiivisia assosiaatioita, kuten edistyksellisyys ja suvaitsevaisuus. Vares (mt. 2012, 29) määrittelee konservatiiveiksi ”murrosten ja muutosten pehmentämiseen pyrkiviä voimia. Heillä on suhteellisen pysyvät koti-uskonto-isänmaa- arvot, he kunnioittavat traditiota ja heillä on taipumus vieroksua kehityssuuntia, jotka edesauttavat massojen epäpätevyyden ja luokkapoliitiikan leviämistä”.

Michael Freedenin mielestä konservatismi eroaa mielenkiintoisella tavalla muista moderneista valtavirran ideologioista: se ei anna itsenäisiä vastauksia sosiaalista oikeudenmukaisuutta, yksilön ja valtion välisen suhdetta tai oikeaa vapauden käsitettä koskeviin kysymyksiin, vaan se perustuu kahteen erilaiseen ydinkäsitykseen. Ensimmäinen näistä on sosiaalisen tai poliittisen muutoksen tukeminen vain, jos muutos on asteittaista eikä häiritsevää. Toinen on vetoaminen ihmisen ylittävään sosiaalisen järjestyksen perustaan kuten Jumalaan, historiaan tai talouteen. Konservatiivien omat arvot ovat toissijaisia näihin ensisijaisiin käsityksiin verrattuna ja konservatiivit heräävät pääasiassa silloin kun sosiaalinen järjestys on uhattuna. (Freeden 2012, Syrjämäen 2012, 7– 8 mukaan.)

Andrew Heywoodin (2012, 68–71) mukaan konservatismiin tunnuspiirteitä ovat usko traditioon, ihmisen epätäydellisyyteen ja yhteiskunnan orgaaniseen rakenteeseen. Lisäksi konservatismiin liittyy hierarkia ja autoritatiivisuus. Omaisuuden käsite on keskeinen. Perinteiden keskeisyys perustuu sekä niiden todistettuun toimivuuteen että ihmisten kokemaan kulttuurilliseen tärkeyteen. Perinteet myös tuottavat yhteenkuulumisen tunnetta. Konservatistisesta ajattelusta on erotettavissa erilaisia tulkintoja tai koulukuntia, kuten autoritaarinen konservatismi, kansakuntaan tai kristinuskoon keskittyvä paternalistinen konservatismi, liberalistinen tai libertaristinen konservatismi sekä *neokonservatismi* eli uusoikeistolaisuuden konservatiivinen siipi (mt.2012, 79–95).

Liberalismi nähdään yleensä konservatismiin vastinparina. Freeden (2012, Syrjämäen 2012, 8 mukaan) huomauttaa, että niitä ei tulisi nähdä symmetrisinä vastakohtina, sillä yhdelläkään ideologialla ei ole vain yhtä vastaideologiaa. Yleisesti ottaen liberalismi on teollistuneen lännen ideologia, jonka keskeinen teema on sitoutuminen yksilöön ja halu rakentaa yhteiskuntaa, jossa yksilöt voivat tyydyttää intressinsä. Jokaisen yksilön tulisi saada nauttia suurinta mahdollista vapautta vähentämättä muiden vapautta. Arvoliberalismilla viitataan liberalismiin ei-taloudellista puolta koskeviin aspekteihin ja siihen, että yksilöllä on oikeus itse päättää elämään liittyvistä asioistaan. Myös moraalit nähdään yksilön omana asiana. Liberalismiin liitetään positiivisia mielikuvia, kuten suvaitsevaisuus, vapaus, uuden kokeileminen ja ennakkoluulottomuus. Länsimaissa liberalismiin kytkeytyvän individualismin poliittinen merkitys usein hämärtyy. (Vares 2012, 24–29, Heywood 2012, 24, 33.)

3. NUORUUS JA ELÄMÄNKULKU

3.1 Nuoruuden synty ja nuoruuden käsite

Sosiologisesti ajatellen nuoruus on kulttuurisesti määritelty ja muuttuva ilmiö, jossa olennaista on yksilön fyysinen kypsyminen aikuiseksi sekä hänen minäkuvansa ja identiteettinsä hahmottuminen, mutta se ei kuitenkaan ole palautettavissa näihin. Mikkolan (2002, 19) mukaan ”nuoruus rakentuu yhteiskunnallisissa rakenteissa, toimintatavoissa, diskursseissa ja instituutioissa ja siihen liittyvät arvot ja arvostukset, käyttäytymisnormit ja muut käsitteen sisällöt muuttuvat ajan myötä”.

Johan Förnäs (1998, 1–3) painottaa nuoruuden määritelmässään lisäksi, että nuoruus on aina suhteessa aikuismaiseksi tai lapsenomaiseksi tulkittuun. Nuoruus on fyysisen kehityksen vaihe ja sosiaalinen kategoria, jota raamittavat tietyt sosiaaliset instituutiot, erityisesti koulu, ja rituaalit kuten konfirmaatio tai avioliitto. Lisäksi nuoruutta määrittävät ikäräjoihin liittyvä lainsäädäntö ja sosiaaliset teot kuten omilleen muuttaminen ja kouluttautuminen. Nuoruus on elämänvaiheista se, joka herättää kenties eniten ristiriitaisuuksia. Toisaalta sitä ihannoidaan ja se liitetään tulevaisuuden kehitykseen, toivoon ja luovuuteen; toisaalta siihen liittyvät tulevaisuuden riskit ja pelko tuntemattomasta. Nuorten uudet normit ja arvot nähdään merkinä traditionaalisten arvojen hylkäämisestä, jopa rikkomuksina tai synteinä. Nuoriso on esitetty toisaalla ongelmana, ja toisaalla yhdistetty kaikkeen ”cooliin” ja tuoreeseen, aivan kuten nuorisoa koskevissa sukupolvimäärittelyissäkin on tehty. Olivier Galland (1991, Puurosen 2006 mukaan) painottaa lisäksi vertaisryhmien tärkeyttä nuorelle. Toisin kuin lapsi tai aikuinen, nuori on suuressa määrin riippuvainen samanikäisten vertaisryhmästä, joka vaikuttaa hänen tapoihinsa ja mieltymyksiinsä. Kuten lapsikin, nuori on vielä kahden keskeisen sosialisatioryhmän: perheen ja koulun vaikutuspiirissä, mutta ei ole saavuttanut vielä aikuisen sosiaalisia ja juridisia oikeuksia.

Nuoruuden synty on paikannettu eri tavoin eri tutkimuserinteissä: osa nuorisotutkijoista on ollut sitä mieltä, että nuoruus syntyi modernin teollisuusyhteiskunnan myötä 1700-luvulta alkaen, toiset taas paikantavat sen 1950-luvulle populaarikulttuurin ja eriytyneen nuorisokulttuurin syntymisen ajanjaksoon. Historioitsijat ja antropologit puolestaan ovat

erottaneet nuorten omia erityisiä toimintatraditioita jo usean vuosisadan takaa, ja nuoruutta voidaan ajatella esiintyneen kaikkina aikoina kaikissa yhteiskunnissa. (Puuronen 2006, 14–15.)

Konstruktionistisesti suuntautuneet tukijat ovat myös kyseenalaistaneet koko ”nuorison” käsitteen yhtenäisenä ryhmänä ja painottaneet, että nuorisoa yhdistää ainoastaan tämän määritelmän piirissä oleminen. Pierre Bourdieu (1985) on todennut, että ”nuoriso on lopultakin vain sana” viitaten tällä nuoruuteen kamppailukäsitteenä aikuisten välillä. Lähteenmaa (2001, 48) kuitenkin huomauttaa osuvasti, että nuoriso on jo heihin kohdistuvien suhtautumistapojen, pakkojen, vapauksien ja lainsäädännön vuoksi erillinen sosiaalinen ryhmä. Nuorista puhuttaessa on ensiarvoisen tärkeää ottaa huomioon nuorison sisäiset erot kuten sukupuoli, etnisuus, alueellinen tausta ja perhetausta. Sisäiset eroavaisuudet voivat osoittautua merkittävämmäksi kuin koko nuorison yhteiset piirteet.

3.2 Nuoren psykososiaalinen kehitys

Kehityspsykologiassa nuoruutta on katsottu määrittävän selkeästi toisen elinvuosikymmenen alussa tapahtuva biologinen kehitys eli puberteetin alkaminen ja sukupuolikypsyyden saavuttaminen, jotka muuttavat lapsen suhdetta ympäristöönsä ja omaan itseensä. Samaan kehitysvaiheeseen liittyy olennaisesti osin biologiseen kypsymiseen perustuva yksilön ajattelumuotojen kehittyminen abstraktimalle ja loogisemmalle tasolle, joka on tyypillistä hänen ajattelulleen myös aikuisena. Näiden lisäksi tärkeä osa nuoruuden kehitystä on sosialisointi myötä nuoren läpikäymät roolimutokset, kuten irrottautuminen lapsuuden perheestä ja valmistautuminen aikuisen rooleihin ja positioihin ammatillisten valintojen, taloudellisen itsenäistymisen ja parisuhteen solmimisen muodossa. (Nurmi 2003, 256–257.)

Nuoruus ei ole yhtenäinen kehitysjakso, ja sen päättymisessä on enemmän yksilöllistä vaihtelua kuin sen alkamisessa. Nuoruudesta on kuitenkin erotettavissa erilaisia kehityspsykologisia vaiheita. Nurmi (mt. 2003, 257) jakaa nuoruuden varhaisnuoruuteen (11-14 ikävuotta), keskinuoruuteen (15-18 vuotta) ja myöhäisnuoruuteen (18-25 vuotta), josta on käytetty myös nimitystä varhaisaikuisuus. Nuorisolaki (27.1.2006, 2 §) puolestaan

määrittelee nuoriksi alle 29-vuotiaat kansalaiset. Nuorisobarometrien perusjoukkona ovat 15-29 -vuotiaat suomalaisnuoret, joten tämä tutkielma kattaa nuoret nuoruuden keskivaiheilta varhaisaikuisuuteen saakka, mutta varhaisnuoret jäävät tarkastelusta pois.

Klassisessa kehityspsykologiassa (esim. Erikson 1959) nuoruuden kehitystä on kuvattu ennenkaikkea identiteetin kehittymisenä. Identiteetin kehittymistä on kuvattu tapahtumasarjana, jossa yhteiskunnan haasteet ja vaatimukset pakottavat nuoren tiettyihin tulevaa elämää koskeviin valintoihin ja päätöksiin ja aiheuttavat kehityskriisejä, joihin nuori hakee ratkaisuja.

James Marcian (1980) mukaan identiteetti muodostuu kaksivaiheisesti: nuoret etsivät erilaisia vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia, jotka liittyvät ammatinvalintaan, ideologiseen maailmankuvaan ja sukupuolirooleihin. Tämän jälkeen he tekevät päätöksiä näillä elämänalueilla ja sitoutuvat joihinkin vaihtoehtoihin. Marcia jakaa identiteetin neljään kehitystasoon eri vaihtoehtoihin tutustumisen ja niihin sitoutumisen perusteella.

Ensimmäiseksi tasoksi hän määrittelee *hajautuneen identiteetin* vaiheen, jolloin nuori ei ole vielä etsimässä vaihtoehtoja, eikä luonnollisesti ole sitoutunutkaan vielä mihinkään niistä. *Ajautuneen identiteetin status* on yksilöllä, joka ei ole käynyt läpi etsintävaihetta, mutta on silti päätenyt tiettyihin valintoihin esimerkiksi vanhemmilta tai sisaruksilta saadun esimerkin myötä. *Identiteetin moratoriovaiheeksi* Marcia kutsuu vaihetta, jossa nuori punnitsee ja aktiivisesti etsii erilaisia vaihtoehtoja mutta ei ole sitoutunut vielä mihinkään niistä. Viimeisenä identiteetin tasona on *saavutetun identiteetin vaihe*, jolloin nuori on etsimisen jälkeen sitoutunut tiettyihin omaa tulevaisuuttaan koskeviin ratkaisuihin.

Jari-Erik Nurmi (2003, 263–264) arvostelee Marcian teoriaa siitä, ettei se ota tarpeeksi huomioon nuoren sosiaalista ympäristöä, jossa identiteetti kehittyy. Nuoren identiteetin kehitys ei myöskään aina etene suoraviivaisesti vaiheesta toiseen; saavutetun identiteetin vaiheessa oleva saattaaakin palata takaisin moratoriovaiheeseen. Lisäksi sukupuolten välillä on todettu olevan eroa identiteetin kehityksessä: tytöillä ihmissuhteisiin liittyvät valinnat ovat tärkeämpiä kuin pojilla. Nurmi painottaakin omassa tarkastelussaan nuoruuteen liittyviä yksilöllisiä kehityskulkuja: nuori ohjaa omaa elämäänsä tekemällä erilaisia valintoja ja toimimalla niiden mukaisesti. Tässä on kuitenkin olennaista ottaa huomioon sekä nuoren ”ikäsidonnainen kehitysympäristö” – yhteiskunta ja kulttuuri luovat erilaisia haasteita ja rajoituksia nuoren valinnoille – että nuoreen itseensä liittyvät tekijät kuten

hänen synnynäinen temperamenttinsa ja kyvykkyytensä. Myös yksilön aikaisemmat ratkaisut ja onnistumiset luovat pohjaa tuleville mahdollisuuksille. Yksilöllisen elämänohjauksen lisäksi Nurmen mukaan toinen tärkeä nuoruuden kehityskulku liittyy minäkuvan konstruointiin, mikä tapahtuu näihin erilaisiin haasteisiin vastatessa, punnittaessa erilaisia ratkaisumalleja ja päädyttäessä niistä parhaimmaksi koettuihin.

Ikä on olennainen arvoihin vaikuttava tekijä, koska arvoissa heijastuu ihmisen suhde todellisuuteen. Riippuen eletystä elämästä, elämänkaaren nykyvaiheesta, vastuista, suhteista muihin ihmisiin ja omaan itseensä ovat ihmisten toimintaa ohjaavat arvot erilaisia (Puohiniemi 2002, 95). Voimakkainta muutoksen aikaa arvomaailman kehittämisessä on 15-24 -vuoden ikä: arvomaailma ei kuitenkaan vakiinnu esimerkiksi 40 ikävuoden jälkeen, vaan kehittyy vielä yli 65 ikävuoden jälkeenkin (mt. 2002, 74, Mannheim 1952).

3.3 Elämänkaaresta elämäntulkintaan

Elämäntulkinnan tematiikka on noussut yhä tärkeämmäksi sosiologisessa tutkimuksessa. Stephen Hunt (2005, 1–3) nostaa tärkeimmäksi syyksi käsitteen nousulle eliniän nousun ja siitä juontuvat väestörakenteen muutokset, jotka vaikuttavat moniin muihin sosiaalisen elämän osa-alueisiin. Eliniän nousu pakottaa meidät ”radikaalisti uudelleenjärjestämään elämäntulkinnan käsitteen ja pohtimaan uudella tavalla tutuiksi käyneitä elämäntulkintavaiheita”. Aiemmin tarkat sosiaaliselle järjestykselle ja stratifikaatiolle pohjan luoneet ikäkategoriat murtuvat, ja esimerkiksi nuoruuden ja aikuisuuden, sekä lapsuuden ja nuoruuden käsitteet osin sekoittuvat myöhäismodernilla ajalla. Eliniän nousu ja vaurauden lisääntyminen antavat yksilöille mahdollisuuden reflektoida ja suunnitella yhä enemmän tulevaa elämäntulkintaa.

Biologisperustainen elämäntulkinta (*life cycle*) -näkökulma hallitsi sosiologista ja antropologista elämäntulkintaa koskevaa tutkimusta useita vuosikymmeniä.

Elämäntulkintamalli viittaa yksinkertaistettuna kehitysmalliin, jossa yksilö kohtaa sosiaalisia ja psykologisia muutoksia eri ikävaiheissa, kuten lapsuudessa, aikuisuudessa, keski-ikässä ja vanhuusiässä. Tässä esimodernin yhteiskunnan väestölle tyypillisessä mallissa ikäkategoriat ovat olennaisia ja jossain määrin ehdottomia. Fyysiseen kehitykseen linkittyvät ikäkategoriat ovat stratifikaation välineitä, jotka eivät mahdollista sosiaalista

liikkuvuutta. Esimodernissa yhteiskunnassa yksilön elämä seurasi suhteellisten vakiintunutta ja eriytymätöntä reittiä. Erillistä nuoruusvaihetta ei ollut, vaan aikuisuuteen siirryttiin siirtymäriittien avulla suoraan lapsuudesta. Siirtymäriitissä aikuisen status saavutettiin absoluuttisesti ja äkillisesti. (Hunt 2005, 10–14.)

Yhteiskunnallinen muutos traditionaalisesta moderniin yhteiskuntaan länsimaissa 1800-luvulta eteenpäin vaikutti olennaisesti myös yksilöiden elämäkokemuksiin ja elämäntapaan. Perustavanlaatuiset yhteiskunnalliset muutokset kuten kapitalismin synty, teollistuminen, tieteen ja teknologian kehitys, kansallisvaltioiden kehittyminen ja kaupungistuminen eli laajemmin ilmaistuna modernisaatio muokkasi elämäkokemuksia ja synnytti *modernin elämäntavan*. Teollistuminen ja demografiset muutokset vaikuttivat ikäryhmien asteittaiseen eriytymiseen ja ikäsidonnaisten toimintojen kasvuun. Modernin elämäntavan ikäkatteorioiksi vakiintuivat 1900-luvun puoleen väliin mennessä lapsuus, nuoruus, varhais- ja myöhäisaikaisuus, keski-ikä sekä vanhuus. 1970-luvulle saakka sosiologisessa tutkimuksessa painotettiin myös ikään liittyvien transitioiden (kuten avioliitto tai eläköityminen) merkitystä – elämäntapa hahmottui melko koherenttina transitioiden sarjana. (Hunt 2005, 17–20.) Esimerkiksi Erik H. Eriksonin kuuluisa psykososiaalista kehitystä kuvaava malli yksilön eri ikävaiheissa kohtaamista kehityskriiseistä on selkeästi modernin elämäntavan malli, joka kuvaa ennen kaikkea länsimaisen elämäntavan ideaalia.

Huntin mukaan elämäntapa-näkökulma on vuosituhannen vaihteeseen mennessä laajentunut korostaman elämäntapa- vaiheiden sosiaalista rakentuneisuutta, elämäntapa- vaiheiden epäjatkuvuutta ja avoimuutta neuvottelulle sekä elämäntapa- kokemusten moninaisuutta. Biologinen elämäntapa syntymästä kuolemaan asettaa tietysti sosiologiselle elämäntavan teoretisoinnille reunaehdonsa; tosin monia muuttumattomina pidettyjä biologisperustaisia reunaehtoja on pystytty väljentämään, esimerkiksi hedelmällisyyttä on jossain määrin kyetty nostamaan hedelmöitys- tai hormonihoitojen avulla. Elämäntapa- malleista on suurelta osin luovuttu: kokemukset länsimaisesta elämästä ovat osoittautuneet ristiriitaisiksi teorioiden sisältöihin nähden. Katsottiin myös, että iälle oli annettu liikaa painoarvoa sosiaalisen stratifikaation muotona, ja muut elämäntapa- vaikuttavat tekijät, kuten sukupuoli, luokka ja etnisyys oli unohdettu. (mt. 2005, 10–11 , 20–21.)

Huntin (mt. 2005, 13) mukaan sosiaalisen konstruktionismin dynamiikan ymmärtäminen

saa meidät havaitsemaan vahvan kulttuurisen ulottuvuuden psykologisiksi oletetuissa elämäntien mullistuksissa. Esimerkiksi hän nostaa nuoruusikään tai keski-ikään liitetyt kriisit ja niitä seuraavat ”traumat”, jotka ovat suurelta osin länsimaisen yhteiskunnan rakentamia. *Elämäntie (life course)* sopii elämäntietä paremmin kuvaamaan yksilön elämää postmodernilla ajalla. ”Elämäntie” ei ole stabiili sosiaalinen järjestelmä, vaan se on jatkuvassa liikkeessä kuten länsimaiset yhteiskunnatkin. Elämä ei enää yhtä usein etene lineaarisesti vaan sitä määrittää erilaiset epäjatkuvuudet ja päällekkäisyydet. Yksilöt kohtaavat yhä enemmän tällaisia epäjatkuvuuksia esimerkiksi avioeron tai työelämän päätösten ja määräaikaisten työsuhteiden muodossa. (mt. 2005, 20–21).

4. NUORTEN ARVOT JA ASENTEET – TEOREETTISIA LÄHTÖKOHTIA

4.1 Arvot 2000-luvulla - sosiologinen keskustelu postmodernista

Arvojen murros on yhteydessä laajempaan myöhäismodernin ajan murrokseen. Helena Helven (2002, 23) mukaan keskusteluja postmodernista voidaan pitää ”eräänlaisina kriittisinä tarkastelunäkökulmina aikaan tai maailmaan tai kulttuurisina ja yhteiskunnallisina kokemuksina, sosiaalisina tiloina tai näiden kaikkien yhdistelmänä”.

Ronald Inglehartin (1997) mukaan postmoderni maailma on olemassa ja siihen kuuluu postmaterialistinen arvomaailma. Inglehart esittää kolme selitysmallia postmodernin ajan syntymiselle: ensinnäkin *postmodernismi syntyi vastareaktion modernismille*.

Modernisuuden piirteet ovat pitkälti länsimaisia, joten postmodernisuutta ja sen arvoja voidaan pitää myös länsimaistumisen vastareaktion ja kritiikkinä. Toiseksi *postmodernismin voidaan ajatella kehittyneen ”traditioiden revalvaatiosta” eli perinteiden kunniaanpalauttamisesta, sillä modernilla ajalla ne olivat tulleet aliarvostetuiksi*.

Kolmanneksi *postmodernismi kehittyi uusien arvojen ja elämäntyylien myötä, jotka johtivat esimerkiksi kulttuurisen ja seksuaalisen erilaisuuden suvaitsemiseen*. (Inglehart 1997, 20–23.) Puhuttaessa postmodernista ajasta on hyvä muistaa, että se koskettaa vain maailman rikkaita maita eikä näin ollen ole täysin globaali ilmiö.

Mike Featherstone (1991b, 3) puolestaan väittää, ettei postmodernisaatio viittaa täysin jäsentyneeseen sosiaaliseen järjestykseen, vaan se totetuu asteittain. Toisissa yhteyksissä käsite ei viittaa uuteen yhteiskunnalliseen vaiheeseen vaan havaittaviin prosesseihin ja trendeihin. Kuitenkin useimmiten sosiologisessa kirjallisuudessa postmodernismi nähdään käännteentekevänä muutoksena, uutena sosiaalisena totaliteettina, jolla on omat erilliset piirteensä.

David Lyonin (2000, 7) mukaan postmodernin ajan ominaispiirteet liittyvät ennenkaikkea viestinnän, informaatioteknologian ja kulutuskulttuurin nousuun. Nämä kaikki kolme kytkeytyvät kapitalismin uudelleenrakentumiseen, joka on ollut käynnissä ainakin 1970-

luvulta alkaen. Taloudelliset ja teknologiset muutokset ovat syvällisesti vaikuttaneet kulttuuriseen sfääriin, ja muutos on nähtävissä esimerkiksi kaupunkien uudelleenorganisoinnissa, säännöstelyn purkamisena taloudessa, kansallisvaltioiden vallan heikentymisessä, globaalissa matkailussa ja yksilön uudentyyppisissä tavoissa järjestää elämäkulkuaan.

Zygmunt Bauman (1992) painottaa myös, että taloudellinen muutos kohti kulutuskapitalismia on postmodernin ajan olennainen piirre: kehittyvässä taloudellisessa järjestelmässä ei ole kyse ainoastaan kulutuksesta itsestään vaan siirtymisestä kulttuuriin, joka painottaa *valintaa*. Valinnan kulttuuri ei ilmene ainoastaan ostosten tekemisestä, vaan yksilön tarvitsee kuluttajan taitoja myös esimerkiksi perhe-elämän, koulutuksen ja terveydenhuollon alueilla. Valinnanvapaus osoittautuu niin tärkeäksi myöhäismodernilla ajalla, että Baumanin mukaan kansalaisuuden voidaan jossain määrin ajatella korvautuvan kuluttajuudella.

Postmodernisuus on yhdistetty myös muihin kulttuurisen muutoksen aspekteihin. Jean-François Lyotardin (1984) mukaan postmoderni aika ja kulttuuri alkoi kehittyä 1950-luvulta alkaen. Kulttuurinen muutos liittyy teknologian ja tieteen kehitykseen sekä erityisesti muutoksiin kielessä ja ns. metanarratiiveissa. Lyotardin mukaan postmoderni yhteiskunta perustuu siirtymiselle teollisen jälkeiseen järjestykseen. Yhteiskunnan ”tietokoneistuminen” ja tiedon uudelleenrakentuminen heikentää perinteisiä tiedon muotoja ja tuottaa myös merkityksen katoamista.

Postmodernilla ajalla usko jatkuvaan edistykseen ja usko tieteen mahdollisuuksiin vastata ihmisten ongelmiin on jossain määrin kyseenalaistettu. Tulevaisuus näyttyy entistä epävarmempana, mikä on aiheuttanut myös kyynistä asennetta: elämän mahdollisuudet ovat huonontuneet eivätkä parantuneet. Modernilla ajalla usko edistykseen ja tieteen mahdollisuuksiin elämää parantavina instituutioina oli selvää; monet postmodernin teoreetikot puolestaan ainakin implisiittisesti ehdottavat, että yhteiskunta on luonut enemmän ongelmia kuin ratkaissut. Tiedettä on myös perustavanlaatuisemmin kritisoitu ja kyseenalaistettu totuuden käsite. Postmodernin ajan on katsottu luoneen kulttuuria, josta puuttuvat ohjenuorat ja jossa kaikki totuudet, arvot ja moraalijärjestelmät ovat relatiivisia. (Hunt 2005, 27.)

4.1.1 Myöhäismoderni nuoruus

Huntin (2005, 103) mukaan ikävaiheista ennenkaikkea nuoruus ilmentää postmodernin elämäkulun muutoksia ja jatkuvuuksia. Jatkuvuus ilmenee siinä, että nuoruutta pidetään edelleen merkityksellisenä ja erillisenä elämänvaiheena, joka näyttäytyy vanhempien sukupolvien mielestä ongelmallisena emotionaalisen kuohunnan ja jossain määrin myös häiriökäyttäytymisen ajanjaksona. Muutos puolestaan näkyy nuorisokulttuurin hyödykkeistymisenä (*commodification*) ja fragmentoitumisena.

Hunt (mt. 2005, 105–106) erottelee nuoria koskevia postmodernin ajan piirteitä.

Ensinnäkin nykyisin *kohorttien väliset erot ovat merkityksellisiä* radikaalisti muuttuvassa kulttuurissa. Verrattuna aiemman vuosisadan sukupolviin, 2000-luvulla ikäkohorttien identiteetit eroavat huomattavasti toisistaan johtuen ikäryhmien erilaisista nuoruuden olosuhteista. Esimerkiksi 1965-75 syntynyt ”X-sukupolvi” koki nuoruudessaan taloudellista epävarmuutta, ja ”millennium- sukupolven” (1975 alkaen syntyneet) nuoruudessa talous oli jo hieman elpynyt, mutta nuorten mahdollisuudet työmarkkinoilla pysyivät huonoina.

Toiseksi Hunt nostaa esille *nuoruuden käsitteen heikentymisen selkeänä elämänvaiheena* nykyajan kehityskulkujen myötä. Esimeriksi Iso-Britanniassa virallinen nuorten ikäkattegoria kattaa 16-25 -vuotiaat henkilöt. Nuoruus on kuitenkin pidentynyt erityisesti koulutusmahdollisuuden kasvun myötä kun yhä useampi jatkaa korkeakouluun.

Työelämään siirtyminen on perinteisesti nähty aikuistumisen virstanpylväänä, joten lähempänä kolmeakymmentä olevat korkeakouluopiskelijatkin luokitellaan nuorisoon.

Toisaalta nuoruus on laajentunut myös alaspäin kattaen aikaisempaa nuoremmat henkilöt. Tämä johtuu sekä biologisen puberteetin aikaistumisesta että teinikulttuurien leviämisestä yhä nuorempien keskuuteen: lapset ja varhaisnuoret omaksuvat teinikulttuurin tyylejä ja asenteita.

Nuoruuden pidentymisestä ollaan myös eri mieltä. Aurélie Maryn (2012, 15–16, 319–320) mukaan *nuoruus elämänvaiheena ei ole pidentynyt siinä määrin, mitä julkisesta keskustelusta voisi päätellä*. Hänen mukaan muutoksessa saattaa olla aikuisuus nuoruuden sijaan. Aikuisuus ei ole enää entisellä tavalla sidottu merkkipaaluihin, kuten taloudelliseen riippumattomuuteen, perheeseen tai pysyvään työhön, vaan sen pohjana ovat yhä enemmän psykologiset tekijät, esimerkiksi kokemukset omasta kypsyydestä ja vastuullisuudesta. Maryn suomalaisia ja ranskalaisia korkeakouluopiskelijoita koskeva tutkimus osoittaa, että

nykynuoret eivät tietoisesti venytä nuoruuttaan, vaan he pyrkivät löytämään uusia tapoja yhteiskuntaan kiinnittymiseksi. Nykyinen sosioekonominen tilanne jossain määrin estää nuoria saavuttamasta klassisia aikuisuuden merkkipaaluja. Osa nuorista ei myöskään halua täyttää perinteisiä aikuisuuden mittoja vaan haluaa esimerkiksi joustavasti vaihtaa työpaikkaa. Tärkeää nuorille on, että valintoihin on aito mahdollisuus ja ne ovat omien arvojen mukaisia.

Hunt nostaa esille myös *valinnanmahdollisuuksien kasvun ja siihen liittyvät riskit* tärkeänä postmodernin ajan piirteenä (vrt. Bauman 1992). Postmoderni aika vaikuttaa nuoruuden ajanjaksoon kulutuksen kautta, nuoret on alettu nähdä erityisenä kulutusryhmänä. Valinnanmahdollisuudet voivat myös vaikeuttaa aikuisuuteen siirtymistä, eivätkä koulutukseen, työpaikkaan, seksuaalisuuteen ja perheeseen liittyvät valinnat ja haaveet välttämättä toteudukaan.

Myös Alan France (2007, 59–60) pitää postmodernin ajan olennaisimpana piirteenä *epävarmuutta*, joka muovaa yhteiskunnallista järjestystä ja vaikuttaa monella tapaa myös nuorten elämään ja keskeisiin siirtymiin. Erityisesti työmarkkinoiden kehitys vaikuttaa olennaisesti nuoruuden siirtymiin. France erottelee kolme globaalia trendiä tähän liittyen. Ensinnäkin nuorten työmarkkinat ovat edelleen lamaanuneet – nuorille on tarjolla lähinnä matalasti palkattua työtä, joka ei vaadi erityisosaamista. Toiseksi peruskoulun jälkeinen koulutus kasvanut räjähdysmäisesti: sekä koulutusmahdollisuudet että korkeammin koulutettujen nuorten määrä kasvussa. Kolmanneksi valtiollisten instituutioiden järjestämä työharjoittelu on kasvattanut merkitystään väylänä työelämään. France tosin muistuttaa, etteivät nuorten siirtymät ole ainoastaan työpohjaisia vaan myöhäismodernilla ajalla nuorten siirtymiin vaikuttavat myös poliittiset, sosiaaliset ja taloudelliset tekijät, jotka liittyvät materiaaliin resursseihin, sosiaaliin mahdollisuuksiin ja yhteiskuntapolitiikkaan. Yhteiskunnassa on monia ”statusmerkitsijöitä”, jotka auttavat nuoria aikuisuuteen siirtymisessä. Esimerkiksi lapsuudenkodista poismuuttamisella, parisuhteella tai aktiivisella kuluttajuudella on tärkeä rooli näissä siirtymissä. Nuorten siirtymät aikuisuuteen ovat myös entistä yksilöllisempiä, ja nuoret valitsevat elämäntyylejä ja suunnittelevat ammatillisia uriansa. Myöhäismodernin elämän on väitetty myös muuttuneen ”elämäkerralliseksi, reflektiiviseksi projektiksi” (esim. Giddens 1991). Kyse ei kuitenkaan pohjimmiltaan ole puhtaasti valinnasta, vaan myöhäismodernilla ajalla pärjätäkseen on pakko ottaa vastuuta ja valinnat eivät ole riskittömiä.

4.2 Sukupolvet ja arvot

4.2.1 Sukupolven käsite ja käsitteen ongelmallisuus

Sukupolvi on yhteiskunnallisessa mielessä tuore ja moderni käsite. Se limittyy modernin käsitteeseen usealla tavalla: uuden sukupolven etsintä kietoutuu kysymykseen ajan hengestä ja uuden aikakauden luonteesta. Uuden sukupolven ajatellaan artikuloivan ajan henkeä ja edustavan ”tulevaisuutta nykyisyydessä”. Yhteiskunnallisista sukupolvista kiinnostuttiin myös samaan aikaan kuin tulevaisuuden tutkimisesta, futurismista. (Purhonen 2007, 21–24, 72.)

Purhonen (mt. 2007,16–17) tiivistää sukupolven käsitteen sosiologiset käyttötavat karkeasti kahteen eri kategoriaan. Ensimmäinen käyttötapa liittää sukupolven sukulaisuusjärjestelmän osaksi eli sukupolvi viittaa *perhesukupolveen*. Tämä merkitys on hallitsevassa asemassa muun muassa suuressa osassa antropologiaa, elämänkulun ja ikääntymisen tutkimista sekä perhesosiologiaa.

Toisessa lähestymistavassa sukupolvi nähdään yksittäistä perhettä tai sukua laajempänä, kollektiivisena käsitteenä: tällöin sukupolven muodostavat kaikki tietyn rajatun ajankohdan sisällä syntyneet ihmiset. Sukupolvi erotetaan valtaosassa sosiologista tutkimusta käsitteellisesti usein pelkästä ikäkohortista siten, että kyseisellä ikäryhmällä ajatellaan olevan yhteisiä, erityislaatuisia kokemuksia, jotka luovat sukupolven. Sukupolven jäsenten tulee siis olla tietoisia sukupolven erityislaadusta ja erota jollain tapaa toisen ikäisistä, etenkin vanhemmista ihmisistä. Näin he muodostavat *yhteiskunnallisen sukupolven*. Yhteiskunnallisen sukupolven synty- ja muotoutumisehdot nähdään historiallisesti kontingentteina ja sukupolvien rakentumisen katsotaan olevan yhteydessä yhteiskunnan muutosnopeuteen. Tämä eroaa huomattavasti biologisperusteisesta sukupolvikäsitteestä, jossa sukupolvien katsotaan seuraavan toisiaan katkeamattomana virtana ja säännöllisin väliajoin. Perhesukupolven ja yhteiskunnallisen sukupolven käsitteet eroavat keskeisellä tavalla sen suhteen, miten ne jäsentävät sosiaalisesti koettua aikaa, kulttuurin välittymistä sukupolvelta toiselle ja ylipäätään historiallista muutosta. (Purhonen 2007, 17–20.)

Purhonen näkee muutaman seikan sukupolven käsitteen kannalta erityisen ongelmallisena.

Yleisesti ottaen sukupolviteoretisoinnin ongelmana on ollut pyrkimys vastata empiiristä ja tapauskohtaista tutkimusta vaativiin kysymyksiin jollakin yleisellä ja universaalilla tavalla. Sukupolven käsitteeseen on luotu ylimitoitettuja odotuksia ja käsite on siksi aiheuttanut niin paljon sekaannusta. (mt. 2007, 93.)

Ongelmallinen on ensinnäkin käsitteen terminologinen epäselvyys, esimerkiksi sukupolvea käytetään synonyymina ikäkohortille ja siihen sisällytetään ajatus ikäryhmää yhdistävästä kokemuksesta. Sukupolvikokemukset eivät kuitenkaan koskaan voi yhdistää koko ikäluokkaa, vaan synnyttävät myös eroja. Toiseksi sukupolviteorioiden ydinajatusta ikäkohorttia yhdistävästä yhteisestä kokemuksesta on hyvin vaikea todentaa tutkimuksellisesti. (mt. 2007, 94.)

Kolmas sukupolven käsitteen kannalta ongelmallinen seikka liittyy sukupolvikokemusten medioitumiseen: ovatko median välittämät sukupolvikokemukset jollain tapaa laadullisesti erilaisia kuin itse paikan päällä koetut? Erityisesti nuorempien sukupolvien kokemukset ovat median välittämiä, mutta myös aiemmin sukupolvikokemukset ovat välittyneet julkisuuden kautta. Neljänneksi Purhonen mainitsee (mt. 2007, 95) sukupolven käsitteen ja sukupuolen välisen yhteyden, josta on hyvin vähän tutkimusta. Klassisten sukupolviteorioiden subjektit ovat olleet miehiä, ja käsitteen voidaan ajatella sisältävän sisäänrakennetusti ”miehisen vääristymän”. Sukupolvitietoisuuden vertailu sukupolvien välillä osoittautuu myös ongelmalliseksi, sillä ei voi olla varmoja, onko nuorten sukupolvikokemus vielä muodostunut tai institutionalisoitunut; se voi muodostua vielä tulevaisuudessa. Tähän liittyy myös sukupolvitutkijoiden ja muiden niistä kirjoittavien määrittelyvalta.

Viimeiseksi Purhonen (mt. 2007, 58, 98) mainitsee sukupolven aikamuuttujien erottamisen vaikeuden ongelmalliseksi: miten sukupolvivaikutus voidaan erottaa kahden muun aikaan sidoksissa olevan muuttujan, iän ja aikakauden vaikutuksista. Tähän ongelmaan kiinnitti huomiota jo Matilda White Riley vuonna 1973 ilmestyneessä artikkelissaan. Rileyn (1973, 35–36) mukaan ikääntymiseen ja kohorttisarjoihin liittyvä data on näennäisen yksinkertaista, ja niiden käytössä piilee virhepäätelmien vaara. Eri kohortit ikääntyvät eri tavoin: kun yhteiskunta muuttuu, jokainen uusi kohortti kohtaa uniikin sosiaalisten ja ympäristöllisten tapahtumien kokonaisuuden. Näin ollen myös kohorttien elämänkulkumallit poikkeavat toisistaan. Rileyn (mt. 1973, 38–39, myös Wilska 1999, 33)

mukaan tutkija sortuu sukupolviin liittyvään virhepäätelmään (*generational fallacy*), jos hän pitää tietyn ikäryhmän ominaisuuksia pysyvinä ja sukupolvisidonnaisina, vaikka kyseessä olisikin ikä- tai elämänkulun vaiheeseen liittyvä ominaisuus. Vastaavasti jos tutkija selittää tietyn ikäryhmän käyttäytymistä, asenteita tai ideoita pelkästään ikä- tai elämänkulkuvaiheella ja ajattelee käyttäytymisen muuttuvan luonnostaan ikääntymisen myötä, vaikka todellisuudessa kyseinen käyttäytyminen tai asenne onkin sukupolvisidonnaista, on kyseessä ikä- tai elämänkulkuvirhepäätelmä (*an age or a life course fallacy*).

Näitä kahta virhepäätelmää on tutkimuksissa yritetty välttää käyttämällä pitkittäistutkimusdataa, joka koskee yhtä kohorttia koko sen elämänkulun ajalta. Näin vältetään elämänkulkuun liittyvä virhepäätelmä, mutta saatetaan sortua kuitenkin kohorttikeskeisyyteen (*cohort-centrism*). Tietyn kohortin elämänkulku heijastelee sen omaa yhteiskunnallista taustaa ja kun yhteiskunta muuttuu, kahta täysin samanlaista sukupolvea ei voi muodostua. Riley myös huomauttaa, että ihmisille on tyypillistä yleistää parhaiten tuntemansa yksittäisen kohortin (ikäryhmän) perusteella ikääntymiseen ja yhteiskunnalliseen muutokseen liittyviä asioita. (Riley 1973, 42.)

4.2.2 Mannheimilainen sukupolviajattelu

Ensimmäisen systemaattisen muotoilun sosiologisesta sukupolvikäsitteestä esitti Karl Mannheim vuonna 1927 (engl.1952) artikkelissaan *Das Problem der Generationen*. Mannheim käsitteli sukupolven ongelmallisuutta sosiologisen tutkimuksen lähtökohtana 1900-luvun tutkimuksissa. Mannheimin mielestä sukupolvi-ilmiö on yksi tärkeimmistä historialliseen kehityksen dynamiikkaan vaikuttaneista tekijöistä ja näin ollen merkityksellinen historian- ja yhteiskuntatutkimuksessa.

Mannheim (1952, 276–278) kritisoi kahta 1900-luvun alussa vaikuttanutta koulukuntaa, pääasiassa ranskalaisia positivistejä sekä saksalaisia historiallis-romanttisen näkökulman edustajia heidän tavastaan käsitellä sukupolven käsitettä. Mannheimin (mt. 1952, 278–279) mukaan sukupolven vaihteluväliä on mahdoton määrittää positivistien tapaan eksaktina lukuina, esimerkiksi viitenätoista tai kolmenakymmenenä vuotena. Sukupolvisarjan lähtökohta ja kesto ei ole universaali, vaan sosiaalisesti määräytynyt.

Sukupolvitutkimuksen historiallis-romanttisen koulukunnan mielestä sukupolvea ei voinut mitata tarkasti ajassa, vaan yksilöt kuuluivat samaan sukupolveen, mikäli heillä on aikalaisina samanlaisia kokemuksia. Kuuluminen samaan ikäkohorttiin eli sama syntymäaika ei siis vielä muodosta tästä ryhmästä sukupolvea: ihmiset voivat elää laadullisesti hyvinkin erilaisia, ”subjektiivisia aikakausia”. Mannheim kritisoi tämän koulukunnan näkemystä sosiaalisen sfäärin unohtamisesta: kaikki aikalaiset eivät ole alttiita samoille vaikutteille eivätkä toimi samoin, joten käsite on eroteltava hienojakoisemmin. (mt. 1952, 280, 282–286.)

Mannheimin (mt. 1952, 288–291, myös Purhonen 2006, 125) mukaan sukupolven käsite eroaa konkreettisista sosiaalisista ryhmistä, kuten perheen ja heimon kaltaisista yhteisöryhmistä (*community groups*) sekä tahdon perusteella syntyneistä ryhmistä (*association groups*) kuten esimerkiksi poliittisista ryhmittymistä. Sukupolvi perustuu biologiselle rytmille, mutta ei ole palautettavissa siihen. Syntyminen samaan aikaan ja samanlaiseen sosiaalishistorialliseen tilanteeseen muodostaa potentiaalisen samankaltaisten kokemusten syntymiselle. Mannheim vertaakin sukupolvea yhteiskuntaluokkaan ja havaitsee yhtäläisyyksiä näissä asemaryhminä: asema jossakin luokassa yhteiskuntarakenteessa ei välttämättä viittaa yksilön luokkatietoisuuteen eli tuon ryhmän olemassaolon tiedostamiseen. Luokka-asema kuitenkin on objektiivisesti olemassa riippumatta sen tiedostamisesta. Sukupolviasema (*generation location*) on Mannheimin analyyttisen sukupolvikäsitteen ensimmäinen taso. Se viittaa siis jossain määrin passiiviseen, objektiivisesti määräytyneeseen tilaan, samalla historiallisella ja kulttuurisella alueella kasvien samaan ikäluokkaan kuuluvien henkilöiden mahdollisuuden realisoitua sukupolveksi: aina tämä mahdollisuus ei realisoidu, vaan yhteisten kokemusten potentiaali syntyy vain tietyille ikäryhmille historiassa.

Sukupolven toinen taso on *aktualisoitunut* sukupolvi (*generation as an actuality*). Tällöin samassa sukupolviasemassa olevat henkilöt ovat konkreettisesti yhteydessä muihin ikäpolvensa jäseniin (vrt. sukupolviasema), he elävät samanaikaisesti samassa sosiaalishistoriallisessa tilanteessa ja ennenkaikkea heillä on *yhteisiä kokemuksia* aikakaudesta, esimerkiksi aikakautta keskeisesti rakentavista poliittisista virtauksista. Tunnetuimpana esimerkkinä sukupolvea aktualisoivasta ja yhdistävästä tekijästä, avainkokemuksesta, voidaan pitää sotakokemusta. Ratkaisevat yhteiset kokemukset koetaan ns. *herkässä iässä*. Nuoret käyvät läpi tämän persoonallisuuden kehityksen

vaiheen noin 17-25 -vuotiaina. Vanhat ja nuoret ikäpolvet kokevat annettuna ajankohtana samat tapahtumat, mutta niiden vaikutukset ovat erilaisia riippuen siitä, koetaanko ne tuoreina, ”puhtaalta pöydältä” vai jo muodostuneita kokemuksia vasten. (mt. 1952, 293–294, 300, Purhonen 2006, 125, myös Mikkola 2002, 26–27.)

Kuuluminen samaan ikäryhmään ei siis määrää kaikkien ryhmän yksilöiden orientaatiota. Sama ikäryhmän jäsenillä ei ole mitään yhteistä elleivät he kuulu samaan kulttuuriin tai yhteiskuntaan. Lisäksi myös saman historiallisen yhteisön sisällä ikäryhmät voivat hajota useisiin toisistaan poikkeaviin alaryhmiin esimerkiksi luokkarajojen perusteella. Näin Mannheim erottaa sukupolven käsitteestä vielä aktualisoituneen sukupolven sisäiset *sukupolviyksiköt* (*generation units*). Sukupolviyksikkö jakaa yhteisen tavan käsitteellistää maailmaa ja jossain määrin samanlaisen ideologian. Yksikön syntyminen edellyttää suoria kontakteja ryhmän jäsenten välillä. Sukupolviyksiköiden ajatukset voivat myös levitä herättämään koko aktualisoituneen sukupolven sukupolvitietoisuuden. (mt. 1952, 302–305, Purhonen 2006, 126.)

Mannheimin mukaan uusi sukupolvi ei ole välttämättä radikaalimpi tai edistysellisempi kuin vanhempi sukupolvi; nuorison radikaalisuus tai konservatiivisuus riippuu ensisijaisesti yhteiskunnallisesta tilanteesta, jossa se syntyy ja kasvaa. Nuorten tuore kontakti kulttuuriin on kuitenkin potentiaalisesti radikaali: se merkitsee etäisyyden ottoa kulttuuriin, yritystä assimiloitua siihen tai käyttää ja kehittää sitä. (Mannheim 1952, 300–310.)

Mikkola (2002, 27–28) esittää kokoavasti Mannheimin sukupolvi- käsitteen kerrokselliseksi ilmiöksi, joka nousee alhaalta ylöspäin: sukupolven perustana on biologinen ikäpolvi, josta samassa (sukupolvi)asemassa elävät henkilöt voivat yhteisten kokemustensa kautta muodostaa kokemuksellisen sukupolven ja edelleen aktualisoituneen tai mobilisoituneen sukupolven. Sukupolviasema ei välttämättä johda aktualisoituneen sukupolven tai sukupolviyksiköiden syntyyn.

Semi Purhonen (2007, 121, 132, 164–165) kritisoi väitöskirjassaan Mannheimin sukupolvikäsitettä sen huonosta sovellettavuudesta empiriseen tutkimukseen: vaikka Mannheim puhuu tietyn sukupolviaseman tai kontekstin tuottamista sukupolvikokemuksista, tai jopa niiden tuottamista sukupolvitietoisuuksista, ei hän

kuitenkaan koskaan antanut juuri minkäänlaisia ohjeita siitä, miten tätä yhteyttä pitäisi käytännössä lähestyä. Avoimeksi siis jää se, mitä sukupolvitietoisuuteen pitäisi empirisen aineiston tasolla lukea kuuluvaksi, ja miten kontekstin ja ajattelun (ts. sukupolviaseman ja sukupolvitietoisuuden) välinen suhde voidaan osoittaa. Purhonen ehdottaa näiden välille linkiksi mannheimilaisesta traditiosta puuttuvaa ns. *diskursiivista dimensiota*. Sukupolvet rakentuvat olennaisesti erilaisissa sukupolvissa koskevassa puheessa, teksteissä ja diskursseissa: sukupolvien näkyvin osa on nimenomaan yleinen puhe sukupolvista. Tämän yleisen puheen perusteella myös sukupolvitietoisuus ja ”me”-tunne syntyvät: diskursiivinen ulottuvuus välittää sukupolven objektiivista ja subjektiivista ulottuvuutta.

Mannheim ei myöskään reflektoinut sukupolvi-käsitteen valtaulottuvuutta eikä omaa suhdettaan käsitteeseen: hän ei käsitellyt esseessään sukupolviin liittyvän tiedon tuottajia, *ketkä* sukupolvista, sukupolven käsitteestä ja sen luomista tulevaisuuden odotuksista hänen aikanaan olivat kiinnostuneita. Ajatus yhteiskunnallisista sukupolvista paikantuu aivan erityisen eurooppalaisen miesintellektuellien ryhmän luomukseksi ja positiivisen itseidentifikaation kohteeksi. (mt. 2007, 50–51.) Historialliset tai yhteiskunnalliset sukupolvet eivät koskaan ole syntyneet ”tyhjästä”, ne on tehty, kuten Robert Wohl (1979) on osuvasti sanonut. Sukupolvi on siten kamppailukäsite: määrityksistä ja luokituksista käytävän taistelun tulos, eikä yhteiskunnallisen sukupolven käsite ole millään tapaa poliittisesti neutraali.

4.2.3 Ronald Inglehart: materialistiset ja postmaterialistiset arvot yhteiskunnallisen kehitysvaiheen kuvaajina

Yhdysvaltalaisen politologin, Ronald Inglehartin klassisen sukupolviteorian mukaan sukupolvitietoisuus nousee edellisten sukupolvien tai heidän edustamiensa arvojen vastustamisesta. Inglehart (1977, 1997) luokittaa arvoja *materialistisiin ja postmaterialistisiin arvoihin*. Nämä materialistiset arvot vuorottelevat sukupolvien välillä riippuen siitä, onko ikäluokan nuoruudessa kärsitty taloudellista puutetta vai ei. Esimerkiksi sodan jälkeen syntyneet suuret ikäluokat ovat aikuistuneet voimakkaan talouskasvun ja hyvinvoinnin keskellä, joten he ovat (arvoiltaan) vähemmän materialistisia kuin sodan ja pulan ajan vanhempansa. Tämä synnyttää kapinaa vanhempien porvarillisia arvoja vastaan. (Inglehart 1977, Wilskan 2004, 106–107 mukaan.)

Inglehartin teoria pohjautuu Maslow'n (1954) tarvehierarkia- teoriaan, jossa ihmisen tarpeet on luokiteltu hierarkkisesti välttämättömistä vähemmän välttättömiin. Fyysiset perustarpeet on tyydytettävä ensin ennen kuin ihminen pystyy tyydyttämään ylempiä, esimerkiksi sosiaalisia, intellektuaalisia tai esteettisiä tarpeita. Niin kutsutussa niukkuushypoteesissa (*scarcity hypothesis*) Inglehart (1997, 33) esittää, että yksilöiden perustarpeet ja arvot heijastavat yhteiskunnan sosioekonomista tilaa: yksilö antaa suurimman arvon asioille, joiden saatavuus on vaikeinta.

Inglehartin mukaan modernin teollisuusyhteiskunnan arvojärjestelmä on materialistinen: silloin painotetaan ennen kaikkea taloudellista ja fyysistä turvallisuutta. Talouskasvu ja tieteen kehitys nähdään tärkeinä (Inglehart 1997, 3,12). Modernia yhteiskuntaa leimaa myös individualisoituminen, maallistuminen, urbanisoituminen sekä byrokratisoituminen. Henkilökohtaisen taloudellisen menestyksen ja korkean sosiaalisen statuksen saavuttamista aletaan arvostaa, eikä niitä nähdä enää deterministisinä, syntymän kautta määräytyneinä. Talouskasvun ja välttämättömien fyysisten tarpeiden täyttämisen myötä modernin yhteiskunnan jäsenet saavuttavat eksistentiaalisen turvallisuuden, ja niukkuushypoteesin mukaisesti yksilöt pystyvät keskittymään ylempien tarpeiden tyydyttämiseen. Tällöin myös yhteiskunnan arvojärjestelmä kehittyy materialistisesta postmaterialistiseen: kurinalainen, talouskasvua korostava saavutuskeskeinen, kieltämyksellinen järjestelmä vaihtuu elämänlaatua, yksilöllistä itseilmaisua ja vapaavalintaisia elämäntyyplejä korostavaan järjestelmään. (mt. 1997, 28–29.) Toisin ilmaisten arvot muuttuvat traditionaalisen yhteiskunnan *selviytymisarvoista* postmodernin yhteiskunnan *hyvinvointiarvoihin* (mt. 1997, 76). Arvoiltaan postmaterialistit eivät ole ”antimaterialisteja” siinä mielessä, etteivät he arvostaisi fyysistä ja taloudellista turvallisuutta, vaan he arvostavat enemmän elämänlaadun ja itseilmaisun kaltaisia asioita, koska heillä on varaa siihen (mt. 1997, 35).

Toisen maailmansodan jälkeinen talouskasvu ja hyvinvointivaltioiden kehitys teki tietä postmaterialististen arvojen nousulle läntisissä yhteiskunnissa. Inglehartin mukaan arvomuutos on laajemman kulttuurisen ja yhteiskunnallisen muutosprosessin, *postmodernisaation* keskiössä. Selkeä muutos selviytymisarvoista itseilmaisuarvoihin on Inglehartin ja Bakerin (2000, 28) mukaan tapahtunut länsimaissa vuosina 1975-2000. Muutokset yksilöiden maailmankuvissa ja arvoissa heijastavat muutosta taloudellisessa ja kulttuurisessa ympäristössä; mutta ne ovat myös suhteellisen autonomisia ja niissä on sukupolviin liittyvä viive. (Inglehart 1997, 4–5.)

Arvomuutoksen lisäksi postmodernissa yhteiskunnassa myös sen institutionaalinen rakenne muuttuu: hierarkkisten instituutioiden merkitys vähenee. Nämä instituutiot ovat perinteisesti olleet tärkeitä, koska niitä on tarvittu määrittämään poliittisia, taloudellisia, perhe- ja sukupuolinormeja sekä uskontoa koskevia asioita. Postmodernissa yhteiskunnassa jäykät sosiaaliset normit ovat vähentyneet. Muita postmodernia yhteiskuntaa leimaavia piirteitä ovat joukko-osallistumisen ja yksilöllisten valintojen piirin laajeneminen. Poliitikassa muutos näkyy siirtymisenä modernin ajan luokkakonfliktista postmodernin ajan ympäristökysymyksen tai seksuaalivähemmistöjen oikeuksia koskevan kysymyksen kaltaisiin poliittisiin konflikteihin. (mt. 1997, 4, 30–31, 43–45.)

Inglehart on laajan, 43 yhteiskuntaa kattavan empiirisen vertailututkimuksen perusteella osoittanut postmodernisaatioksi kutsumansa muutosprosessin todella tapahtuneeksi läntisissä yhteiskunnissa. Vaikka nämä kaksi järjestelmää on selkeästi erotettavissa, on modernisaation ja postmodernisaation välillä myös selvää jatkuvuutta. Yhteistä molemmille on ensinnäkin sekularisoituminen: uskonnon merkityksen lasku, sekä yksilöllistymiskehitys. (mt.1997, 80–81.)

Yhteiskunnan taloudellisen tason ja yksilön postmaterialististen arvojen ilmenemisen välillä ei kuitenkaan vallitse mitään ”yksi yhteen” - suhdetta: postmaterialistiset arvot heijastavat ainoastaan yksilön subjektiivisesti kokemaan turvallisuuden tunnetta. Niukkuushypoteesia tulee Inglehartin mukaan tulkita yhteydessä yksilön kulttuurisiin puitteisiin ja hyvinvointi-instituutioihin, jonka osana yksilö on, eli yhteydessä *sosialisaatiohypoteesiin*. (mt. 1997, 34). Sosialisaatiohypoteesin mukaan sosioekonomisen ympäristön ja arvojen välillä on ajallinen viive, sillä ihmisten arvot heijastavat myöhemminkin niitä olosuhteita, joissa he ovat ne omaksuneet, eli heidän lapsuutensa ja nuoruutensa kasvatusta ja sosiaalistumista. Esimerkiksi Suomessa sodan jälkeen 1940- ja 1950- luvulla vanhemmat ja koulut korostivat kasvatuksessaan säästäväisyyden ja ahkeruuden merkitystä, ja tuon ajan nuoret oppivat säästeliäiksi ja ovat olleet sitä pitkälti omassa myöhemmässä elämässään (Helve 2002, 30).

Kapitalistisissa ja entisissä kommunistisissa yhteiskunnissa nuorilla on Inglehartin ja Bakerin (2000, 43–45) tutkimuksen mukaan huomattavasti sekulaarimpi ja rationaalisempi maailmankuva verrattuna vanhempiin sukupolviin. Alhaisten tulotasojen maissa puolestaan sukupolvien välillä arvoerot ovat suhteellisen pienet: molempien sukupolvien arvot ovat

traditionaalisia. Taloudellisella kehityksellä on siis systemaattisia ja jossain määrin ennustettavia vaikutuksia yksilöiden arvomaailmaan.

Suomi on Inglehartin kansainvälisen vertailututkimuksen mukaan tutkimuksessa mukana olleista 43:sta maasta ollut arvoiltaan postmaterialistisin vuonna 1981 ja Alankomaiden jälkeen toiseksi postmaterialistisin vuonna 1990 (Inglehart 1997, 153). Materialismi-postmaterialismi -lottuvuus on saatu esiin pyytämällä arvomittaukseen osallistuneita henkilöitä valitsemaan omalle maalleen tärkeimmät arvot esimerkiksi sellaisten arvojen joukosta kuin ”enemmän sananvaltaa työssä”, ”enemmän sananvaltaa hallinnossa” tai ”sananvapaus”, tai ”vahvat puolustusvoimat”. Sananvapauden tai hallintoon liittyvän sananvallan tärkeyden korostaminen kertoo Inglehartin mukaan postmaterialistisista arvoista ja näin ollen ollen yhteiskunnan jonkinasteisesta postmodernisaatiosta, ja puolestaan esimerkiksi vahvojen puolustusvoimien tai järjestyksen ylläpitämisen korostaminen kertoo taas materialistisemmista arvoista ja modernista yhteiskunnasta (Inglehart 1997, Helkaman & Seppälän 2006, 131–132 mukaan). Maan postmaterialismin taso on kohtalaisen vahvassa yhteydessä maan taloudelliseen kehitykseen bruttokansantuotteella mitattuna. Vaurauden lisääntyminen näyttää lisäävän postmaterialististen arvojen kannatusta.

Klaus Helkama ja Tuija Seppälä (2006) ovat hyödyntäneet sekä Inglehartin että Schwartzin käsitteistöä ja tutkineet aikakauslehtiaineiston arvopuheen avulla yksityistä ja julkista arvomaailmaa ja sen muutosta 1980-luvulta 2000-luvulle. Karkeasti heidän tutkimustuloksensa voidaan tiivistää siten, että *yksilökeskeisyys lisääntyi suomalaisessa arvopuheessa 1980-luvun lopulle saakka*. Tämän jälkeisestä muutoksesta ei yksiselitteisiä todisteita, ja arvomaailma näytti pysyneen suhteellisen vakaana 1990-luvulla.

Kiinnostavasti kuitenkin sekä Inglehartin (1997, 287) että Helkaman & Seppälän (2006, 143) tutkimusten mukaan *perhekeskeisyys on lisääntynyt erityisesti Suomessa 1980-luvulta alkaen voimakkaasti* (ks. myös Jallinoja 2006). Myös nuorten uskonnollisuus lisääntyi 1990-luvulla; ennen tätä uskonnollisuus oli järjestelmällisesti laskenut. Uskonnollisuus näyttää keskittyvän elämän mielekkyyden etsimiseen ja ajalle tyypilliseen henkilökohtaiseen uskoon eikä niinkään kirkkoon kiinnittyvään institutionaaliseen uskontoon. Tämä tukee Inglehartin ja Bakerin (2000) World Values Surveyyn perustuvaa tutkimusta, jonka mukaan postmaterialistit kiinnittyvät vähemmän perinteisiin uskonnollisiin muotoihin kuin materialistit, mutta he todennäköisemmin käyttävät aikaa

elämän merkityksen etsimiseen. World Values Survey- arvotutkimuksen mukaan suomalaisista vajaa kolmannes pohti usein elämän tarkoitusta ja merkitystä vuonna 1981, kun vuosina 1995-1998 em. kysymyksiä usein pohti puolestaan jo 40 prosenttia suomalaisista. (Inglehart & Baker 2000, 46–47.)

Helena Helven tutkimusten mukaan suomalaisnuorten arvot tukevat jossain määrin Inglehartin teoriaa kulttuurisesta muutoksesta. Nuoret ovat voineet tyydyttää materiaaliset tarpeensa, ja ovat eläneet taloudellisessa hyvinvoinnissa. Nuorten arvot siten ovat enemmän postmaterialistisia kuin vanhempien sukupolvien. Suomalaisnuoret ovatkin Helven mukaan kiinnostuneita esimerkiksi itsensä toteuttamisen ja luonnonsuojelun kaltaisista selkeästi postmaterialistisista asioista. Kuitenkaan nuorillakaan ole selkeitä postmaterialistisia ydinarvoja eivätkä sukupolvien väliset erot ole ainoastaan materialistisia. Nuorten arvot ovat usein myös jäsentymättömiä, ristiriitaisia eivätkä useimpien nuorten arvot tai asenteet ankkuroidu tiettyyn poliittiseen tai uskonnolliseen ideologiaan. Helve kritisoikin Inglehartin arvotypologiaa liiallisesta yksinkertaistuksesta: jälkimoderni yhteiskunta on hänen mukaansa moniulotteisempi arvoiltaan kuin mitä hänen jälkimaterialistiset arvonsa kuvaavat. Arvojen ristiriitaisuus ja ”vapaavalintaisuus” toisaalta kertovat myös arvojen postmodernisuudesta. (Helve 1999, 56; 2005, 210; 2002, 35.)

4.2.4 Suomalaisen yhteiskunnan sukupolviluokitus

Tunnetuin suomalaisen yhteiskunnan sukupolviluokitus on J.P Roosin (1987) elämäkerta-aineistojen perusteella luotu suomalainen 1900-luvun sukupolvitypologia. Luokitus kuvaa samalla suuria yhteiskunnallisia muutoksia Suomen historiassa. Roos kiinnitti elämäntarinoissa erityisesti huomiota sosiaaliseen ja taloudelliseen turvallisuuteen, työhön, koulutukseen ja ihmissuhteissa tapahtuviin muutoksiin. (mt. 1987, 53, 56–58.)

Roos (mt. 1987, 53–56) jakoi sukupolvet neljään: sotien ja pulan sukupolveen (noin 1900-1925 syntyneet), sodanjälkeiseen jälleenrakennuksen ja nousun sukupolveen (1925-1939 syntyneet), noin vuosina 1945-1950 syntyneisiin suuren murroksen sukupolveen (eli suuriin ikäluokkiin) sekä 1950- ja 60- luvulla syntyneeseen lähiösukupolveen. Ensimmäisen, sotien ja pulan sukupolven elämää määrittivät keskeisesti sekä kansalais sodan että talvi- ja jatkosodan muistaminen ja elämän aktiivivaiheen toteutuminen sotien välisenä aikana. Olosuhteet sukupolvella olivat suurelta osin yhteisiä: köyhyys, epävarmuus,

raskaan työnteon varhainen aloittaminen, koulunkäynnin tuoma sosiaalisen eriarvoisuuden tiedostaminen sekä sota-ajan puutteet ja sotien vaikutus perhe-elämään läpäisivät koko sukupolven.

Vuosina 1925-1939 -syntynyt sukupolvi muistaa myös maailmansodan, mutta heidän kokemuksiaan leimaa ensimmäiseen sukupolviin verraten selkeä kokemusten kahtiajakoisuus: nuoruudessa koettiin hätää ja puutetta, mutta sodan jälkeen alkoi uusi nopean jälleenrakennuksen vaurastumisen aika, joka näkyi juuri tämän sukupolven elämässä. Tämä jälleenrakennuksen sukupolvi koki myös 1960-luvulta alkaneen suuren yhteiskunnan rakennemuutoksen, ja sen tyyppillinen edustaja muutti maalta kaupunkiin hankittuaan ammattikoulutusta.

Sotien jälkeen syntyneet suuret ikäluokat eroavat kahdesta aikaisemmasta sukupolvesta radikaalisti: tämän sukupolven lapsuus oli kehityksen ja optimismin aikaa, eivätkä sairaudet ja turvattomuus olleet enää yleisiä. Aineellisen hyvinvoinnin merkit alkoivat yleistyä myös alemmissa sosiaaliluokissa. Tämän suuren yhteiskunnallisen murroksen sukupolven elämäkokemuksia leimaavat maaltamuutto, koulunkäynnin pidentyminen, ammattikoulutuksen korostuminen, asuntosäästäminen sekä uudenlaiset hyvinvointiyhteiskunnan ongelmat. Suuria ikäluokkia yhteiskunnallisena sukupolvena Suomessa on tutkittu suhteellisen paljon (esim. Purhonen, Hoikkala & Roos 2008, Purhonen 2007, Erola & Wilska 2004).

Neljäntenä sukupolvena Roosin luokittelussa on lähiöiden sukupolvi, joka kattaa 1950-luvulla syntyneet. Lähiösukupolvella ja suurilla ikäluokilla on paljon yhteistä, mutta edellinen oli ensimmäinen suomalainen urbaani sukupolvi, jonka kasvuympäristöinä ovat toimineet betonilähiöt ja ketkä ovat varttuneet keskellä suomalaisen hyvinvointivaltion rakennusprojektia. 1980-luvun lopulla Roosin kirjan ilmestyessä nuoren sukupolven elämäntarinat olivat vielä ”kirjoittamaton lehti”, joten sen tarkempi erittely jää lyhyeksi.

4.2.4.1 Nuori sukupolvi – yksilöllisen valinnan IT-sukupolvi

Tommi Hoikkala ja Petri Paju (2008) jatkoivat Roosin sukupolviluokittelua nuorempien suomalaisten sukupolvien osalta. Hoikkalan & Pajun mielestä Roosin sukupolviluokitus ei ole mannheimilaisen määrittelyn mukaista sukupolvitarkastelua, koska poliittisen mobilisaation ehto ei täyty. Heidän mielestä sukupolvi voi kuitenkin muodostua ilman poliittista sukupolvitietoisuutta, sen voidaan ajatella muodostuvan tiettyjen objektiivisten yhteiskunnallisten olosuhteiden, elinolojen ja niistä kumpuavien kokemusten kautta. Kokemusten ei myöskään heidän mielestä tarvitse olla mannheimilaisia dramaattisia sodan tai laman kaltaisia avainkokemuksia. (mt. 2008, 271–272.) Hoikkala & Paju jakavat Roosin jaottelun jälkeiset sukupolvet *hyvinvoinnin ja yksilöllisen (pakko)valinnan sukupolviksi*.

Hyvinvoinnin sukupolvella Hoikkala & Paju tarkoittavat 1960-luvun puolivälin molemmin puolin syntyneitä suomalaisia. Sukupolvi on lukumäärältään pieni verrattuna heitä edeltäviin suuriin ikäluokkiin. Tämä sukupolvi on nauttinut ehkä kaikkein eniten hyvinvointivaltion rakennustyön hedelmistä: he kasvoivat yhtä aikaa kehittyvän hyvinvointivaltion palvelujärjestelmän kanssa. Elinolot olivat muillakin tavoin ideaaliset: heitä ei koetellut 1970-luvun lopun työttömyys eivätkä peruskoulun perustamiseen johtaneet vaikeudet. Tämä sukupolvi oli herkässä iässä 1980-luvun puolivälissä, jolloin yhteiskunnallinen tilanne oli myös suotuisa taloudellisesti. Demografinen rakenne oli myös optimaalinen: työikäisen väestön osuus suhteessa lapsiin ja vanhuksiin oli korkeimmillaan. (mt. 2008, 277, 281–284). Hyvinvoinnin sukupolvea leimasi myös aivan uudenlainen kuluttajuuden eetos, uusi mediamaisema paikallisradioineen ja matkailun yleistyminen. (mt. 2008, 285–286.)

1990-luvulla nuoruutensa eläneet (eli noin 1970-80 -luvulla syntyneet) muodostavat puolestaan *yksilöllisen valinnan sukupolven*. Yksilöllistymiskehityksellä on sosiologiassa viitattu traditioiden murtumiseen, detradionalisoitumisen prosessiin sekä vahvojen kollektiivisten identiteettien vähenemiseen. Hoikkalan & Pajun (mt. 2008, 287) mielestä tämä termi sopii hyvin kuvaamaan nuorta sukupolvea Suomessa 1990-luvulta lähtien, ja sopinee varmasti edelleen myös 2000-luvun nuorille. Tämän sukupolven suomalaisnuoret kohtaavat työmarkkinat, jossa kilpailutalous puhuttelee säätelyjärjestelmien purkamisen myötä yksilöä suuremmin kuin aikaisemmin. Koulu- ja opiskelumaailma on myös

muuttunut yhteinäiskoulujärjestelmän jonkinasteisen purkamisen, tulosohjauksen ja koulupiiriin myötä tehokkuutta ja yksilöllisyyttä korostavaan suuntaan. Oppilaat erikoistuvat ja valitsevat jo varhaisella iällä erilaisia henkilökohtaisia oppiaineprofiileja. (mt. 2008, 287–288).

Myös amerikkalainen sosiologi Arlie Russell Hochschild (2000) puhuu yksilöllisen valinnan sukupolvesta (*the generation of individual choice*). Hän painottaa, että tämä sukupolvi määrittyy yhä enemmän sen kautta, mitä sen jäsenet kuluttavat kuin siihen mitä he ovat tai mitä he tekevät. Varmuus identiteetin kestävydestä on vähentynyt, ja nuoret kohtaavat aivan uudenlaista turvattomuutta tai epävarmuutta. Identiteetin perusta on muutamassa vuosikymmenessä muuttunut radikaalisti: nuoret aikuiset eivät enää voi rakentaa identiteettiään avioliitolle tai työssäkäynnille, vaan niiden *mahdollisuudelle* (*marriageability, employability*). Uudenlaiset ja monipuolisemmat tavat järjestää oma elämänsä tuottavat myös sosiaaliin suhteisiin vaikeitakin tilanteita esimerkiksi sukupolvien välillä. Valintojen paljous voi myös aiheuttaa ahdistusta ja tulevaisuus vaikuttaa hallitsemattomalta. Hoikkala & Paju (2002, 2008) ovatkin puhuneet yksilöllisestä *pakkovalinnan* sukupolvesta, jolla he viittaavat nykyiseen yksilöllistävään yhteiskunnallistamisen muotoon. Yksilöllisen pakkovalinnan sukupolven edustajan on osattava ilmasta yksilöllistä ainutlaatuisuuttaan ja pätevyyttään. Kulttuurissamme vallitsee pärjäämisen pakollisuuden eetos: ”on osattava valita, ja osattava tietää mitä on osattava pärjätäkseen tietoyhteiskunnassa”. Tällaisessa yhteiskunnassa pärjäämiseen vaaditaan iso annos elämänhallintataitoja sekä riskien ja itsen hallinnan tekniikoita; huolimatta siitä (tai ehkä juuri sen vuoksi), että nykyneuret elävät aineellisesti vauraassa yhteiskunnassa. Myös yhteiskunnalliset ja eettiset valinnat yksilöityvät, nuorten on pakko ottaa yksilönä kantaa yhteiskunnan arvovalintoihin, ongelmiin ja riskeihin. (Hoikkala & Paju 2008, 290, Helve 2002, 19.) Yksilöllisen valinnan sukupolvesta on käytetty myös Y-sukupolven käsitettä. Siltala (2012, 163–165) luonnehtii vuosina 1980-1995 -syntyynyttä Y-sukupolvea itsevarmojen yksilöiden sukupolveksi, joka luottaa omiin kokemuksiinsa. He ovat avoimia, sosiaalisia ja osaavat pitää puolensa sekä suvaitsevat erilaisuutta.

Yhteiskunnan yhä nopeampaa muutosta yksilöllisyyttä korostavaan tietoyhteiskuntaan voidaan pitää yhtenä olennaisimmista nykyneuroten sukupolvea rakenteistavista sukupolvikokemuksista. Anita Rubin (1999, 348–350) muistuttaa osuvasti nuorten tulevaisuuskuvia koskevassa tutkimuksessaan, että myöhäismodernin yhteiskunnan muutos

tietointensiivisempään suuntaan, rakenteelliset muutokset kulttuurien ja arvorakenteiden törmäykset ja talouskriisit voimistavat joidenkin ryhmien taipumusta syrjäytyä. Yksilöön kohdistuvat vaatimukset voivat olla keskenään vastakkaisia ja edellyttävät ristiriitaisia toimenpiteitä. Nuoriin kohdistuvat normit ja odotukset, kuten myös nuorten omat hyvää elämää koskevat odotukset ovat vielä perinteisemmän teollisuusyhteiskunnan puitteissa syntyneitä, kun taas verkostoituvan, globaalien tietoyhteiskunnan vaatimukset ovat hyvin erilaisia. Tasapainon löytäminen näiden välillä voi tuntua raskaalta, eikä kaikkien resurssit välttämättä riitä tietoyhteiskunnan vaatimuksiin. Nuoret uskovat edelleen koulutukseen sekä siihen, että onnellinen elämä edellyttää taloudellista onnistumista ja työntekoa. Kun korkeakoulututkinto tai kova työntekokaan ei enää välttämättä takaa mahdollisuutta ”materiaalisen hyvän” saavuttamiseen, tilanne vaikuttaa kestävämmältä.

Lamanjälkeisen rakennemuutoksen myötä muuttoliike on vienyt väestöä Suomessa nopeasti viiteen kasvukeskukseen siten, että nuorista yli kaksi kolmasosaa asuu vuosituhaten vaihteessa pääkaupunkiseudulla tai muussa kaupunkimaisessa kunnassa. Roosilainen (tai Kortteisen kuvaama) lähiömaisema on vaihtunut kehyskunnan talopakettipuistoon. Nuorten kasvuympäristö on muuttunut myös perherakenteen osalta: yksinhuoltaja- ja uusperheet ovat lisääntyneet huomattavasti. Esimerkiksi Helsingissä kolmasosa teini-ikäisistä asuu vain toisen vanhempansa kanssa. (Hoikkala & Paju 2008, 274–276, 288.)

Informaatioteknologisten sovellusten, internetin ja sosiaalisen median on katsottu olevan niin olennainen osa nuoren sukupolven elinoloja, että 1990-luvun lopun sukupolvesta on käytetty myös verkkosukupolven (*Net-generation*) käsitettä (Tapscott 1997). Tapscottin mukaan verkkosukupolvi on maailman historiassa ensimmäinen sukupolvi, joka hallitsee vanhempiaan paremmin yhteiskunnan ja kulttuurien kehitykseen vaikuttavan avainteknologian. Verkkosukupolvi ei myöskään sopeudu helposti tai ainakaan vapaaehtoisesti valtarakenteisiin ja -hierarkioihin. Inkinen (1998, 177) kritisoi Tapscottin sukupolviluonnehdinnan perusteita ohuiksi ja kestävämmiksi: ne perustuvat teknologiauskaiselle oletukselle käynnissä olevan muutoksen vallakumouksellisesta luonteesta. Inkisen mielestä verkkosukupolvi kuitenkin yhdessä kansainvälistyneen G-sukupolven (globalisaatiosukupolven) kanssa luonnehtivat osuvasti 1990-luvun sukupolvikäsitteinä kahta keskeistä ajan hengen ilmausta: globalisuutta ja uutta media- ja IT-teknologiaa.

Nuorisoa on luokiteltu erilaisin termein koko 1900-luvun ajan sekä akateemisten että populaarien tulkitsijoiden toimesta ja erityisesti median julkisuusmekanismeille on tärkeää tuoreen, jatkuvasti uudistuvan retorikaan tuotanto (Inkinen 1998, 167, Hochchild 2000). Myös puhe suomalaisnuorista historiallisen konservatiivisena sukupolvena on osa tätä retoriikan tuotantoprosessia, eikä varmasti kuvaa koko ikäryhmää. Huolimatta median ja markkinoiden suuresta roolista sukupolvikategorioiden luoja, näistä sloganeista voi olla myös hyötyä: ne voivat toimia merkittävinäkin nuorten identiteettikategorioina, ja retoristen ja reaalisten sukupolvien väliltä voi löytyä ainakin heikko substantiaalinen yhteys. (mt. 1998, 182–183.)

Teknologiaorientoituneisuus näkyy myös nuorisobarometriaineiston pohjalta tehdyssä nuorten kollektiivista sukupolvitietoisuutta käsittelevässä tutkimuksessa. Nuoret ovat valinneet mediapuheessa ja aikaisemmissa tutkimuksissa käytetyistä sukupolvinimityksistä omasta mielestään parhaiten itseään kuvaavia ilmaisuja. Lähes puolet nuorista katsoo edustavansa joko tietotekniikka- tai kännykkäsukupolvea. Tietotekniikkasukupolven identifioituvat erityisesti miehet, kun taas kännykkä- ja kulutussukupolven sekä hyvinvoinnin sukupolven puolestaan naiset. Kiinnostavasti vain kuusi prosenttia nuorista ei katso kuuluvansa mihinkään mainituista sukupolvista. Sukupolvikokemuksia siis löytyy, mutta ne kumpuavat ennemminkin elämäntyyleistä kuin mannheimilaisesta yhteiskunnallisten ja poliittisten olosuhteiden tuottamista avainkokemuksista. (Wilska 2004, 102–103, 110.)

Henna Mikkola (2002) on puolestaan tutkinut laadullisen aineiston pohjalta alle 30-vuotiaiden suomalaisnuorten sukupolvikäsityksiä. Kirjoituskilpailun avulla kerättyjä kertomuksia on tarkasteltu *sukupolvinarratiiveina*, ja niistä on pyritty löytämään yhteisiä sukupolvea rakenteistavia elementtejä sekä mahdollista sukupolven tyyppitarinaa. Tärkeäksi on katsottu kertojan henkilökohtainen kokemus sukupolven luonteesta ja paikasta yhteiskunnassa sekä sen roolista omien kokemusten jäsentäjänä. Kertomuksissa nuoren sukupolven luonnehdinnat ilmenivät monella eri tasolla: niistä löytyi sukupolven nimityksiä ja laatua kuvaavia luonnehdintoja, yhteiskunnallisiin kokemuksiin sekä sukupolvisuhteisiin liittyviä mainintoja. Myös sukupolven haaveet ja unelmat, ja toisaalta uhkien ja pelon kokemukset nousivat esiin. (Mikkola 2002, 8.)

Sukupolvinimitykset viittasivat erityisesti populaarikulttuurin kuluttamiseen (esimerkiksi ”videosukupolvi”) ja monessa kertomuksessa sukupolvi näyttäytyi *ylimääräisenä*: aikaisempia sukupolvia taidottomampana, nopean tarpeentyydytyksen, nautintojen ja kuluttamisen kautta elävänä sukupolvena (mt.2002, 33–34). Selkeästi yleisimpänä yhteiskunnallisena sukupolvi-identiteettiin vaikuttavana tapahtumana narratiiveissa esiintyi 1980-luvun lopun noususuhdanne ja sitä seurannut 1990-luvun alun lama. Laman vaikutukset arvokeskusteluun olivat esillä, ja laman jälkeinen ”realistisempi suhtautuminen materiaan” näyttäytyi teksteissä positiivisessa valossa. Mikkola tulkitsee, että lama näyttäytyy teksteissä Mannheimin teorian valossa sukupolviasemaa rakenteistavana tekijänä. Lama vaikutti myös työn uudelleenarviointiin ja kokemuksiin elämän epävarmuuden lisääntymisestä määräaikaisten työsuhteiden ja nuorisotyöttömyyden lisääntymisen myötä. Yhteisenä ongelmana nähtiin myös huumeidenkäytön lisääntyminen. Valintojen paljous ja yksilöllistymiskehitys koettiin paikoin ahdistavana: nuorten sukupolvikuvaukset tukevat siis Hochchildin ajatusta yksilöllisen valinnan sukupolven piirteistä ja niissä pohditaan myös postmodernin ajalle tyypilliseksi katsottua identiteettityön vaikeutta. Sukupolvipohdintoja puolestaan ei leimaa sosiaalisen identiteetin ajatus, joka pohjautuisi yhteiskunnalliselle aktiivisuudelle. Sukupolvien välistä problematiikkaa koskevat pohdinnat eivät myöskään perustu ”ingehartilaiselle” aikaisempien sukupolvien arvomaailman vastustamiselle. Kollektiivista sukupolvea useammin nuori sukupolvi hahmotetaan hajanaiseksi, yksittäisistä ryhmistä ja yksilöistä koostuvaksi. Kokonaisuudessaan nuorten sukupolvikuvaukset saavat melko negatiivisen sävyn kuvatessaan omaa aikaansa. (mt. 2002, 36–44.)

4.3 Nuoret mediapuheessa

Nuoret ovat aina olleet keskeinen huolenaihe aikuisille ja valtiolle: monenlaiset huolet ja pelot muokkaavat jatkuvasti nuorisokysymystä ja vaikuttavat nuorisopolitiikkaan (France 2007,1, Hoikkala 1989). Nuoriin kohdistuvat määrittelyt ja kategorisoinnit saavat muotonsa erityisesti median kautta, ja siellä ilmenevä puhe nuorista on hyvin usein ongelmakeskeistä puhetta kiistakysymysten muodossa (esim. Hoikkala 1989).

Joskus nuoriin kohdistuvat huolet saavat tiedotusvälineissä sellaiset mittasuhteet, että niitä voidaan kutsua sosiologi Stanley Cohenin (2002 [1972]) termein *moraalipaniikeiksi*.

Cohenin mukaan ”yhteiskunnassa ilmenee ajoittain moraalipaniikin aikakausia, jolloin media tai poliittiset päättäjät näkevät jonkin olosuhteen, tapahtuman, henkilön tai ryhmän uhkana yhteiskunnan arvoille ja intresseille”. Moraalipaniikit yhdistyvät useisiin nuorisokulttuureihin, mutta erityisesti työväenluokan nuorten käytös on nähty poikkeavana.

Hoikkala (1989, 88–93) on tutkinut nuoria koskevaa suomalaista mediapuhetta ja etsinyt selitystä sille, miksi nuoret jatkuvasti nousevat julkisen kiinnostuksen kohteeksi. Hän erottelee tälle viisi erilaista selitysmallia:

- 1) *Yhteiskunnan ikäsegregaatio* – ikäryhmät viettävät suurimman osan ajastaan samanikäisten kanssa omissa instituutioissaan ja kukin ikäryhmä hankkii itselleen ikäryhmäspesifit kokemukset. Näin ollen eri-ikäisten maailmat erkanevat toisistaan ja vanhemmat sukupolvet eivät tiedä mitä nuorille kuuluu. Media toimii informaation välittäjänä sukupolvien välillä.
- 2) *Julkisuus on sosiaalisen kontrollin jatke ja luokittelujärjestelmä* – media tekee nuorten toiminnan seuraamiskelpoiseksi kontrollikulttuurin edustajille (valtiollisen nuorisotyön ja nuorisopolitiikan tekijöille) nimeämällä ja tulkitsemalla nuorisoilmiöitä
- 3) *”Hyvä vihollinen”* – etenkin ongelmanuoria on yleisen oikeustajun mukaista paheksua (esimerkiksi alkoholin käyttö)
- 4) *Realistinen selitys* – nuorten asema yhteiskunnassa on pulmallinen ja muuttuva, joten se saa suuren huomion myös mediassa – tiedotusjulkisuus on ”barometri, joka reagoi heti kun on syytä huoleen tai kun jokin sosialisatioinstituutioista ei täytä tehtäviään”.
- 5) *Intressikysymys ja kasvatuksen traditiosidoksen muutos* – nuoriin liittyy taloudellisia, ammatillisia, kulttuuris-moraalisia ja yhteiskunnallisia intressejä. Kasvatusmallit ovat muuttuneet, ja lapsia ja nuoria koskeva näkemys on aiempaa psykoanalyttisempi, itsenäisyyttä korostavampi ja yksilöllistävämpi.

5. SUOMALAISNUORTEN PERINTEISET JA KONSERVATIIVISET ASEENTEET AIKAISEMMAN TUTKIMUKSEN VALOSSA

Vaikka nuorten arvoja on tutkittu suhteellisen paljon, nuorten konservatiivisten tai traditionaalisten arvojen tutkimus ei ole ollut keskeisellä sijalla. Nuoria on perinteisesti pidetty uudenlaisen ajattelun airueena tai yhteiskunnallisen muutoksen toimeenpanijana, joten ehkä siitä johtuen nuorten traditionaalisten arvojen tarkastelu on jäänyt taka-alalle. Seuraavaksi esitellään lyhyesti nuorten traditionaalisia ja konservatiivisia asenteita koskevia suomalaisia tutkimuksia.

5.1 Nuorten keskuudessa uudenlaista traditionaalisuutta

Päivi Harinen (1999) on tutkinut haastatteluaineistoon perustuen 13-21 -vuotiaiden suomalaisnuorten traditionaalisia- ja moraaliarvoja. Hänen tutkimuksensa taustalla on suomalaisessa julkisessa keskustelussa havaittu perinteisten moraalimallien ja arvojen puolustus vastaiskuna arvopluralismille: pelko siitä, että menetämme jotain arvokasta ja aitoa, jos jätämme traditionaalisen (moraali)järjestyksen. Harisen mukaan myös nuoret ovat tunnistaneet tämän keskustelun ja vastanneet siihen omalla tavallaan. Verrattuna vanhempaan sukupolveen nuorten sitoutuneisuus suomalaisen moraalijärjestyksen perustaan eli perheeseen, uskontoon ja kansalaisuuteen on kuitenkin erilainen. Kaikkia näitä arvostetaan, mutta sitoutuminen on muuttunut absoluuttisesta suhteelliseksi ja entistä yksilökeskeisemmäksi. Henkilökohtaiset syyt ja elämäntyyli valinnat voivat ohittaa aiemmin kunnioitetun altruistisen vastuullisuuden ja sitoutumisen perinteiseen moraalijärjestykseen. Nuorten asenteissa on siis havaittavissa uudenlaista rationaalista, neuvoteltua ja valikoivaa moraalisuutta, joka on kuitenkin tulkittu vanhaa traditionaalista moraaliperustaa vasten. Arvojen yksilöllistyminen ei tarkoita sattumanvaraisuutta tai itsekeskeisyyttä, vaan nuoret myös pohtivat yksilöllisyyden ja yhteiskunnallisuuden välistä ristiriitaa.

Ydinperhettä eli avioliitossa olevaa pariskuntaa lapsineen on pidetty Suomessa hyväksytyimpänä ja ehkä myös etuoikeutetuimpana perhemuotona, vaikka erilaisten perhemuotojen kirjo on kasvanut suuresti viime vuosina. Ydinperheinstituution puolesta ovat puhuneet kirkko, media sekä yhteiskuntapolitiikan asiantuntijat. Harinen (mt.1999,

41– 43) haastatteli ei-ydinperhetaustaisia nuoria, ja havaitsi myös heidän puheestaan selkeää perheen tärkeyden ja merkityksen korostamista nuorten elinalueena. Perhettä ei ideaalimuodossaan kyseenalaistettu, ja siitä puhuttiin moraalisiin äänenpainoin. Vanhemmista puhuttaessa heidän toimintansa alueeksi hahmoittui erityisesti ”velvollisuuksien alue”. Kuitenkin kun nuoret puhuivat konkreettisista perheeseen liittyvistä tilanteista ja perheenjäsenten valinnoista, yhteiskunnallinen ydinperheeseen liittyvä konsensus alkoi häilyä. Perhe alkoi näyttäytyä yksityisenä ja yksilöllisenä asiana, jota tuli tarkastella sisältäpäin: tärkeää olikin ensisijaisesti se, mitä se merkitsee sen yksilöjäsenedille. Erityisesti nuorten tulevaisuudenodotuksissa nuorten perhekäsitykset irrottautuvat perinteisestä ideaalimallista ja sen absoluuttisesta moraalisuudesta. Yksilön onnellisuus koettiin tärkeämpänä kuin perheen yhdessä pysyminen: jos perheen hajoaminen tuottaa vähemmän kärsimystä yksilölle, on se hyväksyttävää.

Luterilainen kirkko on ollut vahva arvoihin vaikuttava instituutio Suomessa. Huolimatta viime vuosikymmenten maallistumiskehityksestä, 1990-luvulla oli havaittavissa myös jonkilaista paluuta perinteisiin esimerkiksi näyttävien kirkollisten hääseremonioiden järjestämisen ja lasten kastamisen yleistymisen muodossa. Kuitenkin myös nuorten uskonnollisuus on yksilöllistynyt, nuoret kokevat sen merkitykselliseksi nimenomaan henkilökohtaisten syiden vuoksi ja uskovat Jumalaan yleisesti ”omalla tavallaan”. Uskonto on menettänyt yksilöiden elämässä normatiivista ja rajoittavaa luonnettaan, ja muuttunut perheen elämäntapahtumia ja rituaaleja myötäileväksi. Kuitenkaan nuorten uskonnollisuus, hengellisyys tai henkisyys eivät sinänsä ole vähentyneet. Rituaalit ovat palanneet, mutta tiukkarajaiset uskonnolliset yhteisöt eivät. (mt. 1999, 42–43, Wilska 2006, 7, 11, Helve 2006, 106.)

Suhtautumisessa isänmaahan ja kansalaisuuteen nuorten asennoituminen muodosti Harisen tutkimuksessa (mt.1999, 43–44) mielenkiintoisen ”riippuvuuden ja riippumattomuuden vuoropuhelun”. Nuoret kokivat kuuluvansa syvästi kansakuntaan ja synnyinmaahan, mutta toisaalta myös kansallisuutta voidaan käyttää myös välineenä omien tavoitteiden saavuttamiseksi. Nuoret hyväksyivät ja sallivat kotimaan vaihtamisen, jos se vapauttaa yksilön kansalaisvelvollisuuksista tai edistää hänen henkilökohtaisia tavoitteitaan esimerkiksi ammattiuralla. Valinnan kulttuuri näkyy siis myös kansalaisuudessa: henkilö voi ”vaellella kansallisuuksien välillä ja valita sen joka parhaiten palvelee hänen yksilöllisiä pyrkimyksiään”.

5.2 Nuoret traditionalistit, individualistit ja humanistit

Helena Helve (1993,1999) on tutkinut suomalaisnuorten arvojen, asenteiden ja asennejärjestelmien eroavaisuuksia ja olennaisia piirteitä käyttäen kyselyaineistoa, jota hän on täydentänyt haastatteluaineistolla. Tutkimus perustui oletukselle, että asenteet heijastavat nuorten syvempiä asennejärjestelmiä ja arvomaailmoja. Asenteita mittaava muuttujajoukko tiivistettiin tutkimuksessa kolmeksi ulottuvuudeksi : *humanismiksi*, *individualismiksi* tai poliittiseksi kyynisyydeksi ja *traditionalismiksi*. Näiden ulottuvuuksien perusteella Helve ryhmitteli nuoret asenteiltaan humanisteiksi, individualisteiksi ja traditionalisteiksi.

Humanistinen asenneulottuvuus koostui useista humanistisista ajatuksista, jotka juontuvat kristillisistä arvoista. Näissä asenteissa korostui muun muassa ympäristönsuojeluarvot, sosiaalinen oikeudenmukaisuus, huoli työttömyydestä, sairauksista ja vammaisryhmistä, myönteinen suhtautuminen maahanmuuttajiin sekä melko kriittinen suhtautuminen tieteeseen, teknologiaan ja jatkuvaan taloudelliseen kasvuun. Nämä asenteet ovat olleet tyypillisiä 1960- ja 70-luvun vihreän liikkeen, vasemmiston ja kristillisten ryhmien ideologioille. Aikavälillä 1989-1995 taloudellinen lama vaikutti ”nuorten humanistien” asenteisiin talouskasvu- ja teknologiakriittisyyden voimistumisena. Lisäksi humanistisesti orientoituneiden nuorten halu tinkiä omasta elintasostaan ympäristöongelmien voittamiseksi kasvoi laman jälkeen. Asenteiltaan *humanistien* ryhmään kuului pääasiassa lukiolaisia tai lukion käyneitä tyttöjä. Nämä humanistit kannattavat tasa-arvoa, erityisesti työelämässä. Heidän mielestä molempien sukupuolten tulee osallistua työssäkäyntiin ja perheen elättämiseen ja työelämään tarvittaisiin lisää naisjohtajia.

(Helve 1999, 52–57.)

Individualisten tai poliittisen kyynisyyden asenneulottuvuudella painottuivat puolestaan pessimismi perinteistä puoluepolitiikkaa kohtaan. Poliittisia instituutiota pidetään kykemättöminä ratkaisemaan tavallisten ihmisten ongelmia, ja ne näyttäytyvät merkityksettöminä vastaajalle. Yksilön on luotettava vain itseensä ja keskityttävä itse luomaan onnellisuutta, koska yhteiskunnalliset instituutiot eivät siihen kykene. Individualistinen asenne nuorten keskuudessa voimistui 1990-luvulla laman seurauksena. Tarkasteluvälillä 1989-1995, vuonna 1995 asenteet olivat kaikkein kyynisimpiä

puoluepolitiikkaa kohtaan, ja se nähtiin vieraantuneena kansalaisista. (mt. 1999, 54–55.)

Kolmanneksi asenneulottuvuudeksi muodostui *traditionalismin ulottuvuus*, joka nojautuu perinteiseen (konservatiiviseen) suomalaiseen asennejärjestelmään. Tällä ulottuvuudella korostuivat muun muassa halu estää maaseudun autioituminen ja Suomen ja suomalaisuuden korkea arvostus: suomalaisena oleminen nähtiin etuoikeutena. Lisäksi sosiaaliturvan väärinkäyttäjiiin, ”siipeilijöihin” suhtauduttiin kriittisesti ja heidän katsottiin pääsevän liian helpolla nauttimaan eduista. Nationalistiset ja maahanmuuttokriittiset asenteet voimistuivat myös 1990-luvun laman seurauksena. Traditionalistiseen asenneulottuvuuteen sisältyi myös ajatus, että osaava ja ahkera henkilö löytää aina työpaikan ja Helve tulkitseekin tämän ulottuvuuden olevan sidoksissa protestanttiseen työetiikkaan. Traditionalistinen asennemaailma on nuorilla, joille nationalismi, uskonto, rehellisyys ja työteliäisyys ovat edelleen tärkeitä arvoja. Asenteiltaan traditionalisteja löytyi eniten yläasteikäisten poikien keskuudesta, kun taas useimmat kaupunkilaistytöt olivat näitä asenteita vastaan. Traditionalisteja voidaan luonnehtia myös (uus)konservatiiveksi, he vastustivat avioeroa ja kokivat ettei useat nuoret arvosta tarpeeksi perinteisiä arvoja ja kannattivat autoritatiivista johtajuutta. (Helve 1999, 55–57; 1993, 67–68.)

Helve (1993,68–69; 1999, 56–59) tiivistää tutkimustuloksensa siten, että humanistista ja individualistista asennemaailmaa voidaan pitää postmaterialistisina ja kolmatta traditionaalisenä ja jossain määrin materialistisena. Nuorten asenteista jäsenyi selkeimmin kristillis-humanistisiin arvoihin pohjautuva asennejärjestelmä, joka on ilmeisesti omaksuttu kodissa, koulussa ja rippikoulussa. Osa nuorista edustaa uusia asenteita ja arvoja, kun taas osalle nuorisoa perinteiset isänmaalliset ja protestanttisen etiikan arvot ovat tärkeitä. Maalla asuvat nuoret kannattivat perhearvoja kaupunkilaisnuoria enemmän, ja sukupuolet erosivat tilastollisesti merkitsevästi asenteiltaan. Tyttöjen asennemaailma oli humanistisempi, ja siinä korostui ympäristöarvot enemmän kuin poikien asenteissa, erityisesti yläasteikäiset kaupunkilaistytöt nostivat ympäristöarvot esille. Pojat taas arvostivat enemmän tiedettä ja teknologiaa kuin tytöt: eniten yläasteikäiset pojat. Poikien asennemaailmaa voidaan siis pitää materialistisempänä kuin tyttöjen. Ammattikoululaiset tai ammattikoulun käyneet kaupunkilaistytöt puolestaan olivat poliittisesti kaikkein passiivisimpia ja kriittisiä politiikkaa kohtaan ja olivat arvoiltaan kaikkein individualistisimpia. Suvaitsemattomuus oli yleisempää ammattikoululaisten kuin

lukiolaisten keskuudessa. Useimpien suomalaisnuorten arvot ja asenteet ovat kuitenkin jäsentymättömiä ja ristiriitaisia ja tässä mielessä jossain määrin ”postmoderneja” ja post-materialistisempia kuin vanhemmilla sukupolvilla.

5.3 Uuskonservatiivit, uusvasemmistolaiset ja liberaalit individualistit – suomalaisnuorten poliittiset asenteet

Kyösti Pekonen ja Tuomo Martikainen (1997, 1999) ovat puolestaan tutkineet suomalaisnuorten poliittisia asenteita käyttäen teoreettisena viitekehyksenä Scott Flanaganin teoriaa uudesta politiikasta. Flanaganin mukaan *uusi politiikka* eli irrottautuminen perinteisestä pääoman ja työn ristiriitaa kuvaavasta oikeisto-vasemmisto - jaottelusta ilmenee jakautumisena arvojen pohjalta. ”Vanhan politiikan” ristiriidat olivat taloudellisia, ja niissä keskityttiin erityisesti valtion rooliin ja julkisen sektorin säätelyn tarpeellisuuteen. Siirtyminen jälkiteolliseen yhteiskuntaan raivasi tietä uusille poliittisille arvoille ja uuden politiikan kehittymiselle.

Flanaganin mukaan uutta politiikkaa ei voi jäsentää käsitteellisesti vain materialismi-postmaterialismi – ulottuvuudella, vaan käsitepari *libertaarisuus – autoritaarisuus* luonnehtii arvomuutosta, jonka avulla uusvasemmisto ja uusoikeisto voidaan erottaa toisistaan. Uusoikeisto sijoittuu arvoulottuvuuden autoritatiiviseen päähän, ja heidän parissaan kannatusta saa asialista, jossa korostuvat muun muassa perinteisten arvojen (mm. perhearvojen) ja moraalin kunnioittaminen, patriotismi ja etnosentrismi, edistysusko sekä lain ja järjestyksen korostaminen. Uuskonservatiivit saavat tukea traditionaalisten konservatiiviryhmien lisäksi vanhoista vasemmistoryhmistä. Libertaariseen (postmaterialistiseen) päähän puolestaan sijoittuu uusvasemmisto, jossa keskeisellä sijalla ovat muun muassa naisasia, vähemmistöjen oikeudet ja ympäristönsuojelu. (Flanagan 1987, 1305–1306.)

Pekosen ja Martikaisen mukaan suomalaisista 18-30 -vuotiaista kaupunkilaisnuorista noin kolmasosa voidaan sijoittaa uuskonservatiiviseen ryhmään. He käyttävät termiä *uuskonservatiivinen reaktio*, jolla he viittaavat suomalaisten kaupunkilaisnuorten poliittiseen asennemuutokseen ja asenteiden koventumiseen: asenteet ovat muuttuneet ehdottomammiksi, suvaitsemattommiksi ja korostuneemmiksi erityisesti suhteessa hyvinvointivaltioon, viranomaisiin, moraalisiin ja maahanmuuttajiin. Hyvinvointivaltioon

suhtautuivat aiempaa kriittisemmin erityisesti korkeammin koulutetut. Suurin muutos asenteissa tapahtui moraalisten näkökantojen kohdalla: traditionaalisten auktoriteettien ja moraalin ylläpitäminen on tullut entistä tärkeämmäksi nuorille. Uuskonservatiivit myös vastustavat maahanmuuton ja vähemmistöjen oikeuksien lisäämistä. (Pekonen & Martikainen 1999, 159, 165–173; 1997, 49–52.)

Loput kaksi kolmasosaa kaupunkilaisnuorista sijoittuvat pääasiassa libertaariseen uusvasemmistoon ja liberaaliin individualistiseen oikeistoon. Uusvasemmistoon suuntautui nuorista reilu viidesosa. He suhtautuivat kaikkein myönteisimmin sosiaalivaltioon, ulkomaalaisiin ja ovat asenteiltaan kaikkein anti-autoritaarisimpia. Liberaalit individualistit, vajaa viidennes nuorista, puolestaan olivat kaikkein kansaivälisimmin orientoituneita markkinayhteiskunnan kannattajia ja irrottautuneet eniten perinteisestä luokka-ajattelusta: heidän mielestään luokkien vastakohta-asetelmat ovat vanhentuneita ja he suuntautuvat politiikkaan paljolti asiakysymysten pohjalta. Neljäsosaa nuorista ei pystytty poliittisilta asenteiltaan ryhmittelemään em. kategorioihin, ja heidän asenteistaan ei löytynyt systemaattisuutta – ne olivat lähellä uuskonservatiiveja toisissa kysymyksissä ja uusvasemmistoa toisissa. Tämän ”hiljaisen enemmistön” mielipiteet seurailevat julkisuuden keskivertomielialoja ja välttelevät äärimmäisiä kannanottoja. Vaikka prosentuaalisesti kyseessä ei olekaan enemmistö, Martikainen ja Pekonen käyttävät tätä nimitystä viitaten usein toistettuun väitteeseen, että valtaosalla nuoria on vaikeuksia suuntautua politiikkaan kärjistettyjä mielipiteitä viljelevien puolueiden kautta. (mt. 1997, 52–53.)

5.4 Nuorten omat käsitykset arvokonservatiivisuudesta

Nuorisobarometreissa kartoitettiin vuosina 2008 ja 2010 nuorten omia näkemyksiä arvoliberalismista ja arvokonservatismista. Nuoret sijoittivat omat näkemyksensä akselille arvoliberali – arvokonservatiivinen. Kahdessa vuodessa nuoret ovat omien arvioidensa mukaan siirtyneet arvoliberalimpaan suuntaan. Jossain määrin arvoliberaliksi (skaalalla 1-5 arvoliberali-arvokonservatiivi ”1” tai ”2” valinneet) itsensä määritteli vuonna 2010 puolet nuorista, kun vuonna 2008 näin teki noin kolmannes nuorista. Toisaalta vuonna 2010 myös arvokonservatiiviksi (vaihtoehdon ”5” valinneet) itsensä määrittelevien ryhmä

on kasvanut neljästä seitsemään prosenttiin. (Myllyniemi 2010, 31.)

Arvokonservatismiin liittyvät kysymykset ovat viime vuosina olleet huomattavan paljon mediassa esillä (esimerkkeinä paljon huomiota saanut YLEn järjestämä keskusteluohjelma homoseksuaalien oikeuksista, kotihoidontukeen liittyvä moraalissävytteinen keskustelu perherooleista sekä eutanasia- keskustelu). Mediahuomio voinee selittää sitä, että nuorillekin arvokonservatismiin käsite on tullut tutuksi, ja he pystyvät helpommin määrittelemään kantansa. Tässä on kuitenkin hyvä huomioida, ettei nuorisobarometreissa nuorisolle määritelty lainkaan käytettyjä käsitteitä, kun heitä pyydettiin sijoittamaan itsensä kyseiselle arvoulottuvuudelle.

6. TUTKIMUSASETELMA

6.1 Tutkimuskysymykset

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää yleistettävien, kaikki suomalaisnuoret kattavien nuorisobarometriaineistojen avulla:

- 1) *Ovatko konservatiiviset tai traditionaaliset asenteet vahvistuneet nuorten keskuudessa 2000-luvulla?*
- 2) *Ovatko suomalaisnuorten yksilöä vastuullistavat, ns. kovat asenteet voimistuneet 2000-luvulla?*
- 3) *Miten nuoret eroavat konservatiivisilta ja kovilta asenteiltaan iän, sukupuolen ja muiden sosiodemografisten taustamuuttujien perusteella?*
- 4) *Ovatko suomalaisnuorten postmaterialistiset asenteet voimistuneet, ja miten nuoret eroavat postmaterialistisilta asenteiltaan taustamuuttujien perusteella?*

6.2 Tutkimusaineistot

Tutkielman tutkimusaineistoina käytetään nuorisobarometriaineistoja vuosilta 2002, 2005, 2006, 2007 ja 2009. Nämä barometrit on valittu tutkimusaineistoksi siksi, että ne sisältävät muuttujia halutulla arvoulottuvuudella ja muuttujat toistuvat muutaman vuoden välein. Tämä mahdollistaa aikavertailun ja asennemuutoksen tutkimisen. Kahta uusinta nuorisobarometriä (2010 ja 2012) ei ole otettu mukaan, koska niissä eivät toistu samat kysymykset, joista olen kiinnostunut, ja toisaalta 1990-luvun aineistoja ei ole otettu mukaan, koska tässä tutkielmassa keskitytään asenteiden kehittymiseen nimenomaan 2000-luvulla. Aineistot on hankittu ja niiden käyttöön on saatu lupa Yhteiskuntatieteelliseltä tietoarkistolta (FSD).

Nuorisobarometrit ovat Nuorisoasiain neuvottelukunnan (Nuoran) teettämiä nuorten asenteiden ja odotusten kehittymisen kartoittamiseen pyrkiviä kyselytutkimuksia. Tutkimusaineistot ovat poikkileikkausaineistoja, jotka on kerätty strukturoidulla kyselylomakkeella puhelinhaastatteluiden avulla. Vuosien 2005, 2006 ja 2007

nuorisobarometriä otokset on poimittu väestörekisteritiedoista satunnaisotannalla. Otokset on kiintiöity iän, sukupuolen, äidinkielen ja asuinpaikan mukaan. Vuoden 2009 nuorisobarometrin aineistonkeruussa käytettiin ositettua otantaa ja kiintiöpoimintaa. Otokset vaihtelevat 1800:n ja 2000:n välillä (2002=1800, 2005 = 2000, sis. 100 ruotsinkielistä, 2006= 1900, sis.100 ruotsinkielistä nuorta, 2007=1903, sis. 103 ruotsinkielistä, 2009= 1900 sis. 97 ruotsinkielistä ja 4 joilla äidinkieli jokin muu).

Perusjoukkona ovat 15-29 -vuotiaat suomalaisnuoret, pois lukien ahvenanmaalaiset nuoret. Vuonna 2002 haastateltiin ainoastaan suomenkielisiä nuoria, muina vuosina mukana on ollut myös ruotsinkieliset ja vuonna 2009 muutama muun äidinkielen edustaja.

Nuorisobarometriä keskiössä ja toistuvana teemana ovat olleet työelämään ja työttömyyteen liittyvät asenteet, mutta barometreissa on ollut mukana monia muitakin teemoja kuten esimerkiksi Suomen talouden tilaan, koulutukseen, sosiaaliseen eriarvoisuuteen, päihteiden käyttöön, poliittiseen osallistumiseen ja uskontoon kytkeytyvät asenteet. Tässä tutkielmassa käytettyjen aineistojen teemoina olivat 2005 erilaisuus ja erottautuminen, 2006 uskonnollisuus ja yhteiskunnallinen aktiivisuus sekä 2009 taide ja kulttuuri. Vuoden 2002 ja 2007 barometreissa ei ollut yhtä suurta teemaa, vaan ne pureutuivat perusarvoihin eli työllisyyteen, koulutukseen, tulevaisuuteen, sosiaalisiin suhteisiin, sekä nuorten tyytyväisyyteen ja yhteiskuntasuhteeseen.

6.3 Tutkielmassa käytetyt tilastolliset menetelmät

Nuorten asenne-eroja selvitetään yksi- ja kaksisuuntaisen varianssianalyysin avulla ja muuttujajoukon jakamiseen ja tiivistämiseen käytetään pääkomponenttianalyysiä. Lisäksi summamuuttujien sisäinen konsistenttisuus testataan reliabiliteettianalyysillä.

6.3.1 Varianssianalyysi

Varianssianalyysiä (*analysis of variance*) käytetään tutkittaessa eroavatko kahden tai useamman ryhmän keskiarvot tilastollisesti merkitsevästi toisistaan. Varianssianalyysi perustuu siis eri ryhmien keskiarvojen ja niiden keskivirheiden vertailuun.

Varianssianalyysin avulla tutkitaan sitä, ovatko selitettävän muuttujan keskiarvot tilastollisesti merkitsevästi erisuuruisia selittävän muuttujan eri luokissa. Analyysin lähtöoletuksena eli nollahypoteesina on, että kiinnostuksen kohteena olevien luokkien keskiarvot ovat yhtä suuret. Jos varianssianalyysin tuloksena nollahypoteesi voidaan hylätä, selitettävän muuttujan keskiarvojen välillä on eroja selittävän muuttujan eri luokissa. (Kvanti MOTV, yhteiskuntatieteellisen alan menetelmävaranto.)

Yksisuuntaisessa varianssianalyysissä tarkastellaan yhden riippumattoman muuttujan eli selittävän muuttujan vaikutusta selitettävään muuttujaan. Useampisuuntaisessa varianssianalyysissä (kaksisuuntainen varianssianalyysi, *two-way analysis of variance* ja *multivariate analysis*) riippumattomia muuttujia on kaksi tai useampi, ja silloin tutkitaan kahdenlaisia selittävien muuttujien aiheuttamia vaikutuksia: päävaikutuksia sekä yhdys- eli interaktiovaikutuksia. Päävaikutuksilla tarkoitetaan sitä, miten yhden riippuvan muuttujan keskiarvot eroavat riippumattoman muuttujan eri luokissa. Interaktiovaikutus puolestaan viittaa siihen, että riippumattoman muuttujan yhteys riippuvaan muuttujaan ei ole suoraan tulkittavissa selittävän muuttujan päävaikutuksista, vaan muuttujan yhteys selitettävään on erilainen toisen selittävän muuttujan eri luokissa. Toisin ilmaistuna siis toinen riippumaton muuttuja vaikuttaa siihen, millä tavalla toisen riippumattoman muuttujan vaikutus ilmenee riippuvassa muuttujassa. (Nummenmaa 2004, 201–202.)

Varianssianalyysissä siis testataan ryhmäkohtaisten odotusarvojen yhtäsuuruutta tilanteessa, jossa perusjoukko on jaettu kahteen tai useampaan ryhmään. Testaus perustuu varianssien yhtäsuuruuteen testaamiseen F-testeillä. Analyysissä lasketaan ns. *Fisherin F-suhde* (F), eli riippumattoman muuttujan aiheuttaman varianssin suhde virhevarianssiin. F -suhde siis ilmoittaa, kuinka paljon mittaustuloksissa on riippumattoman muuttujan aiheuttamaa vaihtelua. (mt. 2004, 19.)

6.3.2 Pääkomponentti- ja reliabiliteettianalyysi

Muuttujajoukkoa tiivistetään pääkomponenttianalyysin (*principal component analysis*) avulla. Tätä menetelmää hyödynnetään rakennettaessa nuorten tulevaisuudenodotuksiin liittyvistä asenteista yksittäistä muuttujaa laajempia summamuuttujia.

Pääkomponenttianalyysin perusidea on tiivistää muuttujajoukko mahdollisimman pieneen määrään keskenään korreloimattomia varianssikimppuja eli pääkomponentteja. Kunkin

komponentin sisäinen korrelaatio kertoo siitä, että se mittaa samaa ominaisuutta. (Jokivuori & Hietala 2007, 89–90.) Siten pääkomponenttianalyysi vaatii, että muuttujat korreloivat keskenään. Tämä varmistetaan ennen aineiston faktorointia Kaiser-Mayer-Olkinin ja Bartlettin testeillä. Pääkomponenttien määrän kriteerinä käytetään ominaisarvoja, jotka ilmentävät kuinka monen muuttajan vaihtelua pääkomponentti kykenee selittämään. Faktoriratkaisun tulkinnan apuna käytetään ns. suorakulmaista rotaatiomenetelmää (Varimax-rotatio). Yksittäiset muuttujat sijoitetaan tiettyyn pääkomponenttiin niiden saamien latausten perusteella. Latauksen rajana pidetään yleensä 0,5:ttä. (mt. 2007, 93–96, 100–101.)

Osa pääkomponenttiin latausten perusteella sijoitetuista muuttujista yhdistetään summamuuttujiksi, joiden avulla saadaan tutkittua nuorten asenteita yksittäistä asennemuuttujaa paremmin. Summamuuttujien sisäinen konsistenttisuus tarkistetaan reliabiliteettianalyysillä (*reliability analysis*). Jokivuoren & Hietalan (mt.2007, 135) mukaan kvantitatiivisessa tutkimuksessa konsistenttisuus tarkoittaa ”mittarin johdonmukaisuutta, eli sitä, että se mittaa kokonaisuutena samaa asiaa”. Mittarin reliabiliteetti testataan Cronbachin alfa -kertoimella. Summamuuttujia muodostetaan myös nuorten kovia asenteita tarkasteltaessa, jolloin ne muodostetaan teoriaan pohjautuen käyttämättä pääkomponenttianalyysiä.

Analyysit on toteutettu PASW Statistics -tilasto-ohjelmistolla, versiolla 18.

6.3 Tutkielmassa käytetyt muuttujat

Analyysiin on valittu muuttujia nuorisobarometriin laajasta muuttujajoukosta. Tutkimustehtävä nousi lehtiartikkeleiden luomasta mielenkiinnosta ja halusta tutkia ilmiötä empiirisesti. Ottaen huomioon tutkielman laajuus ja siihen käytettävät resurssit, aineistot valittiin käytettävissä olevista valmiista aineistoista. 2000-luvulla toteutetut nuorisobarometrit ja niissä käytetyt muuttujat käytiin systemaattisesti läpi, ja aineistoista ja muuttujajoukosta valittiin ensisijaisesti vähintään kahtena vuotena samana toistuneita muuttujia, joiden voidaan ajatella mittaavan suomalaisnuorten asenteiden konservatiivisuutta ja postmaterialistisia asenteita – ja toisaalta asenteiden koventumista tai

pehmentymistä. Kiinnostuksen kohteena on erityisesti vastata kysymykseen, ovatko asenteet muuttuneet konservatiivisemmiksi tai kovemmiksi, joten vertailuvuosia tulee olla vähintään kaksi.

Vuonna 2006 nuorisobarometrissa tarkasteltiin nuorten uskonnollisuutta ja monia arvokonservatismiin kytkeytyviä teemoja, mutta nämä muuttajat eivät ole toistuneet barometreissa tämän vuoden jälkeen, joten ajallinen vertailu ei valitettavasti onnistu. Barometreista on valittu ajalliseen tarkasteluun asennemuutoksen selvittämiseksi kolme kysymyspatteristoa: nuorten käsitykset syrjäytymisen syistä, sosiaaliturvan passivoivasta vaikutuksesta sekä nuorten henkilökohtaiset tulevaisuutta koskevat odotukset ja tavoitteet. Näistä kaksi ensimmäistä kysymyspatteristoa käytetään nuorten asenteiden koventumisen tutkimiseen ja kolmannen avulla tutkitaan nuorten konservatiivisuutta. Nuorten asenne-eroja edellä mainittujen muuttujien kohdalla tutkitaan uusimman nuorisobarometriaineiston avulla. Lisäksi vuoden 2007 nuorisobarometriaineistosta on otettu tarkasteluun yksilöä vastuullistava asennemuuttuja, jossa on kysytty missä määrin menestyminen elämässä on nuoren mielestä yksilöstä itsestään kiinni.

7. AINEISTON KUVAILEVA ANALYYSI - ASENNEMUUTOKSET 2002-2009

Aineiston analyysi aloitetaan kuvailevalla analyysillä ja asennemuutosten kuvaamisella graafisesti kaikkien suomalaisnuorten osalta. Samaan kuvioon on valittu sisällöllisesti samaa asiakokonaisuutta mittaavat muuttujat. Ensimmäisenä tarkastellaan nuorten tulevaisuudenodotuksiin liittyvien asenteiden ajallista kehittymistä, ensin traditionaalisempia (konservatiivisia) asenteita ja tämän jälkeen modernimpia postmaterialistisia asenteita. Toisena kuvaillaan syrjäytymisen syitä koskevien asenteiden muutosta, ensin yksilöä vastuullistavia kovia asenteita ja tämän jälkeen yhteiskunnan vastuuta painottavien pehmeämpien asenteiden muutosta. Kolmantena tarkastellaan sitä, miten nuorten suhtautuminen sosiaaliturvan passivoivuuteen on muuttunut kahden vertailuvuoden välillä.

7.1 Tulevaisuuden odotuksiin liittyvät asenteet

Kuvio 1 havainnollistaa nuorten henkilökohtaisten tulevaisuusodotuksien ja -tavoitteiden kehittymistä 2000-luvulla. Kuvioon kerättiin kysymyspatteristosta perinteisiä, konservatiivisia ja materiaalista hyvinvointia painottavat kysymykset. *Selkeästi tärkeimpänä nuoret pitivät pysyvän työsuhteen saavuttamista 35:een ikävuoteen mennessä.* Työn arvostaminen on pysynyt vakaana: erittäin tai melko tärkeänä pysyvän työsuhteen saavuttamista piti 94 % suomalaisnuorista kaikkina kolmena seurantavuotena. Vuonna 2005 erittäin tärkeänä pysyvän työsuhteen saavuttamista piti hieman harvempi (54 %) kuin vuonna 2002 (66 %) ja 2007 (65%), mutta kokonaisuudessaan pysyvä työsuhde oli suomalaisnuorten tulevaisuusodotuksissa tärkein saavutettava asia. *Toiseksi tärkeimpänä nuorten tulevaisuuden odotuksissa oli oma perhe ja lapset.* Oman perheen ja lapsien hankkiminen 35-vuotiaaksi mennessä oli erittäin tai melko tärkeää lähes yhdeksälle kymmennestä nuoresta (vuosina 2002 ja 2005 87 %, vuonna 2007 86 %), joten nuorten tulevaisuusasenteet ovat pysyneet perhekeskeisinä. Noin puolet nuorista piti perheellistymistä erittäin tärkeänä tulevaisuuden tavoitteena. Ainoastaan 3-4 % nuorista ei pitänyt oman perheen ja lapsien hankkimista lainkaan tärkeänä.

**"Kuinka tärkeää sinulle on, että olet 35-vuotiaana saavuttanut seuraavia asioita?"
Vertailu 2002-2007 (%).**

KUVIO 1. Suomalaisnuorten konservatiiviset ja materiaalista hyvinvointia painottavat tulevaisuudenodotukset

* v. 2002 ”Hyvä ja arvostettu yhteiskunnallinen asema”

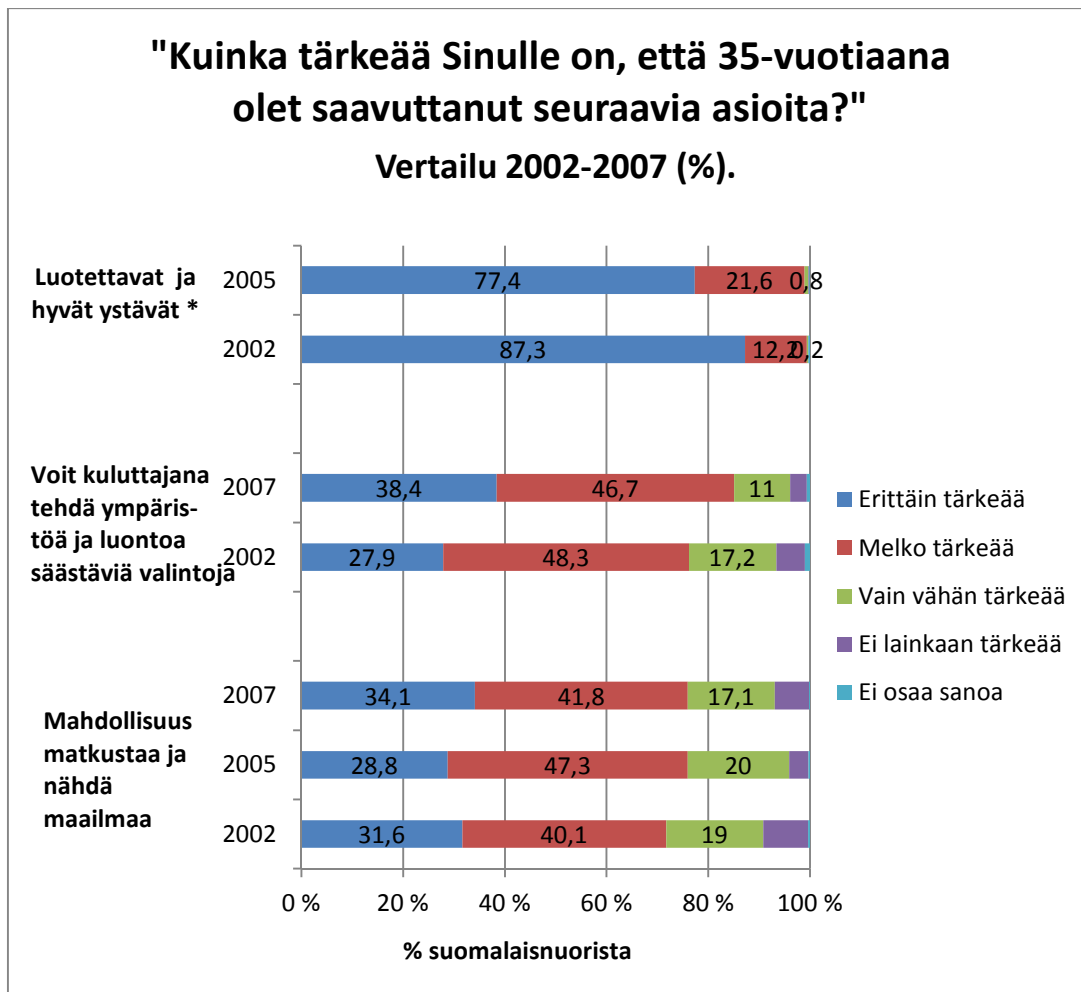
Noin kolmelle neljästä nuoresta omistusasunnon ja korkean elintason saavuttaminen oli erittäin tai melko tärkeää. Omistusasunnon hankkiminen oli noin kolmannekselle (2002 ja 2007 31 %, 2005 30 %) nuorista erittäin tärkeänä pidetty saavutus ennen 35 ikävuotta kaikkina kolmena seurantavuotena, ja korkean elintason saavuttaminen oli erittäin tärkeää puolestaan noin viidennekselle nuorista. Korkea elintaso oli oman perheen ja lapsien tavoin lähes kaikkien nuorten tulevaisuusodotuksissa: vain 2-4 % nuorista ei pitänyt sitä lainkaan

tärkeänä saavutettavana asiana. Oman auton hankkiminen oli korkealla tulevaisuusodotuksissa omistusasunnon tavoin noin kolmannekselle nuorista; noin 15 %:lle auto ei ole lainkaan tärkeä hankinta tulevaisuudessa.

Nuoret näkivät keskitasoa korkeamman palkan saamisen tärkeämpänä kuin arvostetun yhteiskunnallisen aseman saavuttamisen tulevaisuudessa. Keskimääräistä parempi palkka tulevaisuudessa oli erittäin tai melko tärkeää noin 60 prosentille nuorista. Verrattuna vuoteen 2002, viisi vuotta myöhemmin sitä erittäin tai melko tärkeänä pitävien osuus kuitenkin vähentyi 8 prosenttiyksikköä 65 prosentista 57:ään prosenttiin. Myös arvostetun yhteiskunnallisen aseman tavoittelun tärkeys nuorille vähentyi saman verran viidessä vuodessa: erittäin tai melko tärkeänä sitä piti vuonna 2007 40 % nuorista; vuonna 2002 lähes puolet (48 %). Myös huomattavan monelle, noin viidennekselle nuorista korkean yhteiskunnallisen aseman tavoittelu ei ollut lainkaan tärkeää.

Jakaumien tarkastelun perusteella voidaan todeta, että nuorten tulevaisuusodotuksissa pysyvä työsuhde ja oma perhe lapsineen olivat hyvin keskeisellä sijalla, eikä asenteissa tapahtunut muutosta 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Tämä tukee Anita Rubinin (1999) tutkimusta nuorten tulevaisuusodotuksista: työ ja perhe olivat edelleen vahvoja ja vakaita suomalaisnuorten ydinarvoja.

Nuoret myös pyrkivät tulevaisuudessa materiaaliseen hyvinvointiin: suurimman osan tulevaisuusodotuksissa tärkeäksi osoittautuivat omistusasunto, keskitasoa parempi palkka ja korkea elintaso. Elintasoa, vaurautta ja materiaalista hyvinvointia painottava konservatismi ei kuitenkaan lisääntynyt suomalaisnuorten keskuudessa tämän aineiston perusteella. Materialistiset tulevaisuuteen suuntautuvat asenteet pysyivät osin vakaina ja osin hieman heikentyivät: arvostettu yhteiskunnallinen status ja korkea palkka olivat nuorille tärkeämpiä vuonna 2002 kuin vuonna 2007.

* v. 2005” Läheisiä ystäviä”

KUVIO 2. Suomalaisnuorten ”postmaterialistiset” tulevaisuudenodotukset

Kuvioon 2 on koottu nuorten postmaterialistiset, urbaaniin elämäntyyliin kytkeytyvät tulevaisuutta koskevat asenteet. Hyvien ystävien merkitys oli kiistaton nuorille. Melko tai erittäin tärkeäksi heidät luokitti tulevaisuudessa käytännössä kaikki nuoret (99-100%). Kysymys oli muotoiltu kahtena seurantavuotena hieman eri tavoin, joten näitä ei voida pitää täysin vertailukelpoisina. Kuitenkin läheiset ystävät olivat korkeimmalla sijalla nuorten tulevaisuudenodotuksissa (vrt. pysyvän työsuhteen saavuttaminen toisella ja oma perhe lapsineen kolmannella sijalla). Tämä tulos ei yllätä ottaen huomioon vertaisryhmän ja ystävien merkityksen nuorten elämässä.

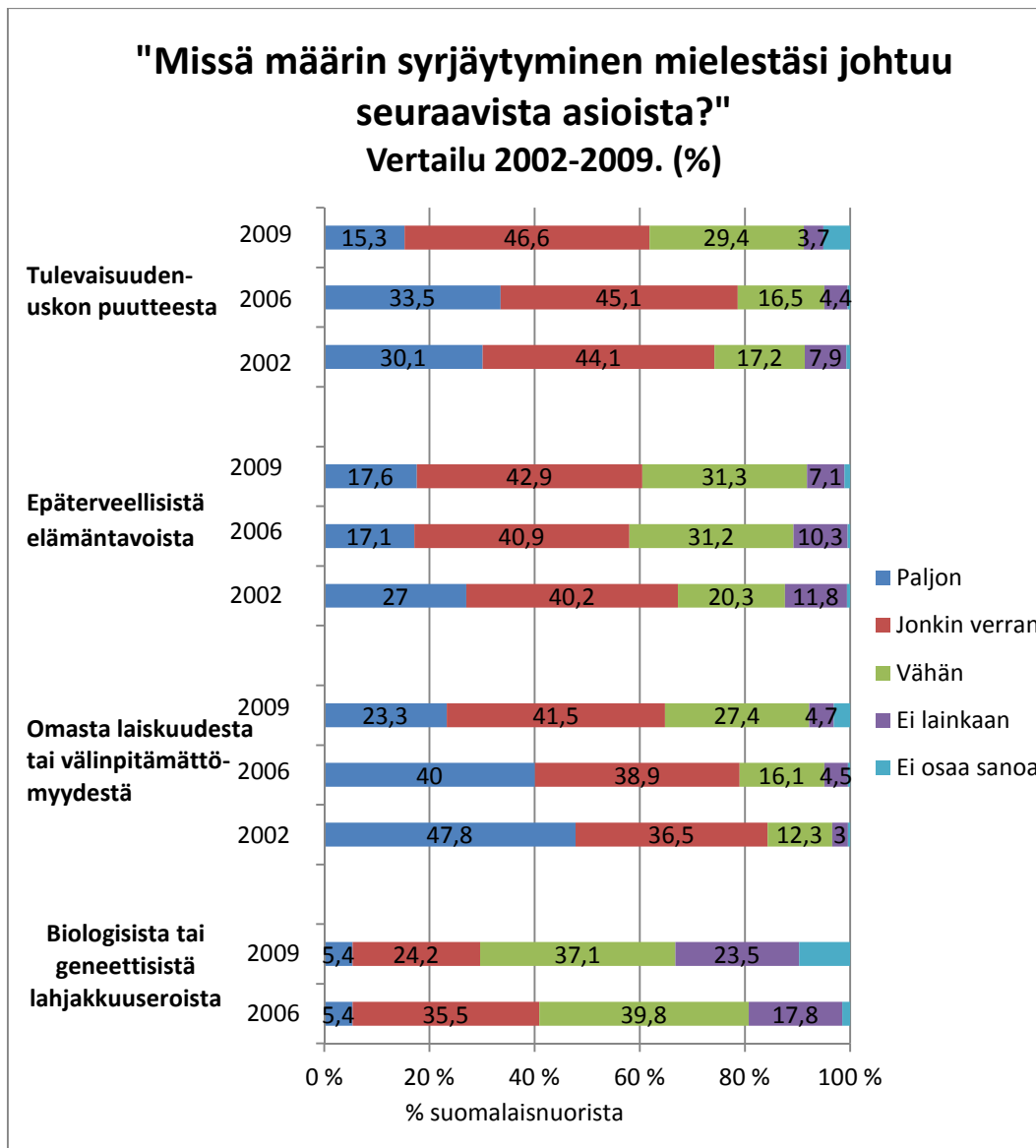
Ympäristötietoisuus ja ympäristöystävällisen kuluttamisen tärkeys kertovat postmaterialistisesta arvomaailmasta (esim. Inglehart 1997, Helve 2002). Jakaumista havaitaan, että nuoret kokivat mahdollisuuden ympäristöä ja luontoa suojeleviin kulutusvalintoihin tulevaisuudessa jonkin verran tärkeämmäksi vuonna 2007 kuin vuonna

2002. Ympäristöä ja luontoa säästävien kulutusvalintojen tekeminen tulevaisuudessa oli erittäin tai melko tärkeää 2002 76 %:lle nuorista, kun vuonna 2007 ne olivat tärkeitä 85 %:lle. Näin ollen nuorten postmaterialistinen asennemaailma on jossain määrin vahvistunut 2000-luvulla.

Valtaosa, 72 % nuorista myös koki tärkeäksi mahdollisuuden matkusteluun tulevaisuudessa: 2005 ja 2007 noin kolme neljästä (76 %) nuoresta piti sitä erittäin tai melko tärkeänä, vuonna 2002 lähes yhtä moni (72 %). Toisaalta lähes viidennekselle nuorista maailmanmatkaaminen oli vain vähän tärkeää tulevaisuudessa.

7.2 Suhtautuminen syrjäytymisen syihin

Syrjäytymisen syitä koskevat muuttujat jaettiin tutkimustehtävän perusteella kahteen eri kategoriaan ja näitä tarkasteltiin erikseen. Muuttujapatteristosta erotettiin ensinnäkin yksilöä ja yksilön vastuuta korostavat, kovemmat ja ”uusliberalistisemmat” asenteet syrjäytymisen syistä: eli missä määrin nuoret kokevat syrjäytymisen johtuvan biologisista tai geneettisistä lahjakkuuseroista, omasta laiskuudesta ja välinpitämättömyydestä, epäterveellisistä elämäntavoista tai tulevaisuuden uskonpuutteesta. Näistä ensimmäinen edustaa kaikkein kovinta näkemystä: syrjäytyminen kytketään geneettiseen perimään ja synnynnäiseen lahjakkuuteen. Lopuissa kolmessa muuttujassa vastuullistetaan yksilöä itseään: yksilö omilla elämäntapatottumuksillaan, aktiivisuudellaan ja asenteellaan tulevaisuutta kohtaan voi vaikuttaa siihen, syrjäytyykö hän yhteiskunnasta vai ei.

KUVIO 3. Suomalaisnuorten kovat, yksilöä vastuullistavat syrjäytymistä koskevat asenteet

Kuvio 3 havainnollistaa kaikkien suomalaisnuorten yksilöä vastuullistavien syrjäytymisen syitä koskevien asenteiden jakautumia vuosina 2002, 2006 ja 2009 ja alimman muuttujan kohdalla vuosina 2006 ja 2009. Syrjäytymisen ehkäisy on ollut nuorisopoliittisen keskustelun keskiössä ja keskustelu on kiihtynyt entisestään tämän aikavertailun ajankohdan jälkeen. Nuorisobarometrien kysymyksenasettelussa vastaajalle ei ole määritelty syrjäytymisen käsitettä mitenkään: näin ollen nuorten näkemykset syrjäytymisen syistä kertovat siitä, miten he syrjäytymisen käsittävät. (Myllyniemi 2009, 123–125.)

Jakaumasta havaitaan, että asenteet pehmentyivät jossain määrin kaikkien muuttujien kohdalla: suurinta osaa selvitetystä syrjäytymisen syistä pidettiin aiempaa merkityksettömämpänä. Selvimmin tämä näkyy yksilöä vastuullistavaa asennetta mittaavan muuttujan ”missä määrin syrjäytyminen johtuu omasta laiskuudesta ja välinpitämättömyydestä” -kohdalla.

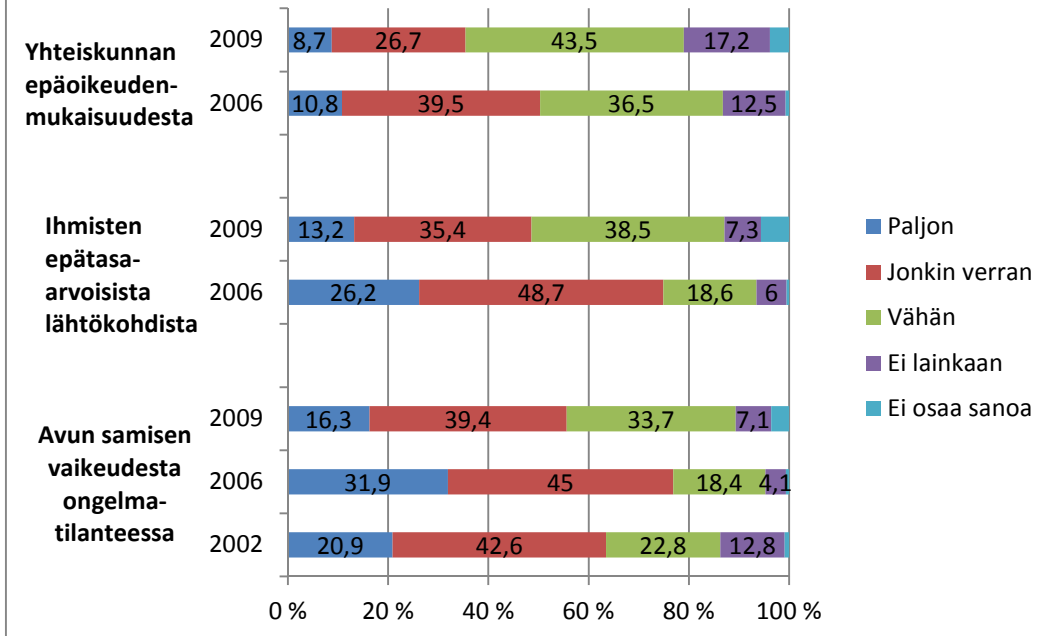
Yhä harvempi ajatteli syrjäytymisen johtuvan omasta laiskuudesta tai välinpitämättömyydestä. Vuonna 2002 lähes puolet (48 %) nuorista oli sitä mieltä, että syrjäytyminen johtuu paljon omasta laiskuudesta ja välinpitämättömyydestä; vuonna 2009 näin ajatteli enää vajaa neljännes (23 %) nuorisosta. Vaikka yksilöä eniten syrjäytymisestä vastuullistava ryhmä onkin pienentynyt, 2010-luvun vaihteen nuorisosta kuitenkin lähes kaksi kolmasosaa (65 %) oli sitä mieltä, että yksilön ominaisuudet tai oma tahto vaikuttavat syrjäytymiseen jonkin verran tai paljon.

Nuoret näkivät syrjäytymisen johtuvan myös entistä vähemmän (yksilön) tulevaisuudenuskon puutteesta: vuonna 2002 vajaa kolmannes koki syrjäytymisen johtuvan paljon tulevaisuudenuskon puutteesta, vuonna 2006 näin ajattelevien osuus nousi hiukan kattaen kolmanneksen nuorista; 2009 puolestaan enää 15 % näki sen merkittävänä syrjäytymisen syynä. Näistä yksilöä vastuullistavista asenteista ainoastaan epäterveelliset elämäntavat olivat hieman kasvussa syrjäytymisen selittäjänä.

Toiseksi muuttujapatteristosta erotettiin kollektiivisempi, sosiaalisempi ja pehmeämpi (Haavisto & Kiljunen 2011) asennepatteristo syrjäytymisen syihin. Tällöin syrjäytymisen syyt kytkeytyvät yliyksilöllisiin, rakenteellisiin ja sosiaalista vastuuta koskeviin näkemyksiin, eli syrjäytymisen katsotaan johtuvan yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuudesta, avun saamisen vaikeudesta ongelmatilanteessa tai ihmisten epätasa-arvoisista lähtökohdista.

Missä määrin syrjäytyminen mielestäsi johtuu seuraavista asioista?

Vertailu 2002-2009. (%)

KUVIO 4. Suomalaisnuorten yhteiskunnallista vastuuta korostavat, pehmeät syrjäytymisen syitä koskevat asenteet

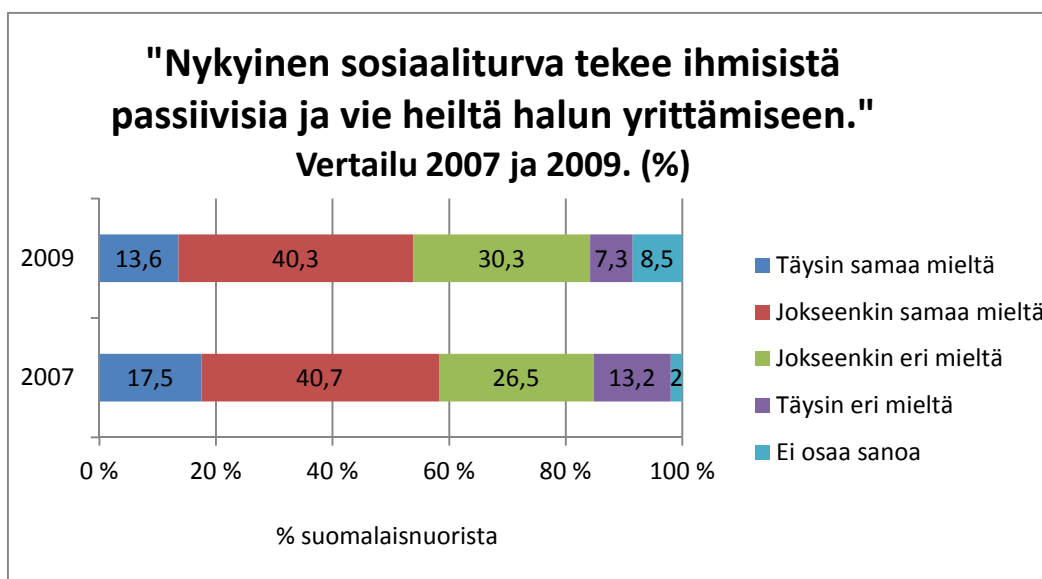
Tarkasteltaessa suomalaisnuorten yhteiskuntaa ja sosiaalista puolta korostavia pehmeämpiä asenteita syrjäytymiseen (kuvio 4), havaitaan, että myös nämä syyt nähtiin entistä merkityksellisempinä. Yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuutta syrjäytymistä aiheuttavana tekijänä korosti hieman harvempi nuori vuonna 2009 kuin 2006. ”Paljon” –vastanneiden määrä pysyi lähes samana (11 % vuonna 2009 ja 9 % 2006). Kiinnostavasti sen ryhmän osuus, joka näki ettei yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuus ole lainkaan syrjäytymistä aiheuttava tekijä, kasvoi kolmessa vuodessa noin 5 prosenttiyksikköä.

Yhä harvempi nuori myös koki epätasa-arvoisten lähtökohtien, kuten lapsuudenkodin vaikeiden olojen aiheuttavan syrjäytymistä: vuonna 2006 kolme neljästä nuoresta näki epätasa-arvoiset lähtökohdat paljon tai jonkin verran aiheuttavan syrjäytymistä, vuonna 2009 näin ajatteli enää puolet (49 %) nuorista. Sama pätee avunsaamisen vaikeutta ongelmatilanteessa korostavan muuttujan kohdalla: sen näki vähintään jonkin verran syrjäytymistä aiheuttavana tekijänä vuonna 2009 56 % nuorista, mikä oli yli 20 prosenttiyksikköä vähemmän kuin vuonna 2006.

Kun vertaillaan nuorten kovien ja pehmeiden syrjäytymisasenteiden jakaumia, asenteita voidaan luonnehtia enemmän yksilöä vastuullistaviksi kuin sosiaalisia rakenteita painottaviksi. Nuoret pitivät omaa laiskuutta tai välinpitämättömyyttä, epäterveellisiä elämäntapoja ja yksilön tulevaisuudenuskon puutetta enemmän syrjäytymistä aiheuttavina kuin yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuutta, epätasa-arvoisia lähtökohtia tai avun saamisen vaikeutta ongelmatilanteessa. Vuonna 2009 noin kaksi kolmasosaa nuorista oli sitä mieltä, että syrjäytyminen johtuu jonkin verran tai paljon näistä kolmesta yksilöä vastuullistavasta tekijästä – ainoastaan kolmannes nuorista ajatteli sen johtuvan paljon tai jonkin verran yhteiskunnallisen epäoikeudenmukaisuudesta ja noin puolet ihmisten epätasa-arvoisista lähtökohdista tai avun saamisen vaikeudesta ongelmatilanteessa. Lähes samansuuruinen joukko (30 % nuorista) näki geneettiset lahjakkuuserot syrjäytymisen synnä kuin yhteiskunnallista epäoikeudenmukaisuuden (35 % nuorista).

Huomionarvoista on myös se, että nuoret vastasivat kaikkiin syrjäytymisen syitä koskeviin kysymyksiin useammin ”Ei osaa sanoa” vuonna 2009 kuin aikaisempina vuosina. Tämä kertonee syrjäytymisen käsitteen epäselvyydestä ja moniulotteisuudesta ja siitä, että se on ollut enemmän esillä mediassa.

7.3 Suhtautuminen sosiaaliturvan passivoivaan vaikutukseen

KUVIO 5. Suomalaisnuorten käsitykset sosiaaliturvan yksilöä passivoivasta vaikutuksesta

Suhtautumisessa sosiaaliturvaan ja sen passivoivaan vaikutukseen ei tapahtunut suurta muutosta vuosien 2007 ja 2009 välillä (Kuvio 5). Vuonna 2007 58 % nuorista oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että nykyinen sosiaaliturva tekee ihmisistä passiivisia ja vie heiltä halun yrittämiseen, kaksi vuotta myöhemmin näin ajatteli 54 % nuorista. Jokseenkin tai täysin eri mieltä väitteen kanssa oli 40 % nuorista vuonna 2007 ja 38 % vuonna 2009. Täysin eri mieltä olevien osuus pienentyi 6 prosenttiyksikköä, mutta toisaalta tämänkin asenteen kohdalla niiden vastaajien määrä, jotka eivät osanneet ottaa kantaa, kasvoi 7 prosenttiyksikköä. Täysin samaa mieltä väitteestä oli suurempi joukko nuoria kuin täysin eri mieltä väitteestä olevia.

Suomalaisnuorten näkemykset sosiaaliturvan passivoivuudesta olivat huomattavasti jakautuneita, mutta huomionarvoista on, että yli puolet piti sosiaaliturvajärjestelmää passivoivana ja ajatteli, että se vie yksilöltä halun yrittämiseen. (Myllyniemi 2009, 115.). Kahden vuoden aikana asenne sosiaaliturvaa kohtaan ei liiemmin muuttunut, mutta trendi myötäili jo 1990-luvulla alkanutta hidasta mutta selkeää muutosta kohti hyväksyvämpää asennetta. Esimerkiksi vuonna 1995 kaksi kolmasosaa nuorista oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä sosiaaliturvan passivoivuudesta. (Myllyniemi 2007, 45–47.) Myllyniemi (2009, 115–116) tulkitsee tämän kertovan nuorten entistä myönteisemmästä suhtautumisesta sosiaaliturvan varassa elämiseen sekä siitä, että sosiaaliturva koetaan entistä heikommaksi.

8. NUORTEN ASENNE-EROT

Nuorten asenne-erojen tutkiminen aloitettiin yksisuuntaisella varianssianalyysillä, jolla selvitettiin eroavatko nuoret tilastollisesti merkitsevästi asenteiltaan taustamuuttujien perusteella eli onko nuorten asenteiden keskiarvoissa eroa taustamuuttujien eri luokissa. Tilastollisen merkitsevyyden rajana pidettiin 0,05:ttä. Tällöin siis todennäköisyys sille, että nuorten väliset asenteiden keskiarvoerot eri luokissa johtuisivat sattumasta on 5 %, eli toisin sanoen 95 % :n varmuudella tulos pitää paikkaansa perusjoukossa. Käytetyt merkitsevyytasot ovat:

P (Sig.) < 0,05 tilastollisesti melkein merkitsevä

P (sig.) < 0,01 tilastollisesti merkitsevä ja

P (sig.) < 0,001 eli tilastollisesti erittäin merkitsevä tulos.

Jos yksisuuntaisella varianssianalyysillä löydettiin tilastollisesti merkitseviä asenne-eroja, näiden muuttujien kohdalla siirryttiin kaksisuuntaiseen varianssianalyysiin, jolloin mukaan otettiin toinen selittävä muuttuja. Tarkastelun kohteena on siten kahden luokitellun taustamuuttujan vaikutus riippuvaan muuttujaan sekä näiden muuttujien yhteisvaikutus. (Jokivuori & Hietala 2007, 134–135.)

Nuorisobarometreista valittiin uusin mahdollinen aineisto, jossa kyseinen muuttujapatteristo on ollut mukana. Tulevaisuusodotuksia koskevia asenne-eroja tutkittiin vuoden 2007 nuorisobarometrin aineistosta ja syrjäytymistä sekä muita yksilöä vastuullistavia asenteita vuoden 2009 barometrin aineistosta.

Taustamuuttujia (faktoreita) analyysissä olivat vastaajan sukupuoli, ikä, kuntaryhmä, oma koulutustaso sekä äidin ja isän koulutustaso. Nuorisobarometriin perusjoukko on 15-29 -vuotiaat suomalaisnuoret. Vastaajien iät on analyysissä luokiteltu kolmeen ryhmään, 15-19 -vuotiaisiin, 20-24 -vuotiaisiin ja 25-29 -vuotiaisiin. Kuntaryhmät on jaettu pääkaupunkiseutuun, kaupunkimaisiin kuntiin, taajaan asuttuihin kuntiin ja maaseutumaisiin kuntiin. Vastaajat ovat koulutustason perusteella luokiteltu ammatillisen perustutkinnon, ylioppilastutkinnon, ammattikorkeakoulututkinnon tai yliopistotutkinnon suorittaneisiin sekä tutkintoa suorittamattomiin. Vanhempien koulutustasot ovat luokiteltu

vastaavasti, paitsi ammattikorkeakoulututkinnon sijasta on opistotason tutkinto. Sekä selitettävien muuttujien että taustamuuttujien kohdalla ”Ei osaa sanoa”-vastaukset jätettiin huomiotta ja koodattiin puuttuviksi havainnoiksi, jotta näillä vastauksilla ei olisi vääristävää vaikutusta ryhmien keskiarvoihin.

Muuttujajoukkoa tiivistettiin mahdollisuuksien mukaan temaattisiksi asennekimpuiksi, summamuuttujiksi, jotta haluttua asenneulottuvuutta voitaisiin mitata kattavammin eikä yksisuuntaista varianssianalyysia tarvitsisi tehdä erikseen jokaisen selitettävän muuttujan kohdalla. Summamuuttujien voidaan myös ajatella kertovan kyseessä olevasta asennemaailmasta yksittäistä muuttujaa enemmän. Konservatiivisista, postmaterialistisista, kovista ja pehmeistä asenteista pyrittiin rakentamaan summamuuttujia. Jos summamuuttujan sisäinen konsistenssi ei ollut riittävää (Cronbachin Alpha, $\alpha < 0,6$), varianssianalyysi tehtiin jokaiselle selitettävälle muuttujalle erikseen.

Vuoden 2007 nuorisobarometrin nuorten henkilökohtaisia tulevaisuusodotuksia koskevasta kysymyspatteristosta valittiin muuttujat, jotka kytkeytyvät tutkimuskysymyksiin. Muuttujat ovat samat kuin aiemmin asennetrenejä kuvatessa. Muuttujien arvot uudelleenkoodattiin siten, että mitä suurempi vastauksen arvo on, sitä tärkeämpi kyseessä oleva asia on vastaajalle tulevaisuudessa (asteikko 1-4): 1=Ei lainkaan tärkeää, 2=Vain vähän tärkeää, 3=Melko tärkeää 4= Erittäin tärkeää.

Tulevaisuusodotuksia koskeva muuttujajoukko jaettiin pääkomponenttianalyysin avulla kolmeksi pääkomponentiksi (faktoriksi) niiden saamien latausten perusteella. Kaiser-Mayer-Olkinin (KMO)- testin tulokseksi saatiin 0,76 ($>.05$) ja Bartlettin sfäärisyystestin merkitsevyydeksi $p >.001$, joten muuttujajoukko soveltui hyvin faktoroitavaksi (Jokivuori & Hietala 2007, 96). Korkeita latauksia (yli 0,5) saivat ensinnäkin oma perhe ja lapset sekä pysyvä työsuhde. Nämä molemmat kertovat osaltaan traditionaalisesta tai konservatiivisesta elämäntyylistä. Toiseksi komponentiksi muodostui korkeaan statukseen ja elintasoon liittyvät tulevaisuusodotukset ja kolmanneksi postmaterialistiset tai postmodernit tulevaisuusodotukset, matkailu ja ekologiset kulutusvalinnat. Muuttujat jaettiin pääkomponenttianalyysin ja teoreettisen viitekehyksen perusteella *traditionaalsiin ja perhekeskeisiin asenteisiin, materiaalista vaurautta tai omistusta painottavaan konservatismiin, korkeaa statusta painottavaan konservatismiin sekä postmaterialistisiin asenteisiin.*

8.1 Erot konservatiivisissa tulevaisuutta koskevissa asenteissa

8.1.1 Perinteiset perusarvot, perhe ja pysyvä työsuhde

Alla olevaan taulukkoon on kerätty yksisuuntaisen varianssianalyysin tulokset koskien suomalaisnuorten perhekeskeisiä tulevaisuutta koskevia asenteita.

Yksisuuntainen varianssianalyysi NB 2007		
Kuinka tärkeää Sinulle on, että 35-vuotiaana olet saavuttanut seuraavia asioita:	Faktori	P-arvo
Oma perhe ja lapsia	Sukupuoli	0,00
	Ikä	0,74
	Koulutustaso	0,23
	Kuntaryhmä	0,01
	Äidin koulutustaso	0,07
	Isän koulutustaso	0,06

TAULUKKO 1. Yksisuuntaisen varianssianalyysin tulokset - nuorten perhekeskeiset tulevaisuusodotukset

Yksisuuntaisessa varianssianalyysissä havaittiin, että nuoret erosivat kahden eri faktorin luokissa asenteiltaan tilastollisesti merkitsevästi.

Tytöt ja pojat (naiset ja miehet) erosivat tilastollisesti erittäin merkisevästi ($F=13.62$, $p < .001$) siinä, kuinka tärkeänä he pitivät oman perheen ja lapsien hankkimista 35:een ikävuoteen mennessä. Tytöille perheen perustaminen oli tärkeämpää (keskiarvo, $\mu=3,4$) kuin pojille ($\mu=3,3$). Molemmille sukupuolille oman perheen perustaminen oli kuitenkin keskimäärin melko tärkeää.

Myös asuinpaikka oli yhteydessä siihen, kuinka tärkeänä perheen perustamista pidettiin aikuisena ($F=3,69$, $p < .05$). Mitä väljemmin asutulla alueella nuori asui, sitä perhekeskeisempi hän oli. Maaseutumaisissa kunnissa asuville nuorille oma perhe lapsineen oli kaikkein tärkeintä ($\mu=3,44$). Taajaan asuttujen ja kaupunkimaisten kuntien nuorille ($\mu=3,3$) oma perhe lapsineen tulevaisuudessa oli hieman tärkeämpää kuin pääkaupunkiseudun nuorille ($\mu=3,25$).

Lisa Crockett & Raymond Bingham (2000, 152–155) tarkastelivat maalaisnuorten oletuksia tulevaisuutta koskevien transitioiden ajoittumisesta. Heidän lähtökohtansa oli,

että institutionaaliset mallit rakentavat yksilöiden tulevaisuudenodotuksia ja –suunnitelmia ja nuorten henkilökohtaisiin tulevaisuudenodotuksiin vaikuttavat nämä normatiiviset mallit. Olennaisina aikuisuuteen siirtymisen transitoina on pidetty koulun päättämistä, työelämään siirtymistä, avioliittoa ja vanhemmuutta. Crockettin & Binghamin mukaan asuinpaikka vaikuttaa huomattavasti siihen, miten nuori näkee tulevaisuutensa. Maalla asuvilla nuorilla on tyypillisemmin rajoitetummat taloudelliset mahdollisuudet ja vähemmän ammatillista ja koulutuksellista kunnianhimoa kuin kaupunkilaisnuorilla, ja he siirtyvät aikuisen työ- ja perherooleihin kaupunkilaisia aiemmin. Ryhmän sisällä oli kuitenkin variaatiota, ja tulevaisuusodotuksiin vaikuttivat myös sukupuoli ja vanhempien odotukset. Tämän aineiston perusteella myös suomalaisille maalla asuville nuorille perhelapsineen oli tärkeämpi tulevaisuudentavoite kuin urbaaninuorille.

Ikä puolestaan ei ollut samalla tavalla yhteydessä suomalaisnuorten familialistisiin asenteisiin. Ikäluokat eivät eronneet toisistaan tilastollisesti merkitsevästi perhekeskeisyydessä, vaan se säilyi koko nuoruusiän. Tämä tulos yllättää: 15-19 ja 24-29-vuotiaat pitivät perheen perustamista yhtä tärkeänä ($\mu=3,3$), vaikka vanhimmalla ryhmällä se on lähempänä ajallisesti ja useammalla tästä ikäluokasta on jo omia lapsia verrattuna nuorempiin ryhmiin. Tämä kertoo myös nuorten vahvoista perusarvoista (Rubin 1999).

Yksisuuntaisen varianssianalyysin jälkeen siirryttiin kaksisuuntainen varianssianalyysiin tutkimaan tarkemmin nuorten asenne-eroja sukupuolen ja kuntaryhmän luokissa. Naiset pitivät perheen ja lasten hankkimista miehiä tärkeämpänä kaikissa ikäluokissa, eikä muuttujien välillä havaittu tilastollisesti merkitsevää yhdysvaikutusta. Tunnuslukuista havaittiin kuitenkin, että eniten asenteiltaan erosivat 20-24 -vuotiaat naiset ($\mu=3,4$) ja miehet ($\mu=3,2$), $p < .001$. Teini-ikäisten ja 25-29 -vuotiaiden naisten ja miesten näkemykset oman perheen ja lapsien tärkeydestä olivat hieman lähempänä toisiaan.

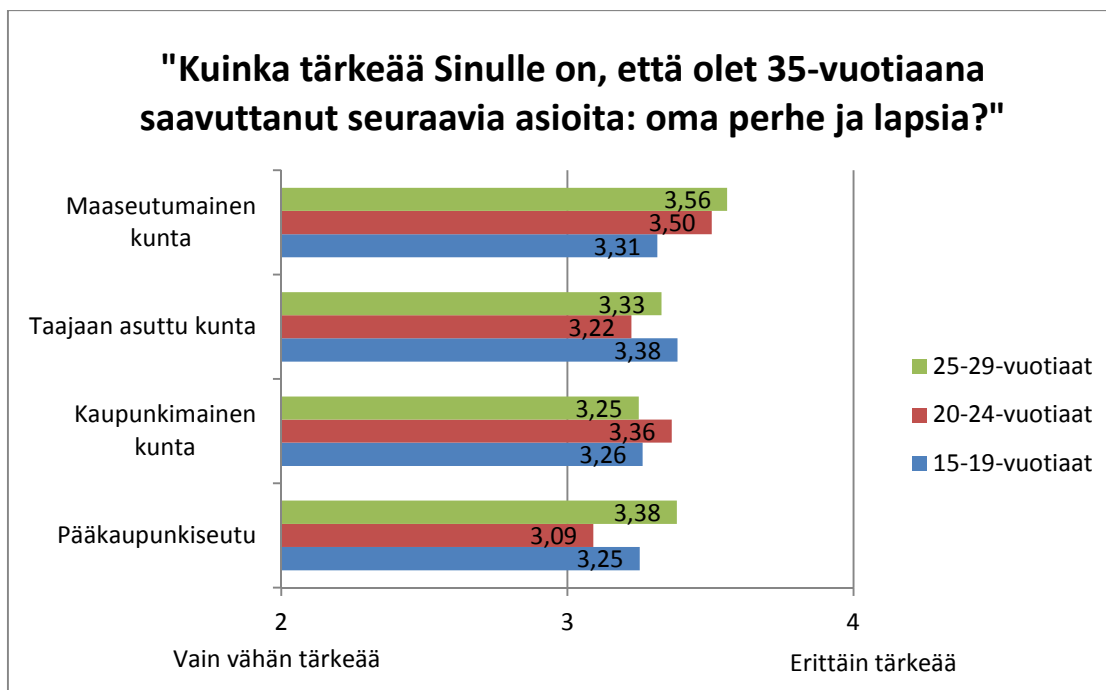
Tilastollisesti merkitsevää yhdysvaikutusta ei havaittu myöskään silloin, kun tarkasteltiin sukupuolen lisäksi kuntaryhmän vaikutusta selitettävään muuttajaan. *Naiset olivat miehiä perhekeskeisempiä myös asuinpaikasta riippumatta.* Vaikka tilastollisesti merkitsevää yhdysvaikutusta ei havaittu, tuloksista voitiin päätellä, että pääkaupunkiseudulla sukupuolten väliset asenne-erot olivat pienimmät ($\mu=3,26$ ja $\mu=3,24$), eli perhe oli molemmille sukupuolille melko tärkeä tulevaisuuden tavoite. Naisten kohdalla perhekeskeisyys lisääntyi lähes suoraviivaisesti mitä harvemmin asutummassa kunnassa

hän asuu. Pääkaupunkiseudulla asuville pojille puolestaan perheen hankkiminen oli hieman tärkeämpää kuin kaupunkimaisissa tai taajaan asutuissa kunnissa asuville.

Yksisuuntaisessa varianssianalyysissä ei löydetty tilastollisesti merkitsevää koulutustaustan päävaikutusta perhekeskeisiin tulevaisuusasenteisiin. Kun mukaan otettiin toiseksi selittäväksi tekijäksi sukupuoli, saatiin tilastollisesti melkein merkitsevä yhdysvaikutus ($F=2, p=.091$). Yliopistotutkinnon suorittaneet miehet olivat tämän aineiston perusteella perhekeskeisempiä ($\mu=3,6$) kuin vastaavan tutkinnon suorittaneet naiset ($\mu=3,35$). Muilla koulutustasoilla naiset olivat miehiä perhekeskeisempiä.

Vastaavat kaksisuuntaiset varianssianalyysit suoritettiin myös siten, että faktoreiksi valittiin lisäksi äidin ja isän koulutustaso. Tilastollisesti merkitseviä yhdysvaikutuksia ei havaittu. Toisin sanoen sukupuolten väliset asenne-erot perhekeskeisyydessä pysyivät oman koulutustason, vanhempien koulutustason, iän ja kuntaryhmän vakioimisen jälkeen.

Tämän jälkeen siirryttiin kaksisuuntaiseen varianssianalyysiin eli pää- ja yhdysvaikutusten tarkasteluun siten, että kuntaryhmän lisäksi otettiin mukaan toinen selittävä muuttuja. Tilastollisesti merkitseviä yhdysvaikutuksia ei havaittu, kun toisena selittävänä muuttujana oli sukupuoli, oma koulutustaso tai vanhemman koulutustaso. Kun toisena faktorina oli kuntaryhmän lisäksi vastaajan ikä, löydettiin tilastollisesti merkitsevä yhdysvaikutus ($F=3,48, p < .01$). Eli eri-ikäiset samalla paikkakunnalla asuvat nuoret erosivat asenteiltaan, vaikka keskimäärin nuoret olivat sitä perhekeskeisempiä mitä harvemmin asutulla alueella he asuivat ja nuoret eivät pelkästään iän perusteella eronneet asenteiltaan tilastollisesti merkitsevästi. Maaseudulla vanhemmat, 20-29 vuotiaat nuoret olivat perhekeskeisempiä kuin 15-19 -vuotiaat. Pääkaupunkiseudulla asuville 20-24 -vuotiaille nuorille oma perhe lapsineen oli puolestaan jonkin verran vähemmän tärkeä tulevaisuudentavoite kuin 15-19-vuotiaille tai 25-29-vuotiaille (Kuvio 6).

KUVIO 6. Nuorten ikä- ja kuntaryhmittäiset perhekeskeisten tulevaisuusodotusten keskiarvot (muuttujien yhdysvaikutus, $p < .01$).

Pysyvä työsuhde – perinteinen suomalainen perusarvo ja aikuisuuden virstanpylväs

Taulukkoon 2 on koottu yksisuuntaisen varianssianalyysin merkitsevyydet taustamuuttujittain, kun selvitettiin miten nuoret eroavat siinä, miten tärkeänä he pitivät *pysyvän työsuhteen* saavuttamista 35:een ikävuoteen mennessä.

Yksisuuntainen varianssianalyysi NB 2007		
Kuinka tärkeää Sinulle on, että 35-vuotiaana olet saavuttanut seuraavia asioita:	Faktori	P-arvo
Pysyvä työsuhde	Sukupuoli	0,06
	Ikä	0,00
	Koulutustaso	0,00
	Kuntaryhmä	0,03
	Äidin koulutustaso	0,002
	Isän koulutustaso	0,05

TAULUKKO 2. Yksisuuntaisen varianssianalyysin tulokset – nuorten työkeskeiset tulevaisuusodotukset

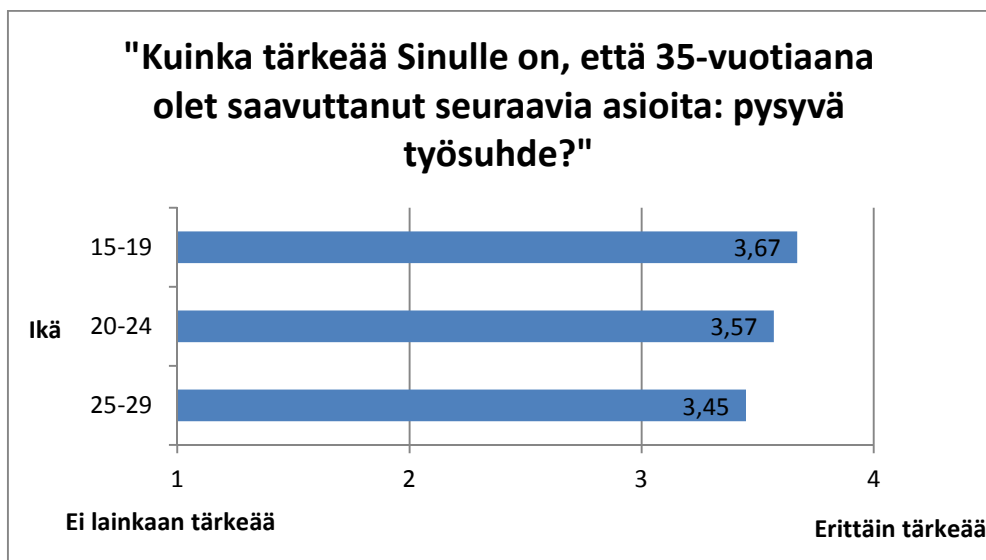
Kaksisuuntainen varianssianalyysi suoritettiin tilastollisesti erittäin merkitsevien faktoreiden kohdalla.

Pysyvä työsuhde oli erittäin tärkeä tulevaisuuden tavoite sekä miehille ($\mu=3,6$) että naisille

($\mu=3,55$), eivätkä eri sukupuolten asenteet eronneet toisistaan. Ikä vaikutti pysyvän työsuhteen tärkeänä pitämiseen tilastollisesti erittäin merkitsevästi ($F=13.1, p <.000$). Mielenkiintoisesti nuorin ikäryhmä eli 15-19 -vuotiaat kokivat pysyvän työsuhteen saavuttamisen tärkeämmäksi 35-vuotiaaksi mennessä kuin 20-24 ja 25-29 -vuotiaat (Kuvio 7).

Greene (1990, 300–303) havaitsi, että iältään vanhempien nuorten tulevaisuutta koskevat oletukset ovat yleisesti ottaen todenmukaisempia kuin nuorempien. Nuoremmat ikäryhmät myös sijoittavat odotukset elämänsä tapahtumista lähemmäksi tulevaisuuteen kuin vanhemmat. Suomalaisnuorista vanhemmat ikäryhmät ovat ehkä kohdanneet työ- ja taloustilanteen realiteetit nuorempaa ikäryhmää paremmin ja pysyvän työsuhteen tavoittelu on siirtynyt vielä hieman kauemmaksi tulevaisuuteen. Vaihtoehtoisesti voidaan ajatella, ettei pysyvä työsuhde ei ole enää entiseen tapaan ehdoton aikuisuuden virstanpylväs kaikille myöhäismodernin ajan nuorille aikuisille (ks. esim. Mary 2012). Iästä riippumatta nuorille pysyvä työsuhde tulevaisuudessa oli kuitenkin keskimäärin melko tai erittäin tärkeää.

Kaksisuuntaisella varianssianalyysillä vakioitiin sukupuolen, koulutustason, kuntaryhmän ja vanhempien koulutustason vaikutukset asenteeseen ottamalla nämä selittäviksi tekijöiksi iän kanssa. Tilastollisesti merkitseviä yhdysvaikutuksia ei havaittu ($p>.05$).

KUVIO 7. Ikäryhmien tulevaisuusodotusten ryhmäkeskiarvot – pysyvä työsuhde (vakioitu sukupuolen, koulutustason, kuntaryhmän ja vanhempien koulutustason suhteen, $p<.001$).

Pysyvä työsuhde oli kaikkein tärkein tulevaisuuden tavoite nille nuorille, jotka eivät olleet suorittaneet vielä tutkintoa ($\mu=3,66$) ja vähiten tärkeä yliopistotutkinnon suorittaneille nuorille ($\mu=3,46$). Tässä on kuitenkin huomioitava, että aineistossa oli yliopistotutkinnon suorittaneita nuoria mukana huomattavasti vähemmän kuin muita koulutustason luokkia ($N=99$). Erot ryhmäkeskiarvoissa olivat pieniä, kaikkien luokkien keskiarvot olivat välillä [3,46 , 3,66].

Nuoret erosivat tilastollisesti merkitsevästi myös äidin koulutustason perusteella koskien pysyvän työsuhteen saavuttamista ($F=4,12, p<.01$). Kaikkein tärkeintä vakaan työsuhteen saavuttaminen oli ammattikoulutettujen tai opistoasteen tutkinnon suorittaneiden äitien lapsille ($\mu\sim 3,6$). Nuorille, joiden äiti oli suorittanut yliopistotutkinnon, pysyvä työsuhde ei ollut aivan yhtä tärkeä tulevaisuuden tavoite ($\mu=3,4$). Tutkintoa suorittamattomien tai vain yo-tutkinnon suorittaneiden lapsien asennekeskiarvot sjoittuivat näiden välille ($\mu=3,5$).

Kuntaryhmä oli myös yhteydessä siihen, kuinka tärkeänä nuori piti pysyvän työsuhteen saavuttamista 35-vuotiaaksi mennessä ($F=2,96, p<.05$). Erot kuntaryhmien nuorten välillä olivat kuitenkin pieniä. Pääkaupunkiseudun nuoret eivät kokeneet pysyvää työsuhdetta aivan yhtä tärkeänä ($\mu=3,5$) kuin muiden kuntaryhmien nuoret ($\mu=3,6$). Tämäkin tukee osaltaan sitä, että maaseudulla asuvat nuoret ovat muita traditionalisempia – heidän asenteensa olivat perhe- ja työkeskeisempiä kuin muissa kuntaryhmissä asuvien nuorten.

8.1.2 Korkeaan statukseen kytkeytyvä konservatismi

Pääkomponenttianalyysin perusteella kolmesta materiaaliseen hyvinvointiin liittyvästä muuttujasta rakennettiin keskiarvoestimoitu summamuuttuja, joka mittaa *korkeaan statukseen kytkeytyvää konservatismia*. Tämä asennekimppu sisältä korkeaan statukseen ja vaurauteen liittyvät tulevaisuusodotukset eli miten tärkeänä nuori kokee tulevaisuudessa *korkean elintason, keskiatasoa korkeamman palkan ja arvostetun yhteiskunnallisen aseman* saavuttamisen. Summamuuttujan sisäinen konsistenttisuus tarkistettiin reliabiliteettianalyysillä. Konsistenttisuutta ja mittarin johdonmukaisuutta kuvaava Cronbachin Alpha -kerroin oli riittävän korkea ($\alpha \sim 0,66 > 0,6$), joten summamuuttujan rakentaminen oli perusteltua. Ei osaa sanoa -vastaukset jätettiin huomiotta. (Jokivuori & Hietala 2007, 135.) Muuttuja koodattiin uudelleen kuten aiemmin tarkastelussa olleet muuttujat, eli 1= Ei lainkaan tärkeää, 2=Vain vähän tärkeää, 3=Melko tärkeää 4= erittäin

tärkeää.

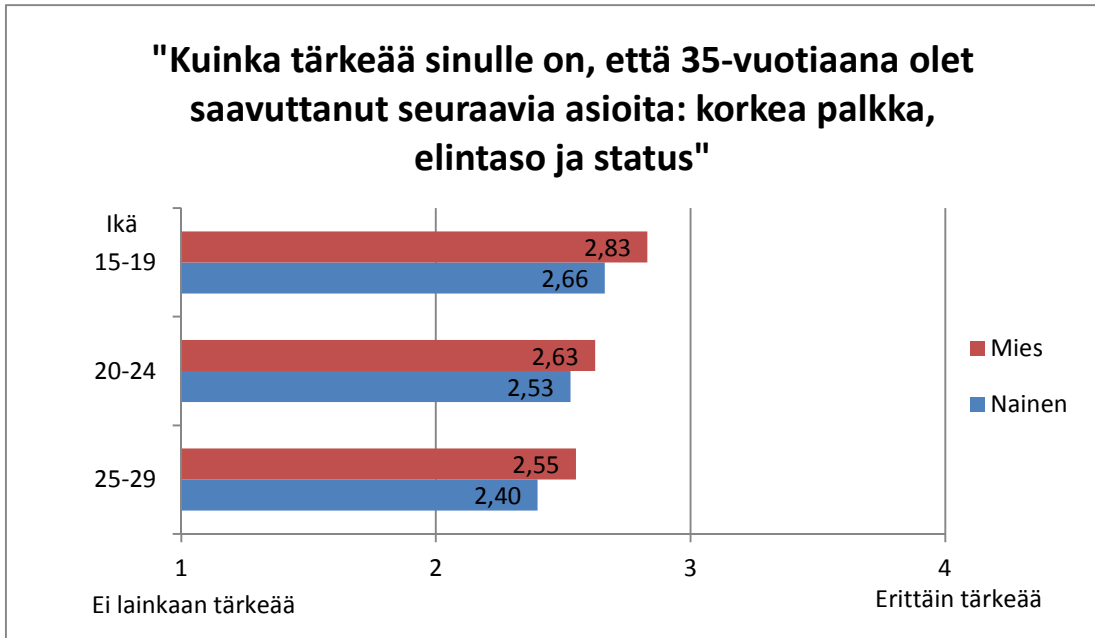
Selitettävä muuttuja:	Faktori:	P-arvo
Korkeaan statukseen kytkeytyvä konservatismi	Sukupuoli	0,00
	Ikä	0,00
	Koulutustaso	0,00
	Kuntaryhmä	0,03
	Äidin koulutustaso	0,05
	Isän koulutustaso	0,41

TAULUKKO 3. Yksisuuntaisen varianssianalyysin tulokset – nuorten korkeaan statukseen kytkeytyvät konservatiiviset asenteet

Yksisuuntaisen varianssianalyysin perusteella tilastollisesti merkitseviä eroja löytyi neljän faktorin luokissa. Tilastollisesti erittäin merkitsevä ero ($p < .001$) löydettiin sukupuolen, iän ja koulutustason luokissa, sekä melkein merkitsevä ero kuntaryhmissä (Taulukko 3). Tulosten perusteella miehille ($\mu = 2,68$) vauraus ja korkea status tulevaisuudessa olivat tärkeämpiä kuin naisille ($\mu = 2,53$) ja nuoremmille tärkeämpiä (15-19-vuotiaat $\mu = 2,76$) kuin vanhemmille (25-29 -vuotiaat $\mu = 2,48$). Mitä koulutetummasta nuoresta oli kyse, sitä vähemmän tärkeäksi hän koki korkean statuksen saavuttamisen –yliopistotutkinnon suorittaneille se oli vain vähän tärkeää ja ammattikoulutetuille ja tutkintoa suorittamattomille melko tärkeää. Tulkinnessa täytyy kuitenkin huomioida, että otoksessa oli valtaosa ($N = 705$) tutkintoa suorittamattomia nuoria.

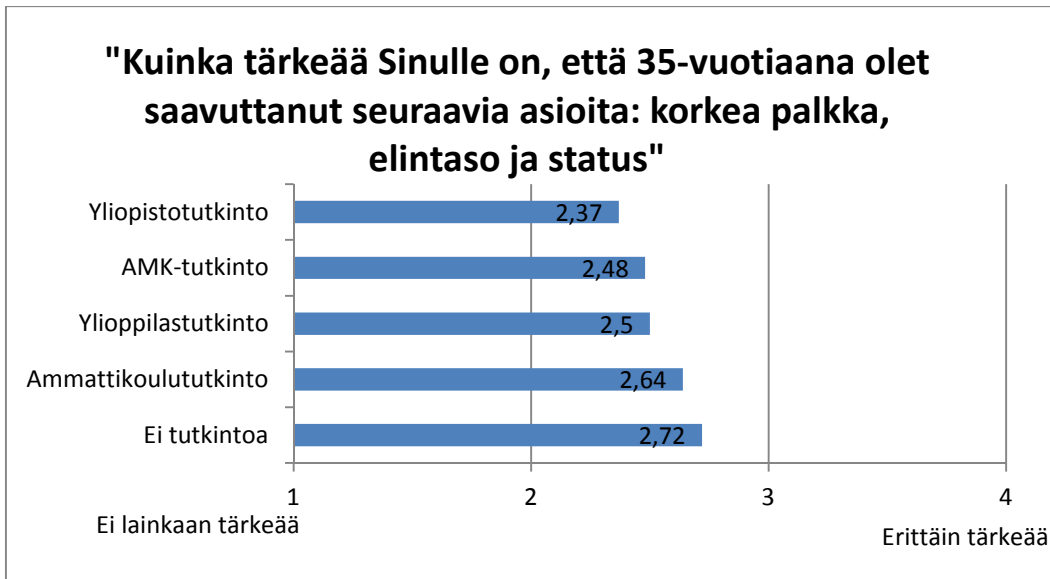
Yksisuuntaisen varianssianalyysin jälkeen siirryttiin kaksisuuntaiseen varianssianalyysiin, jossa *korkeaa statusta painottava konservatismi* –summamuuttuja oli selitettävänä muuttujana ja kaksi taustamuuttujaa faktoreina. Ensimmäisiksi faktoreiksi valittiin ikä ja sukupuoli. Naiset ja miehet erosivat tilastollisesti yksisuuntaisen varianssianalyysin perusteella erittäin merkitsevästi toisistaan koskien korkean statuksen saavuttamista. Muuttujien välillä ei kuitenkaan ollut yhdysvaikutusta, eli sukupuolten välinen ero ei ollut erilainen eri ikäluokissa. Miehille korkean statuksen saavuttaminen oli tärkeämpää kuin naisille kaikissa kolmessa ikäluokassa. Sekä naisten että miesten kohdalla korkean statuksen saavuttamisen merkitys väheni systemaattisesti iän myötä. Naisille korkean statuksen saavuttamisen tärkeys väheni suoraviivaisemmin; miesten asenteiden kehitys oli loivempaa. 20-24 -vuotiaiden ja 25-29 -vuotiaiden miesten keskiarvoissa ei ollut niin suurta eroa kuin vastaavan ikäisten naisten ryhmäkeskiarvoissa. Kaikkein tärkeintä näin ollen korkean statuksen saavuttaminen oli 15-19 -vuotiaille pojille ja vähiten tärkeää 25-29

-vuotiaille naisille (Kuvio 8). Iän tarkastelu yhdessä muiden taustamuuttujien kanssa ei tuottanut merkitseviä interaktiovaikutuksia. Teini-ikäiset (15-19-vuotiaat) havaittiin korkeaa statusta ja elintaso arvostavimmaksi ryhmäksi koulutustasosta, vanhempien koulutustasosta ja asuinpaikasta riippumatta.

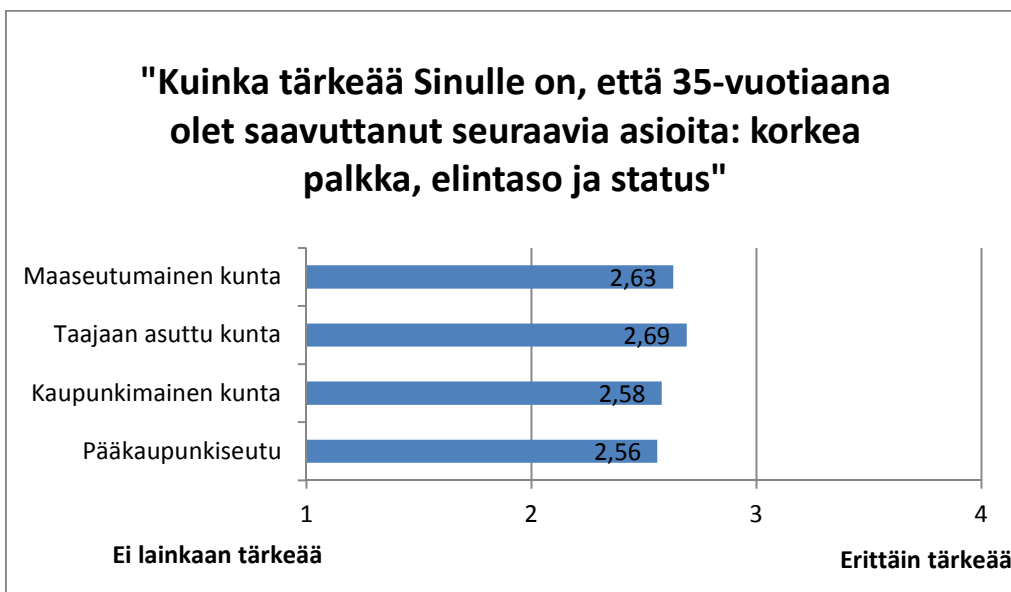
KUVIO 8. ”Korkeaan statukseen kytkeytyvä konservatismi” iän ja sukupuolen mukaan luokiteltuna (vakioitu kuntaryhmän, oman koulutustason ja vanhempien koulutustason suhteen, $p < .001$)

Myös koulutustausta oli yksisuuntaisen varianssianalyysin perusteella huomionarvoinen taustamuuttuja. Yksisuuntaisen varianssianalyysin jälkeen jatkettiin kaksisuuntaiseen varianssianalyysiin ja otettiin selittäviksi faktoreiksi yksitellen muut taustamuuttujat. Yhdysvaikutuksia ei havaittu. Kiinnostavasti koulutusluokista tutkintoa suorittamattomille korkea palkka, status ja elintaso näyttäytyivät kaikkein tärkeimpinä tulevaisuudessa. Korkea koulutus näytti vähentävän systemaattisesti korkean statuksen tavoittelua. Akateemisesti koulutetut nuoret olivat tulevaisuusodotuksiltaan vähiten statusta ja elintaso hakeva ryhmä (Kuvio 9).

KUVIO 9. ”Korkeaan statukseen kytkeytyvä konservatismi” nuoren koulutustason mukaan luokiteltuna (vakioitu sukupuolen, iän, kuntaryhmän, ja vanhempien koulustason suhteen, $p < .001$)

Nuoret erosivat myös asuinpaikan perusteella tilastollisesti merkitsevästi koskien vaurauden ja korkean statuksen saavuttamisen tärkeyttä aikuisuudessa (Kuvio 10). Taajaan asuttujen kuntien nuoret kokivat ne hieman tärkeämmiksi kuin muiden kuntaryhmien nuoret, ja olivat siten muita konservatiivisempia asenteiltaan ($\mu = 2,69$). Hieman yllättäen kaupunkilaisnuorten ja maalaisnuorten asennekeskiarvot olivat lähes samat ($\mu \sim 2,6$). (Kuvio 11). Demografiset erot nuoren asenteissa tämän muuttujan kohdalla olivat pienempiä kuin sukupuolten väliset tai koulutusluokkien väliset erot.

KUVIO 10. ”Korkeaan statukseen kytkeytyvä konservatismi” kuntaryhmän mukaan luokiteltuna (vakioitu sukupuolen, iän, koulutustason ja vanhempien koulustason suhteen, $p < .05$)

8.1.3 Omistukseen ja materiaaliseen hyvinvointiin kytkeytyvä konservatismi

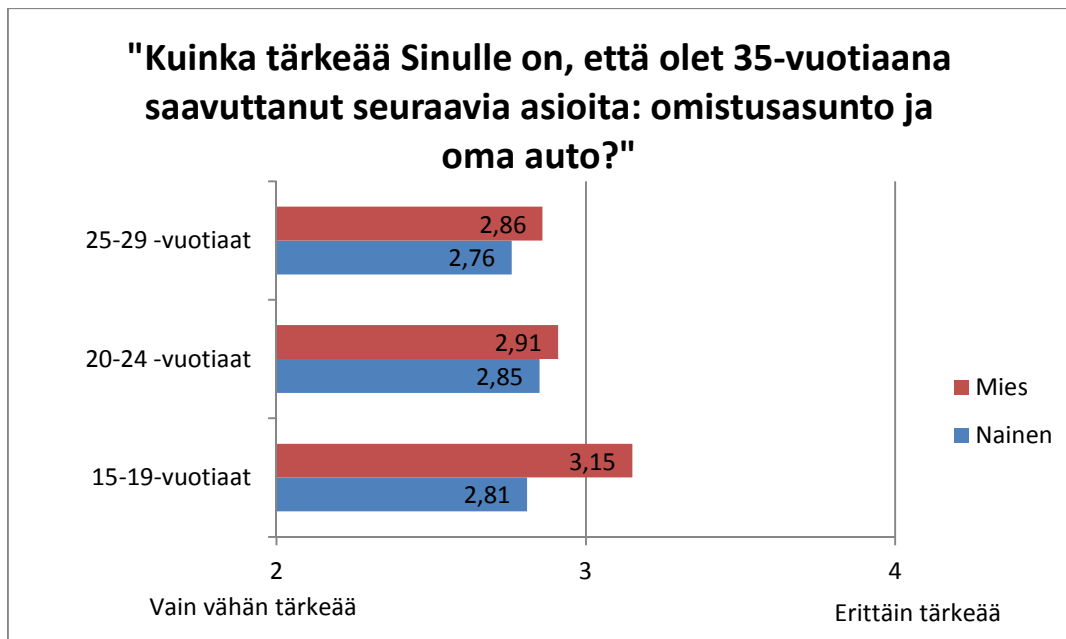
Kaksi omistukseen liittyvää muuttujaa yhdistettiin summamuuttujaksi, eli kuinka tärkeänä nuori pitää omistusasunnon ja oman auton hankkimista 35:een ikävuoteen mennessä. Molemmat muuttujat kytkeytyvät siihen, kuinka tärkeänä nuori pitää tulevaisuudessa materiaalista hyvinvointia. Oma auto ja asuntoa voidaan toisaalta pitää myös statusmerkitsijöitä. Summamuuttuja ei ollut aivan sisäisesti konsistentti (Cr.Alpha ~0,584), mutta kuitenkin hyvin lähellä rajana pidettyä 0,6:tta. Summamuuttuja nimettiin *materiaalista hyvinvointia ja omistusta painottavaksi konservatismiksi*. Taulukkoon 4 on koottu yksisuuntaisen varianssianalyysin tulokset. Tilastollisesti merkitseviä eroja havaittiin kaikkien taustamuuttujien luokissa.

Selitettävä muuttuja	Faktori	P-arvo
Materiaalista hyvinvointia ja omistusta painottava konservatismi	Sukupuoli	0,00
	Ikä	0,00
	Koulutustaso	0,00
	Kuntaryhmä	0,00
	Äidin koulutustaso	0,00
	Isän koulutustaso	0,00

TAULUKKO 4. Yksisuuntaisen varianssianalyysin tulokset – omistukseen ja materiaaliseen hyvinvointiin kytkeytyvä konservatismi

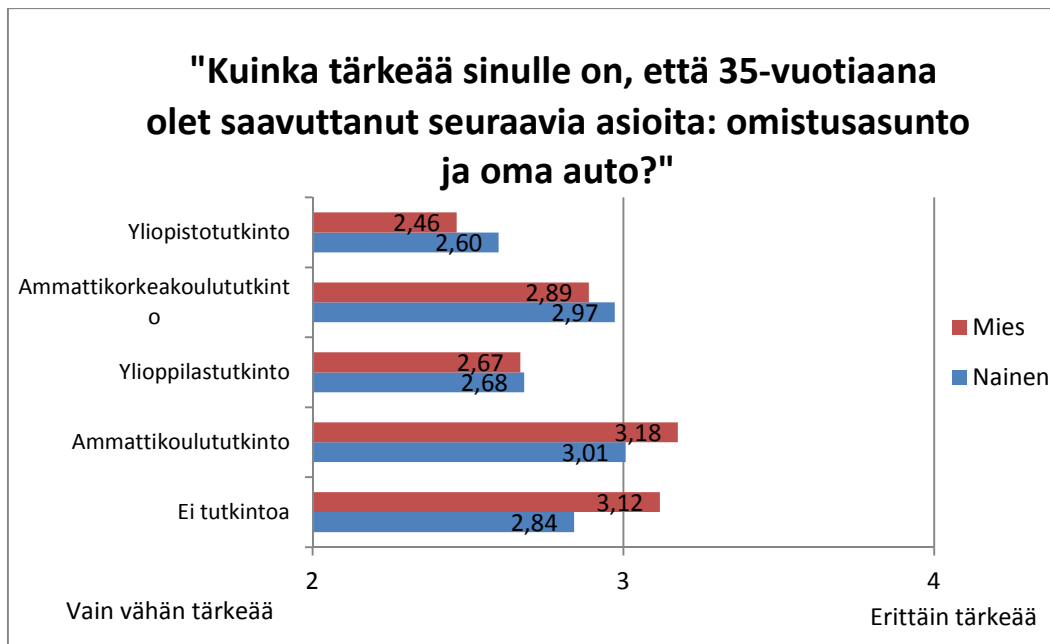
Naisten ja miesten ryhmäkeskiarvot erosivat tilastollisesti erittäin merkitsevästi toisistaan: naisten asenteen ryhmäkeskiarvoksi saatiin 2,81 ja miesten 2,98. Jatkettiin samantien kaksisuuntaiseen varianssianalyysiin tutkimaan mahdollisia yhdysvaikutuksia. Tilastollisesti merkitsevä yhdysvaikutus ($F=5,84$, $p<.05$) havaittiin kun selittäväksi tekijäksi otettiin sukupuolen lisäksi vastaajan ikä. Päävaikutukset pysyivät tilastollisesti merkitsevinä ($p<.01$).

Parametristimaattien avulla selvitettiin, että merkitsevästi asenteiltaan erosivat 15-19 -vuotiaat tytöt ja pojat. Tämän ikäluokan pojille materiaallinen hyvinvointi ja omistusasunto ja auto olivat huomattavasti tärkeämpiä tulevaisuuden tavoitteita kuin tytöille. 20-24 -vuotiaiden miesten ja naisten materialistiset asenteet olivat lähempänä toisiaan. Kuitenkin yleisesti ottaen miehet olivat naisia materialistisempia asenteiltaan kaikissa ikäluokissa. (Kuvio 11).

KUVIO 11. ”Materiaalista hyvinvointia painottava konservatismi” iän ja sukupuolen mukaan luokiteltuna (muuttujien yhdysvaikutus, $p < .01$)

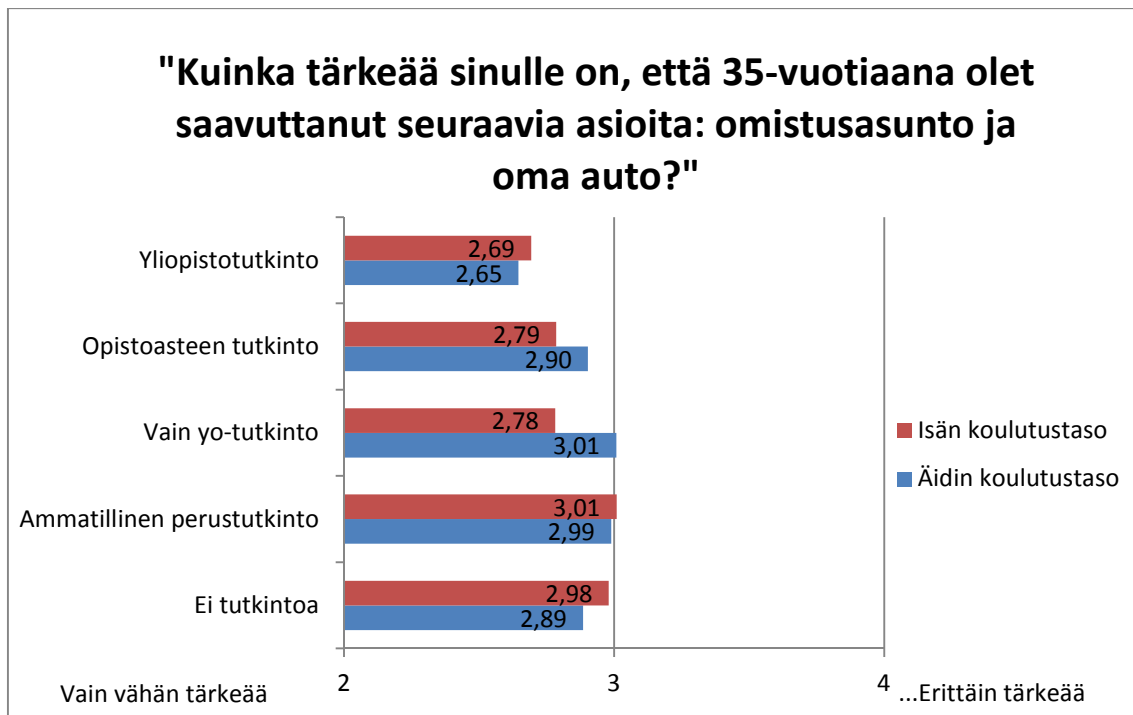
Yhdysvaikutus ($F=3,89$, $p < .01$) havaittiin myös sukupuolen ja koulutustason kohdalla. Ylioppilastutkinnon suorittaneille nuorille omistusasunto ja auto olivat yhtä tärkeitä tulevaisuudessa sukupuolesta riippumatta. Tutkintoa suorittamattomille tai ammattikoulutetuille pojille materiaallinen hyvinvointi puolestaan oli tärkeämpää kuin vastaavan koulutustason tytöille. Eniten materiaalista vaurautta tulevaisuudessa arvostivat matalasti koulutetut miehet. Korkeasti kouluttautuneiden naisten ja miesten asenteet olivat lähempänä toisiaan ja korkeakoulutetuille naisille materiaallinen hyvinvointi oli hieman tärkeämpää kuin miehille (Kuvio 12).

KUVIO 12. Materiaalista hyvinvointia ja omistusta painottava konservatismi” sukupuolen ja koulutustason mukaan luokiteltuna (muuttujien yhdysvaikutus, $p < .01$)

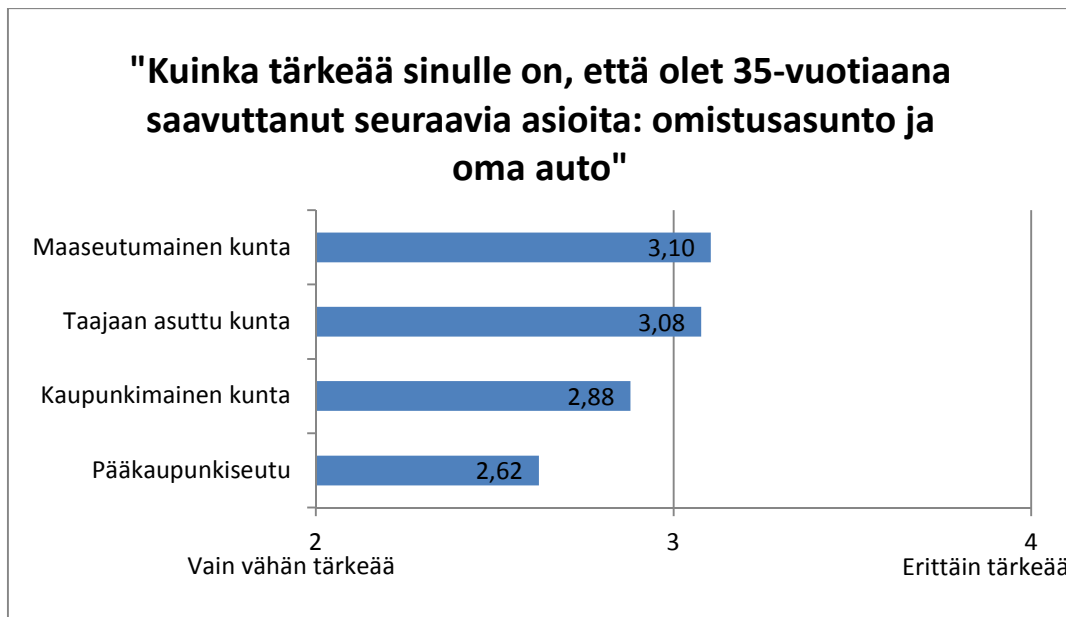
Tarkasteltaessa iän ja koulutustason vaikutusta selitettävään muuttujaan, havaittiin myös interaktiovaikutus ($F=2,4$ $p < .05$). 15-19 -vuotiaat ammattitutkinnon ja ylioppilastutkinnon suorittaneet erosivat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi. Ammattikoulun käyneet 15-19-vuotiaat nuoret pitivät omistusasumista ja autoa tärkeämpinä tulevaisuuden tavoitteina ($\mu=3,6$) kuin ammattikoulutetut vanhemmat nuoret ($\mu=3-3,1$) tai ylioppilastutkinnon suorittaneet nuoret ($\mu=2,7$).

Eroja materialistisissa asenteissa löydettiin myös vanhempien koulutustason eri luokista (Kuvio 13). Varianssianalyysin tulosten perusteella akateemisesti koulutettujen vanhempien lapset kokivat omistusasunnon ja oman auton muita ryhmiä vähemmän tärkeiksi. Ammattikoulutettujen, ylioppilastutkinnon tai tutkintoa suorittamattomien vanhempien lapset puolestaan kokivat ne hieman tärkeämmiksi ja olivat siten asenteiltaan hieman materialistisempia kuin korkeakoulutettujen vanhempien lapset.

KUVIO 13. "Omistusta ja materiaa painottava konservatismi" vanhempien koulutustason mukaan luokiteltuna

Myös nuoren asuinpaikka oli yhteydessä koettuun materiaalisen vaurauden tärkeyteen tulevaisuudessa. Mitä harvemmin asutulla alueella nuori asui, sitä enemmän hän tähtäsi materiaaliseen hyvinvointiin. Maaseudulla ja taajaan asutuissa kunnissa asuville nuorille ne olivat tärkeämpiä tulevaisuudentavoitteita kuin muiden asuinpaikkojen nuorille. Taajaan asuttujen kuntien nuorille näin ollen korkean elintason ja statuksen lisäksi myös materiaallinen vauraus näyttäytyi tärkeämpänä kuin muiden kuntaryhmien nuorille. Tilastollisesti erittäin merkitsevä kuntaryhmän päävaikutus materiaalista hyvinvointia painottavaan konservatismiin säilyi, vaikka malliin otettiin mukaan yksitellen muut selittävät tekijät (Kuvio 14). Tämän yhteydessä on tärkeää huomioida, että esimerkiksi auto voi olla maaseudulla välttämätön hankinta pitkien välimatkojen ja puutteellisen julkisen liikenteen vuoksi. Omistusasunnon hankkiminen pääkaupunkiseudulta on myös huomattavasti kalliimpaa kuin muualla Suomessa, joten myös siksi sen hankkiminen voi venyä myöhemmäksi tulevaisuuteen, eivätkä tulokset näin ollen kerro pelkästään materiaalisen hyvinvoinnin arvostamisesta.

KUVIO 14. "Omistusta ja materiaa painottava konservatismi" nuoren asuinpaikan mukaan luokiteltuna (vakioitu sukupuolen, iän, koulutustason ja vanhempien koulutustason suhteen, $p < .001$)

8.2 Erot postmaterialistisissa tulevaisuutta koskevissa asenteissa

Nuorten postmaterialististen asenteiden eroja tutkittiin kahden tulevaisuusodotukseen liittyvän muuttujan avulla, eli kuinka tärkeäksi nuori kokee mahdollisuuden matkusteluun ja ympäristöystävällisiin kulutusvalintoihin tulevaisuudessa. Näitä muuttujia ei yhdistetty summamuuttujaksi, koska sisäinen konsistenssi ei ollut riittävää (Cronbachin $\alpha \sim 0,388 < 0,6$). Molemmat muuttujat ovat kuitenkin selkeästi postmaterialistisia asennemuuttujia (Inglehart 1997, Helve 2002).

8.2.1 Mahdollisuus matkustamiseen ja maailman näkemiseen tulevaisuudessa

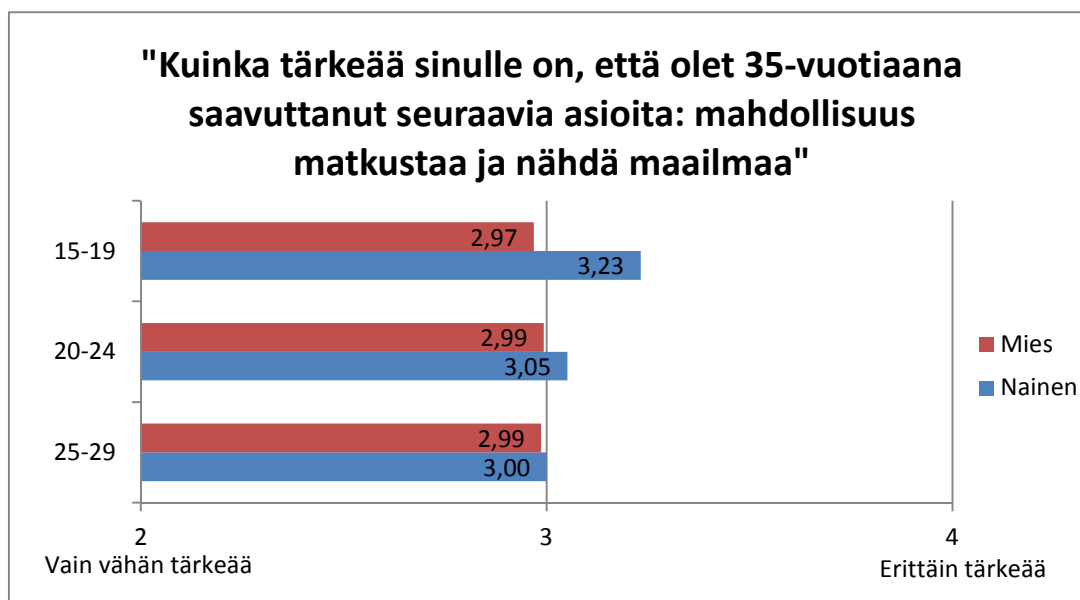
Yksisuuntaisessa varianssianalyysissä havaittiin tilastollisesti merkitseviä eroja kaikkien muiden taustamuuttujien paitsi iän kohdalla (Taulukko 5). Varianssianalyysin perusteella ensinnäkin sukupuoli erosi asenteiltaan – mahdollisuus matkustaa ja nähdä maailmaa ei ollut yhtä tärkeää naisille ja miehille.

Yksisuuntainen varianssianalyysi, NB 2007		
Kuinka tärkeää Sinulle on, että 35-vuotiaana olet saavuttanut seuraavia asioita:		
Mahdollisuus matkustaa ja nähdä maailmaa	Faktori	P-arvo
	Sukupuoli	0,01
	Ikä	0,16
	Koulutustaso	0,00
	Kuntaryhmä	0,00
	Äidin koulutustaso	0,003
	Isän koulutustaso	0,00

TAULUKKO 5. Yksisuuntaisen varianssianalyysin tulokset – postmaterialistiset tulevaisuutta koskevat asenteet: matkustamisen tärkeys

Siirryttiin kaksisuuntaiseen varianssianalyysiin ja otettiin ikä toiseksi selittäväksi tekijäksi.

Havaittiin tilastollisesti melkein merkitsevä taustamuuttujien yhdysvaikutus ($F=3,6$, $p < .05$) (kuvio 15). Asenne-ero löytyi 15-19 -vuotiaiden luokasta – teini-ikäisille tytöille se oli huomattavasti tärkeämpi tavoite kuin pojille. 25-29 -vuotiaille naisille ja miehille mahdollisuus matkustamiseen oli yhtä tärkeää. Miesten asennekeskiarvot olivat käytännössä samoja kaikissa kolmessa ikäluokassa. Alle 20-vuotiaita tyttöjä voidaan luonnehtia muita ryhmiä globaalimmin orientoituneiksi tämän aineiston perusteella.

KUVIO 15. Postmaterialistiset asenteet – matkustamisen ja maailman näkemisen tärkeys nuorten keskuudessa iän ja sukupuolen mukaan luokiteltuna ($p < .05$).

Kun sukupuolen vaikutusta asenteeseen tarkasteltiin yhdessä koulutustason kanssa,

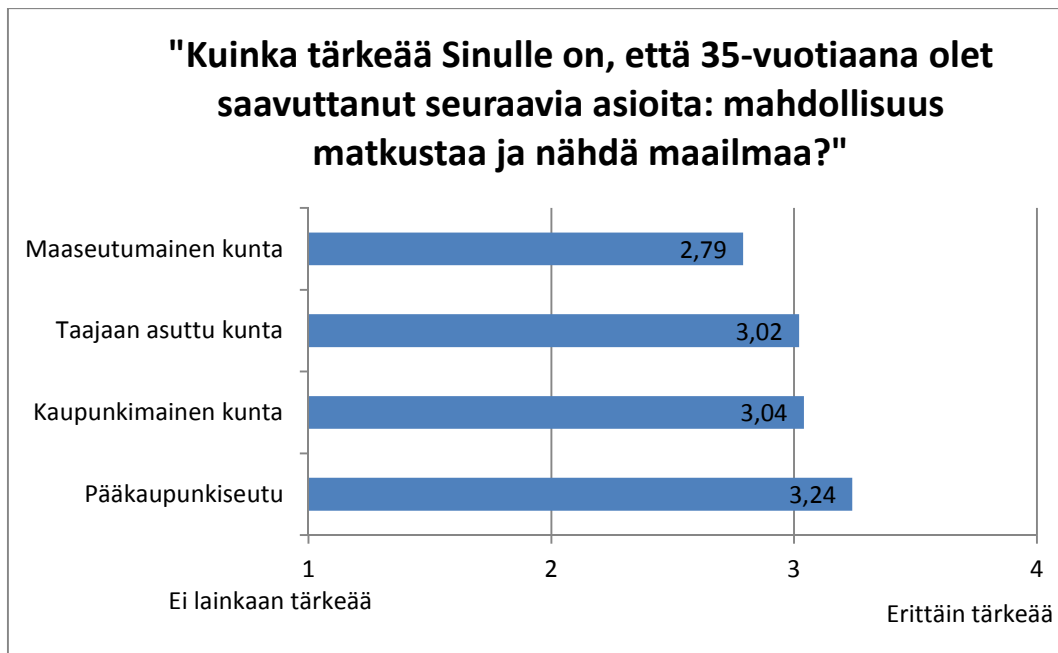
havaittiin myös interaktiovaikutus ($F=4,6$, $p < .01$). Ammattitutkinnon suorittaneet naiset eivät kokeneet matkustelua ja uusien paikkojen etsimistä tulevaisuudessa yhtä tärkeänä kuin muiden koulutusryhmien naiset. Heille se oli vähemmän tärkeää kuin miehille, vaikka yleisesti ottaen naiset kokivat tämän tärkeämmäksi (Kuvio 16).

KUVIO 16. Postmaterialistiset asenteet – matkustamisen ja maailman näkemisen tärkeys nuorten keskuudessa sukupuolen ja koulutustason mukaan luokiteltuna (muuttujien interaktiovaikutus, $p < .01$).

Kuntaryhmistä pääkaupunkiseudulla asuvulle nuorille matkustaminen oli kaikkein tärkeintä tulevaisuudessa (tytöt $\mu=3,33$, pojat $\mu=3,16$). Mitä väljemmällä alueella nuori asui, sitä vähemmän tärkeänä hän matkustamista tulevaisuudessa piti (Kuvio 17).

Kuntaryhmän tilastollisesti merkitsevä ($p < .001$) päävaikutus selitettävään muuttujan säilyi myös muiden taustamuuttujien (ikä, oma ja vanhempien koulutustaso) vakioimisen jälkeen.

KUVIO 17. Postmaterialistiset asenteet – matkustamisen ja maailman näkemisen tärkeys nuorten keskuudessa asuinpaikan mukaan luokiteltuna. Vakioitu sukupuolen, iän, koulutustason ja vanhempien koulutustason suhteen ($p < .001$).

Myös vanhempien koulutustasojen eri luokissa havaittiin tilastollisesti merkitsevä ero ryhmäkeskiarvoissa ($p < .01$). Merkitsevät tulokset säilyivät muiden faktoreiden vakioimisen jälkeen. Akateemisista perheistä tuleville nuorille ($\mu \sim 3,2$) ja opistotasoisien koulutuksen käyneiden lapsille ($\mu \sim 3,1$) matkustaminen ja maailman näkeminen oli tärkeämpää kuin työväenluokkaisen perheen lapsille ($\mu = 3$). Erityisesti nuoret, joiden isällä oli akateeminen tutkinto, kokivat sen tärkeänä tulevaisuuden tavoitteena ($\mu \sim 3,3$). Vähiten tärkeänä tulevaisuudentavoitteena sen puolestaan kokivat nuoret, joiden vanhemmat eivät olleet suorittaneet tutkintoa ($\mu = 2,9$). Erot ryhmäkeskiarvoissa olivat kuitenkin pienempiä kuin kuntaryhmittäiset keskiarvoerot.

8.2.2 Mahdollisuus ekologisiin kulutusvalintoihin tulevaisuudessa

Ympäristöön liittyvien uskomustemme on oletettu olevan muuttumassa yhä enemmän ympäristöä huomioivaan suuntaan. Muutosta on kuvattu mm. vihreän maailmankuvan (Helve 1993), uuden ympäristöparadigman tai ekologisen paradigman nousuna. Keskeinen asema muutoksessa on ihmisen, yhteiskunnan ja luonnon välisten suhteiden uudelleenmäärittymisellä. Muutos on yhteydessä yleisempään ei-aineellisten arvojen painottamiseen yksilöllisinä ja yhteiskunnallisina päämäärinä eli postmaterialististen

arvojen läpimurtoon (Inglehart 1997). Postmaterialistisessa arvomaailmassa korostuu luonnon suuri arvostaminen ja myötätunto muita ihmisiä, sukupolvia ja lajeja kohtaan – tämän arvomaailman edustajat haluavat suunnitella ja toimia riskien välttämiseksi ja he ymmärtävät kasvun rajat. (Mikkola 2001, 118.) Ns. uutta keskiluokkaa on pidetty ympäristömyönteisen ajattelun eturintamana, ja se on työväenluokkaa myönteisempi asenteissaan ympäristöä ja sen suojelua kohtaan (mt. 2001, 128–129).

Miesten on todettu olevan naisia vähemmän huolestuneita ympäristöstä ja asettavan taloudellisen toimeentulon naisia useammin ympäristönsuojelun edelle. Tämä on havaittu myös nuorten keskuudessa – tytöt ovat poikia ympäristömyönteisempiä ja valmiita tinkimään omasta elintasostaan. (mt 2001, 127, Helve 1993, 50–51, 1999.) Myös tämä aineisto tukee väitettä naisten ja miesten asenne-erosta: tilastollisesti merkitseviä eroja löytyi myös tämän postmaterialistisen asenteen kohdalla, eli kuinka tärkeänä nuori koki ympäristöä ja luontoa säästävät kulutusvalinnat tulevaisuudessa (Taulukko 6). Ekologiset kulutusvalinnat olivat tärkeämpiä tytöille ($\mu=3,33$) kuin pojille ($\mu=3,08$). Muiden taustamuuttujien tarkastelu yhdessä sukupuolen kanssa mukaan ei tuottanut yhdysvaikutuksia, vaan sukupuolten asenne-ero säilyi iästä, koulutustasosta, vanhempien koulutustasosta ja asuinpaikasta huolimatta (Kuvio 18).

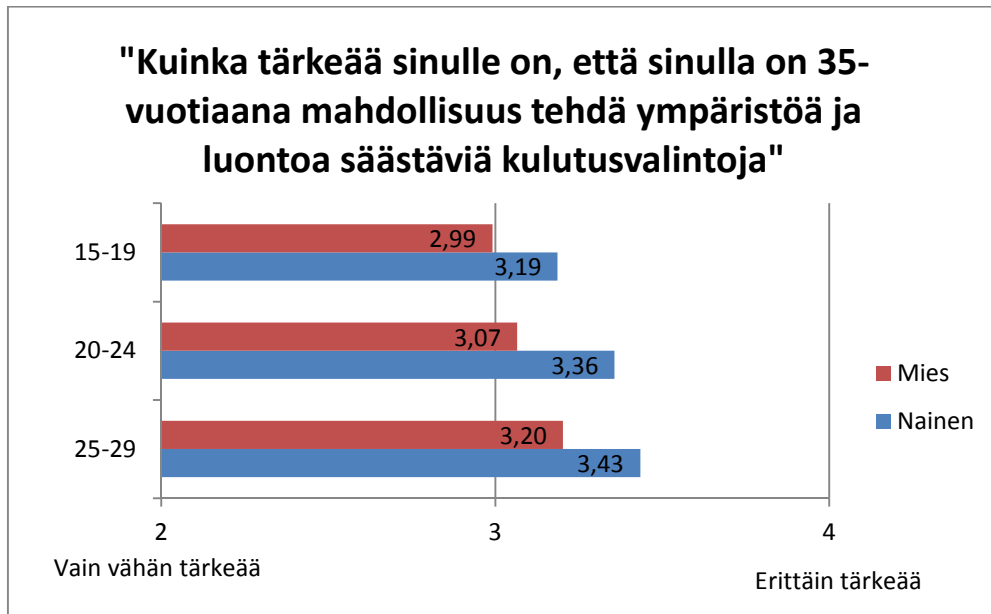
Yksisuuntainen varianssianalyysi, NB 2007		
Kuinka tärkeää Sinulle on, että 35-vuotiaana olet saavuttanut seuraavia asioita:	Faktori	P-arvo
Voit kuluttajana tehdä ympäristöä ja luontoa säästäviä valintoja	Sukupuoli	0,00
	Ikä	0,00
	Koulutustaso	0,00
	Kuntaryhmä	0,001
	Äidin koulutustaso	0,00
	Isän koulutustaso	0,01

TAULUKKO 6. Yksisuuntaisen varianssianalyysin tulokset – postmaterialistiset tulevaisuutta koskevat asenteet: ekologisten kulutusvalintojen tärkeys

Naisten miehiä ympäristöystävällisempää asennetta on selitetty muun muassa siten, että naiset asennoituisivat henkilökohtaiseen, sosiaaliseen ja biosfäärin hyvinvointiin miehiä kokonaisvaltaisemmin ja yhdistäisivät miehiä useammin ympäristöön ja muuhun elämään liittyviä altruistisia arvoja (Stern, Dietz & Kaloff 1993, Mikkolan 2001, 127 mukaan).

Myös ikäryhmät erosivat ympäristömyönteisiltä asenteiltaan. Mahdollisuus luontoa säästäviin kulutusvalintoihin muuttui tärkeämmäksi iän lisääntyessä. Nuoret aikuiset

kokivat ne tärkeämmäksi kuin teini-ikäiset (kuvio 18).

KUVIO 18. Postmaterialistiset asenteet – ympäristöystävällisten kulutusvalintojen tärkeys nuorten tulevaisuusodotuksissa iän ja sukupuolen mukaan luokiteltuna. Vakioitu koulutustason ja vanhempien koulutustason suhteen ($p < .01$).

Kuntaryhmittäisiä asenne-eroja tarkasteltaessa havaittiin, että urbaaninuorille ekologinen kuluttaminen oli tärkeämpää kuin harvemmin asuttujen kuntaryhmien nuorille.

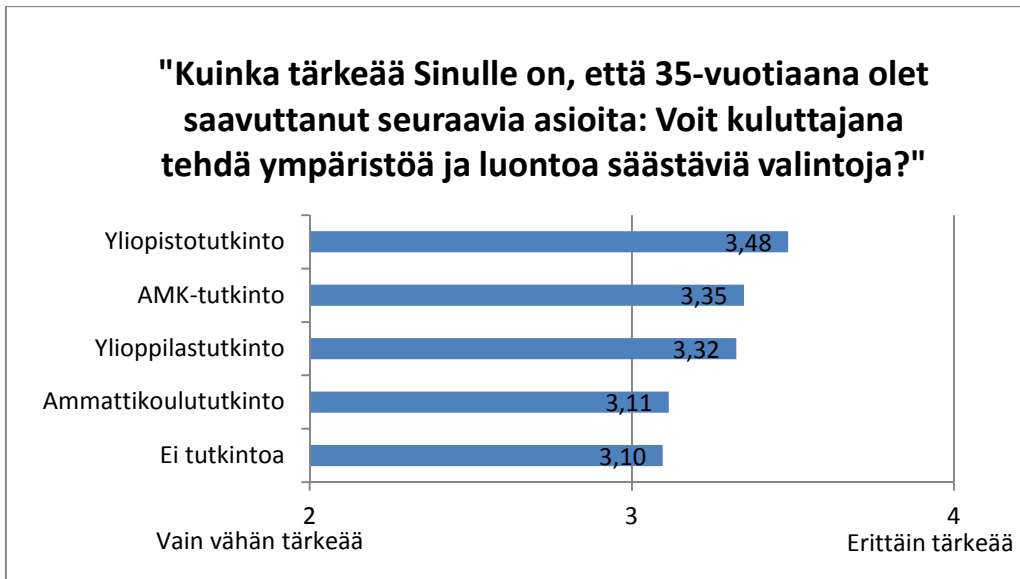
Pääkaupunkiseudun nuorten asennekeskiarvoksi saatiin 3,33 ja maaseudulla asuvien 3,14.

Kun tarkasteltiin ympäristöystävällisen kulutuksen tärkeyttä siten, että selittäviksi muuttujiksi valittiin ikä ja kuntaryhmä, havaittiin että ikäryhmien asenteet eroavat tilastollisesti melkein merkitsevästi toisistaan kuntaryhmien eri luokissa ($F=2,08$, $p \sim .052$).

20-24 -vuotiaille taajaan asuttujen kuntien nuorille ($\mu=3,32$) ympäristöä säästävät kulutusvalinnat olivat tärkeämpiä kuin saman kuntaryhmän 25-29- vuotiaille ($\mu=3,16$).

Pääkaupunkiseudun nuorille ympäristöystävällinen kulutus oli lähes yhtä tärkeää iästä huolimatta (μ kaikissa ikäryhmissä 3,3-3,4).

Mitä koulutetummasta nuoresta on kyse, sitä tärkeämmäksi hän koki ekologiset kulutusvalinnat aikuisena. Keskimäärin nuoret kokevat ne vähintään melko tärkeäksi kaikilla koulutusasteilla (Kuvio 19).

KUVIO 19. Postmaterialistiset asenteet - ekologisten kulutusvalintojen tärkeys koulutustason mukaan luokiteltuna. Vakioitu sukupuolen, iän, kuntaryhmän ja vanhempien koulutustason suhteen ($p < .001$).

Nuorille, jotka tulivat akateemisesti koulutetusta perheestä, ympäristöystävälliset kulutusvalinnat olivat tärkeämpiä kuin muiden koulutusluokkien lapsille ($\mu \sim 3,35$). Yleisesti ottaen vanhempien korkea koulutus näyttäisi lisäävän nuoren ekologiselle kulutukselle asettamaa painoarvoa. Poikkeuksen muodostivat nuoret, joiden vanhempi oli suorittanut vain ylioppilastutkinnon. Nämä nuoret kokivat ekologiset kulutusvalinnat vähemmän tärkeäksi ($\mu \sim 3$) kuin nuoret, joiden äiti tai isä ei ollut suorittanut mitään tutkintoa ($\mu \sim 3,2$). (Kuvio 20).

KUVIO 20. Postmaterialistiset asenteet - ekologisten kulutusvalintojen tärkeys vanhempien koulutustason mukaan luokiteltuna. Vakioitu sukupuolen, iän, kuntaryhmän ja nuoren koulutustason suhteen ($p < .001$).

8.3 Erot syrjäytymisasenteissa

Nuorten yksilöä vastuullistavien ja sosiaalisia rakenteita painottavien asenteiden eroja selvitettiin vuoden 2009 nuorisobarometriaineiston avulla. Muuttujajoukko jaettiin koviin ja pehmeisiin asenteisiin samaan tapaan kuin asennetrenejä kuvatessa. Taustamuuttujat olivat muuten samat kuin vuoden 2007 nuorisobarometriaineistossa, mutta 2009 barometrin taustamuuttujien joukossa ei ollut kuntaryhmää. Alueelliset asenne-erot jäivät siis pois tästä tarkastelusta.

8.3.1 Yksilöä vastuullistavat kovat asenteet

Yksisuuntainen varianssianalyysi, NB 2009		
Selitettävä muuttuja:	Faktori	P-arvo
Missä määrin syrjäytyminen mielestäsi johtuu...		
Omasta halusta, laiskuudesta ja välinpitämättömyydestä	Sukupuoli	0,01
	Ikä	0,36
	Oma koulutustaso	0,02
	Isän koulutustaso	0,01
	Äidin koulutustaso	0,68
Biologisista tai geneettisistä lahjakkuuseroista	Sukupuoli	0,64
	Ikä	0,49
	Oma koulutustaso	0,66
	Isän koulutustaso	0,2
	Äidin koulutustaso	0,02
Tulevaisuudenuskon puutteesta	Sukupuoli	0,14
	Ikä	0,51
	Oma koulutustaso	0,74
	Isän koulutustaso	0,83
	Äidin koulutustaso	0,26
Epäterveellisistä elämäntavoista	Sukupuoli	0,88
	Ikä	0,80
	Oma koulutustaso	0,28
	Isän koulutustaso	0,73
	Äidin koulutustaso	0,19

TAULUKKO 7. Yksisuuntaisen varianssianalyysin tulokset – selitettävänä muuttujana yksilöä syrjäytymisestä vastuullistavat kovat asenteet

Yksilöä, hänen ominaisuuksia tai elämäntapoja yhteiskunnasta syrjäytymisen syinä painottavista muuttujista yhdistettiin ” Missä määrin syrjäytyminen mielestäsi johtuu: Omasta laiskuudesta ja välinpitämättömyydestä” ja ”Omasta halusta” - muuttujat summamuuttujaksi. Sisäinen konsistenssi oli riittävällä tasolla (Cronbachin alfa $\sim 0,618 > 0,6$). Muiden muuttujakombinaatioiden kohdalla ei saavutettu riittävää reliabiliteettikerrointa, joten niitä analysoitiin yksi kerrallaan.

Vain kahden selitettävän kovan asennemuuttujan kohdalla löydettiin tilastollisesti merkitseviä asenne-eroja taustamuuttujien eri luokissa yksisuuntaisessa varianssianalyysissä (Taulukko 7).

Naisten ja miesten sekä eri koulutustaustaisten nuorten asenteet erosivat tilastollisesti melkein merkitsevästi toisistaan siinä, kuinka paljon he kokevat syrjäytymisen johtuvan yksilön omasta halusta, laiskuudesta tai välinpitämättömyydestä. Lisäksi nuoret erosivat tilastollisesti erittäin merkitsevästi isän koulutustaustan perusteella.

Seuraavaksi tutkittiin tarkemmin sukupuolten asenne-eroa. Iän mukaan tuominen ei muuttanut tilannetta, yhdysvaikutusta ei havaittu kun tarkastellaan sekä iän että sukupuolen vaikutusta selitettävään muuttujaan. Kaikkien ikäluokkien miehet kokivat naisia enemmän yksilön oman halun ja laiskuuden aiheuttavan syrjäytymistä. 15-19 -vuotiaiden tyttöjen ja poikien asenne-ero oli kuitenkin hyvin pieni verrattuna 25-29 -vuotiaiden naisten ja miesten väliseen asenne-eroon. 20-24 -vuotiaiden miesten keskuudesta löytyvät yksilöä eniten vastuullistavat asenteet: he kokivat muita enemmän oman halun, laiskuuden tai välinpitämättömyyden aiheuttavan syrjäytymistä. (Kuvio 21).

KUVIO 21. Nuorten yksilöä vastuullistavat asenteet- oma halu, laiskuus tai välinpitämättömyys syrjäytymistä aiheuttavana tekijänä sukupuolen ja iän mukaan luokiteltuna ($p < .05$)

Keskimäärin kaikki ikäryhmät – 15-19 -vuotiaat, 20-24 -vuotiaat ja 25-29 -vuotiaat katsoivat syrjäytymisen johtuvan melko paljon ($\mu=2,9$) omasta halusta, laiskuudesta tai välinpitämättömyydestä.

Miehet olivat hieman kovempia asenteiltaan kuin naiset kaikissa koulutusluokissa.

Pääsääntöisesti mitä kouluttautuneemmasta nuoresta oli kyse, sitä vähemmän hän ajatteli oman halun, laiskuuden tai välinpitämättömyyden olevan syrjäytymisen syynä.

Poikkeuksen muodostivat yliopistotutkinnon suorittaneet, joiden asenne syrjäytymiseen oli hieman kovempi kuin ammattikorkeakoulun suorittaneilla. On kuitenkin huomioitava, että yliopistotutkinnon suorittaneita otoksessa oli ainoastaan 56 nuorta.

Kun tarkasteltiin asennekeskiarvoja äidin koulutustason eri luokissa, havaittiin sukupuolella ja äidin koulutustasolla tilastollisesti erittäin merkitsevä yhdysvaikutus ($p \sim .001$). Parametriestimaateista havaittiin, että tilastollisesti merkitsevä ero oli tutkintoa suorittamattomien ja ammattitutkinnon suorittaneiden äitien tytärien ja poikien välillä. Niiden tyttöjen, joiden äiti ei ollut suorittanut mitään tutkintoa, asenteet olivat keskimäärin vähemmän yksilöä vastuullistavia ($\mu=2,72$) kuin tutkintoa suorittamattomien äitien pojilla ($\mu=2,98$). Samaa päti ammattikoulutettujen äitien lapsilla, tosin sukupuolten asenne-ero oli

hieman pienempi. Tämän aineiston perusteella kiinnostavasti havaittiin myös, että yliopistotutkinnon suorittaneiden äitien tyttäret ($\mu=2,92$) olivat kovempia asenteiltaan kun pojat ($\mu=2,76$), joiden äidillä akateeminen tutkinto – vaikka muuten miesten asenteet olivat kovempia (Kuvio 22).

KUVIO 22. Nuorten yksilöä vastuullistavat asenteet- oma halu, laiskuus tai välinpitämättömyys syrjäytymistä aiheuttavana tekijänä sukupuolen ja äidin koulutustason mukaan luokiteltuna (muuttujien yhdysvaikutus, $p \sim 0.001$)

Kun tarkasteltiin koulutustaan ja iän vaikutusta yhtäaikaaisesti asenteeseen, havaittiin tilastollisesti merkitsevä yhdysvaikutus ($F=2,65$, $p < .05$). Yleisesti ottaen mitä koulutetummasta nuoresta oli kyse, sitä vähemmän hän uskoi oman halun tai laiskuuden olevan syrjäytymisen syynä. Poikkeuksen muodostivat kuitenkin 20-24 -vuotiaat korkeakoulutetut, jotka kokivat sen olevan syrjäytymisen taustalla muita ikäryhmiä enemmän. Yliopistotutkinnon suorittaneet 20-24 -vuotiaat olivat ikä- ja koulutusryhmistä kovimpia asenteiltaan ($\mu=3,23$). Yksilöä vastuullistavia asenteiltaan löytyi lisäksi 25-29-vuotiaiden tutkintoa suorittamattomien joukosta ($\mu=3,16$).

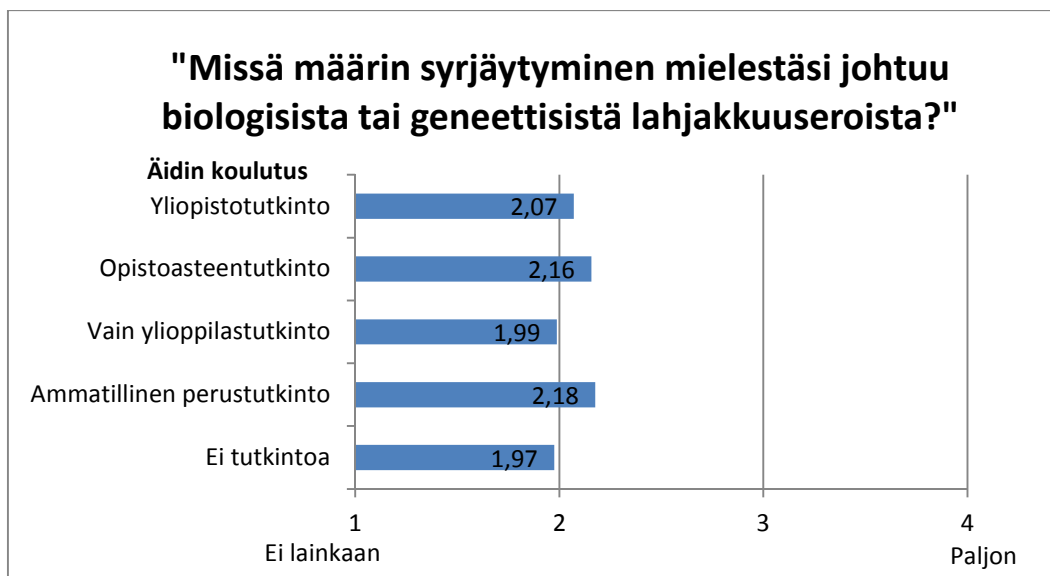
Yksisuuntaisessa varianssianalyysissä löydettiin tilastollisesti merkitsevä tulos ($p < .01$) lisäksi isän koulutustason luokissa. Vakioiminen suoritettiin muiden taustamuuttujien kanssa, eikä tilastollisesti merkitseviä yhdysvaikutuksia havaittu. Nuoret, joiden isällä ei ollut tutkintoa, kokivat yksilön ominaisuuksien vaikuttavan syrjäytymiseen ($\mu=3$) muita ryhmiä enemmän. Kiinnostavasti myös nuoret, joiden isällä oli akateeminen tutkinto eivät

olleet asenteiltaan hieman muita ryhmiä vähemmän yksilöä vastuullistavia ($\mu=2,9$). (Kuvio 23).

KUVIO 23. Nuorten kovat asenteet - yksilöä syrjäytymisestä vastuullistava asenne isän koulutustason mukaan luokiteltuna. Vakioitu sukupuolen, iän, vastaajan koulutustason ja vastaajan äidin koulutustason suhteen ($p < .01$).

Nuoret erosivat äidin koulutustason eri luokissa tilastollisesti melkein merkitsevästi ($p < .05$) myös toisen kovan asennemuuttujan kohdalla, eli missä määrin he kokivat syrjäytymisen johtuvan biologisista tai geneettisistä lahjakkuuseroista. Asenne-erot äidin koulutustasojen luokissa olivat pieniä (Kuvio 24). Nuoret, joiden äiti oli ammattitutkinnon tai opistoasteen tutkinnon suorittanut, ajattelivat hieman muita ryhmiä enemmän ($\mu \sim 2,2$), että synnynnäiset lahjakkuuserot aiheuttivat yhteiskunnasta syrjäytymistä. Nämäkin ryhmät kokivat keskimäärin lahjakkuuserojen olevan vain vähän syrjäytymisen syynä. Lähes neljännes (24 %) nuorista oli sitä mieltä, että lahjakkuuserot eivät olleet lainkaan syrjäytymisen taustalla.

KUVIO 24. Nuorten kovat asenteet - näkemys lahjakkuuseroista syrjäytymistä aiheuttavana tekijänä äidin koulutustason mukaan luokiteltuna. Vakioitu sukupuolen, iän, vastaajan koulutustason ja isän koulutustason suhteen ($p < .05$).

8.3.1 Sosiaalisia näkökohtia painottavat pehmeät asenteet

Seuraavaksi tarkasteltiin asenteita, jotka painottavat sosiaalisten rakenteiden ja yhteiskunnallisen epätasa-arvoisuuden vaikutusta syrjäytymiseen ja myös sen tilannesidonnaisuutta. Muuttujajoukon sisäinen konsistenssi tarkistettiin jälleen reliabiliteettikertoimen avulla. Cronbachin Alpha- kertoimeksi saatiin 0,552 ($< 0,6$). Kerroin on hyvällä tasolla, eli muuttujat mittaavat suhteellisen hyvin samaa ilmiötä. Päätettiin kuitenkin käsitellä muuttujia erikseen, jotta saataisiin tarkempaa tietoa myös sosiaalisia näkökohtia painottavasta asenneulottuvuudesta. Taulukkoon 8 on koottu yksisuuntaisen varianssianalyysin tulokset.

Yksisuuntainen varianssianalyysi, NB 2009		
Selitettävä muuttuja:	Faktori	P-arvo
Missä määrin syrjäytyminen mielestäsi johtuu...		
Yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuudesta	Sukupuoli	0,05
	Ikä	0,74
	Oma koulutustaso	0,003
	Isän koulutustaso	0,57
	Äidin koulutustaso	0,13

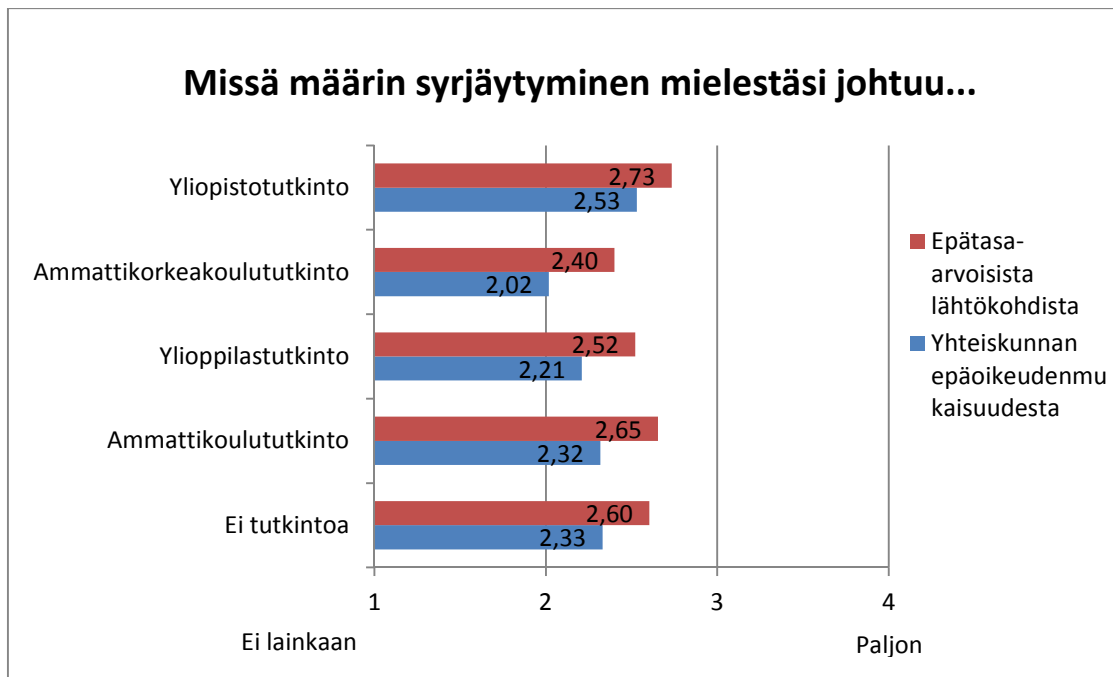
Ihmisten epätasa-arvoisista lähtökohdista, kuten vaikeasta lapsuudesta	Sukupuoli	0,74
	Ikä	0,63
	Oma koulutustaso	0,03
	Isän koulutustaso	0,19
	Äidin koulutustaso	0,004
Avun saamisen vaikeudesta ongelmatilanteessa	Sukupuoli	0,07
	Ikä	0,01
	Oma koulutustaso	0,47
	Isän koulutustaso	0,04
	Äidin koulutustaso	0,51

TAULUKKO 8. Yksisuuntaisen varianssianalyysin tulokset – sosiaalisia näkökohtia painottavat syrjäytymistä koskevat asenteet

Ensimmäisen muuttujan kohdalla havaittiin tilastollisesti merkitseviä eroja asenteissa sukupuolen ja koulutustason luokissa. Naiset ($\mu=2,32$) kokivat hieman miehiä ($\mu=2,24$) enemmän yhteiskunnallisen epäoikeudenmukaisuuden tuottavan syrjäytymistä. Asenne-ero ($p\sim 0,05$) säilyi muiden faktoreiden vakioimisen jälkeen eikä tilastollisesti merkitseviä yhdysvaiktuuksia havaittu.

Samalla tavalla vakioitiin tilastollisesti merkitseväksi havaittu asenne-ero nuorten koulutusluokissa. Yliopistotutkinnon suorittaneet nuoret painottivat selkeästi muita ryhmiä enemmän yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuutta syrjäytymistä aiheuttavana tekijänä. Akateemisesti koulutettujen ja ammattikorkakoulututkinnon suorittaneiden nuorten asenne-ero oli suurin näistä koulutusryhmistä. Koulutus ei lisännyt sosiaalisten rakenteiden painottamista syrjäytymisen syynä: tutkintoa suorittamattomat kokivat epäoikeudenmukaisuuden olevan enemmän syrjäytymisen taustalla kuin toisen asteen tutkinnon suorittaneet.

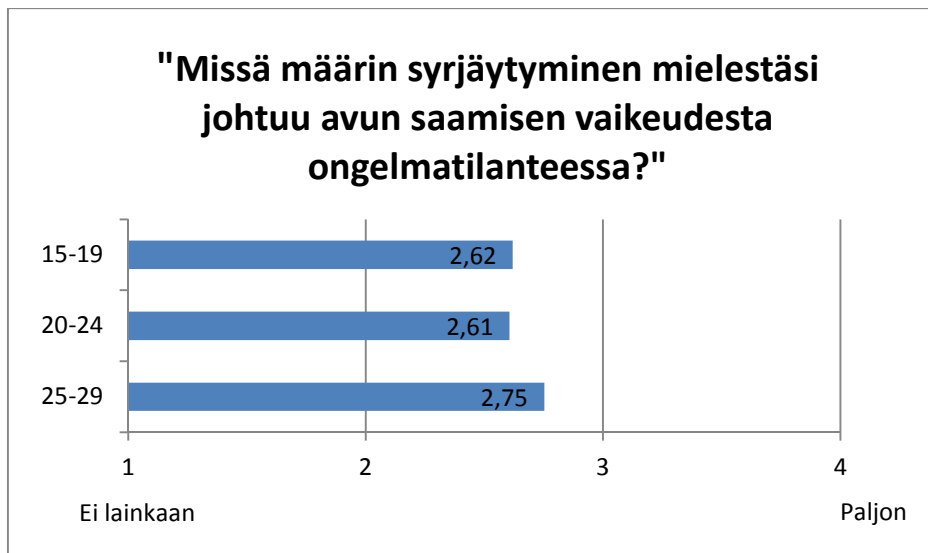
Nuoren koulutustausta näytti olevan yhteydessä myös ihmisten epätasa-arvoisia lähtökohtia painottavaan syrjäytymisasenteeseen ($p<.05$). Akateemisesti koulutetut nuoret aikuiset ($\mu=2,73$) ajattelivat muita enemmän epätasa-arvoisten lähtökohtien aiheuttavan syrjäytymistä. Asenne-erot olivat kuitenkin pienempiä kuin yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuuden kohdalla (Kuvio 25).

KUVIO 25. Nuorten sosiaalisia rakenteita painottavat pehmeät asenteet - yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuus ja epätasa-arvoiset lähtökohdat syrjäytymistä aiheuttavana tekijänä vastaajan koulutustason mukaan luokiteltuna. Vakioitu sukupuolen, iän, ja vanhempien koulutustason suhteen ($p < .05$ ja $p < .01$).

Nuoret erosivat myös äidin koulutustason eri luokissa tilastollisesti merkitsevästi ($p < .01$). Pää- ja yhdysvaikutuksia tutkimalla havaittiin äidin koulutustason ja sukupuolen välillä merkitsevä yhdysvaikutus epätasa-arvoisia lähtökohtia painottavassa asenteessa ($F=2,5$, $p < .05$). Muista eroava luokka oli ammattikoulutettujen äitien tyttäret. He kokivat eniten, että epätasa-arvoiset lähtökohdat aiheuttava syrjäytymistä ($\mu=2,6$). Tätä lukuunottamatta yleisesti ottaen ammattikoulutettujen tai opistoasteen tutkinnon suorittaneiden äitien lapset painottivat muita enemmän epätasa-arvoisten lähtökohtien vaikutusta, eli heidän asenteensa olivat pehmeämpiä kuin muiden.

Kolmannen pehmeän asenteen kohdalla eli missä määrin nuori kokee avun saamisen vaikeuden ongelmatilanteessa syrjäytymistä aiheuttavana tekijänä, havaittiin ikäryhmien eroavan asenteiltaan tilastollisesti merkitsevästi. Vanhin ikäryhmä koki tilannesidonnaisuuden enemmän syrjäytymisen syynä kuin nuoremmat (Kuvio 26).

KUVIO 26. Nuorten sosiaalisia rakenteita painottavat pehmeät asenteet - avunsaamisen vaikeus ongelmatilanteessa syrjäytymistä aiheuttavana tekijänä vastaajan iän mukaan luokiteltuna. Vakioitu sukupuolen, koulutustason ja vanhempien koulutustason suhteen ($p < .05$).

Naisten ja miesten välinen asenne ero ei ollut aivan tilastollisesti merkitsevä ($p \sim 0,07$).

Keskiarvoista kuitenkin havaittiin, että naisilla ($\mu = 2,7$) on miehiä ($\mu = 2,63$) sosiaalisia näkökohtia painottavampi asenne syrjäytymiseen.

Kolmas tilastollisesti merkitsevä taustamuuttuja oli isän koulutustaso ($p < .05$).

Akateemisesti koulutettujen ($\mu = 2,71$) tai vastakohtaisesti tutkintoa suorittamattomien isien ($\mu = 2,78$) lapset painottivat enemmän avun saamisen vaikeutta ongelmatilanteessa syrjäytymisen syynä. Nuoret, joiden isällä oli pelkästään ylioppilastutkinto, näkivät muita ryhmiä vähemmän avun saamisen vaikeuden syrjäytymistä aiheuttavana tekijänä ($\mu = 2,49$).

8.4 Muut yksilöä vastuullistavat kovat asenteet

Viimeisenä tarkasteltiin vielä kahden muun yksilöä vastuullistavan asenteen eroja nuorten välillä, eli missä määrin nuori kokee menestymisen elämässä olevan itsestä kiinni sekä käsityksiä sosiaaliturvan passivoivasta ja yrittämishaluja vähentävästä vaikutuksesta. Molempien muuttujien kohdalla vastaukset saavat arvoja 1-4 siten, että 1=Täysin samaa mieltä, 2=Jokseenkin samaa mieltä, 3=Jokseenkin eri mieltä ja 4=Täysin eri mieltä. ”En osaa sanoa” vastaukset ja muut mahdolliset arvot jätettiin huomiotta.

8.4.1 ”Menestyminen elämässä on itsestä kiinni”

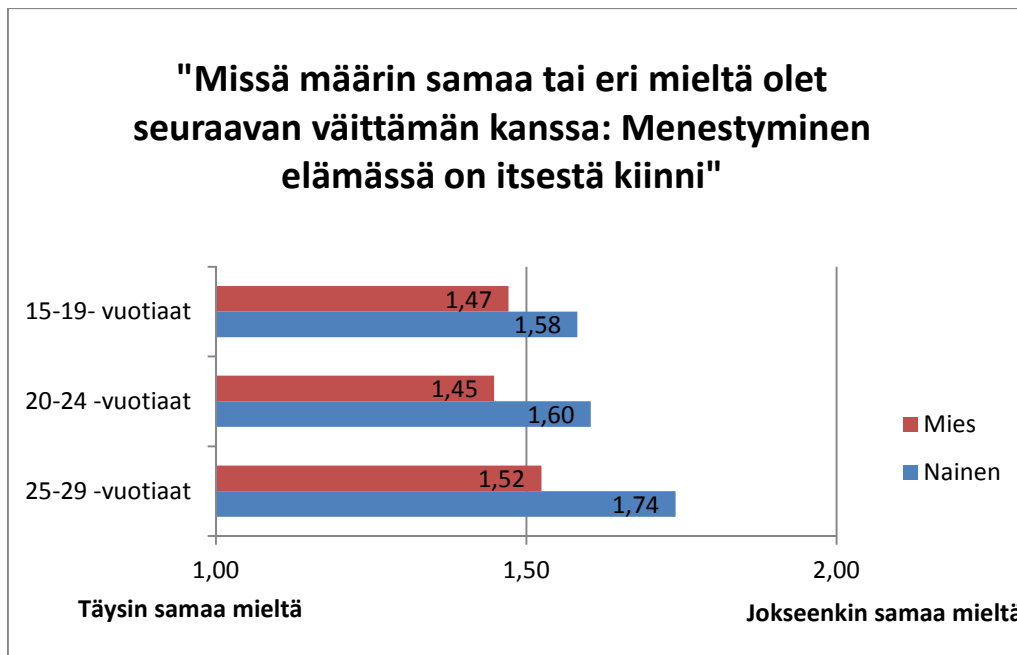
Yksisuuntainen varianssianalyysi, NB 2007		
Missä määrin samaa tai eri mieltä olet seuraavien väittämien kanssa:	Faktori	P-arvo
"Menestyminen elämässä on itsestä kiinni"	Sukupuoli	0,00
	Ikä	0,003
	Kuntaryhmä	0,003
	Koulutustaso	0,00
	Äidin koulutustaso	0,00
	Isän koulutustaso	0,02
Yksisuuntainen varianssianalyysi, NB 2009		
"Nykyinen sosiaaliturva tekee ihmisistä passiivisia ja vie heiltä halun yrittämiseen"		
	Sukupuoli	0,7
	Ikä	1
	Oma koulutustaso	0,79
	Isän koulutustaso	0,36
	Äidin koulutustaso	0,01

TAULUKKO 9. Yksisuuntaisen varianssianalyysin tulokset – muut yksilöä vastuullistavat kovat asenteet

Taulukkoon 9 on koottu muiden yksilöä vastuullistavien kovien asenteita koskevien yksisuuntaisen varianssianalyysin tulokset. Näistä ensimmäisen kohdalla kaikkien faktoreiden luokissa saatiin tilastollisesti vähintään melkein merkitseviä tuloksia.

Miehet ($\mu=1,48$) ajattelivat naisia ($\mu=1,64$) useammin, että menestyminen elämässä on itsestä kiinni. Myös tämän asenteen kohdalla naisten asenne oli pehmeämpi. Tilastollisesti erittäin merkitsevä asenne-ero säilyi, vaikka muut faktorit vakioitiin ($p<.000$). Sekä naisia että miehiä voidaan kuitenkin luonnehtia tämän asenteen kohdalla yksilöä vastuullistavaksi: molemmat sukupuolet olivat keskimäärin täysin tai jokseenkin samaa mieltä väittämästä. Ainoastaan 6 % kaikista nuorista oli väitteen kanssa jokseenkin tai täysin eri mieltä.

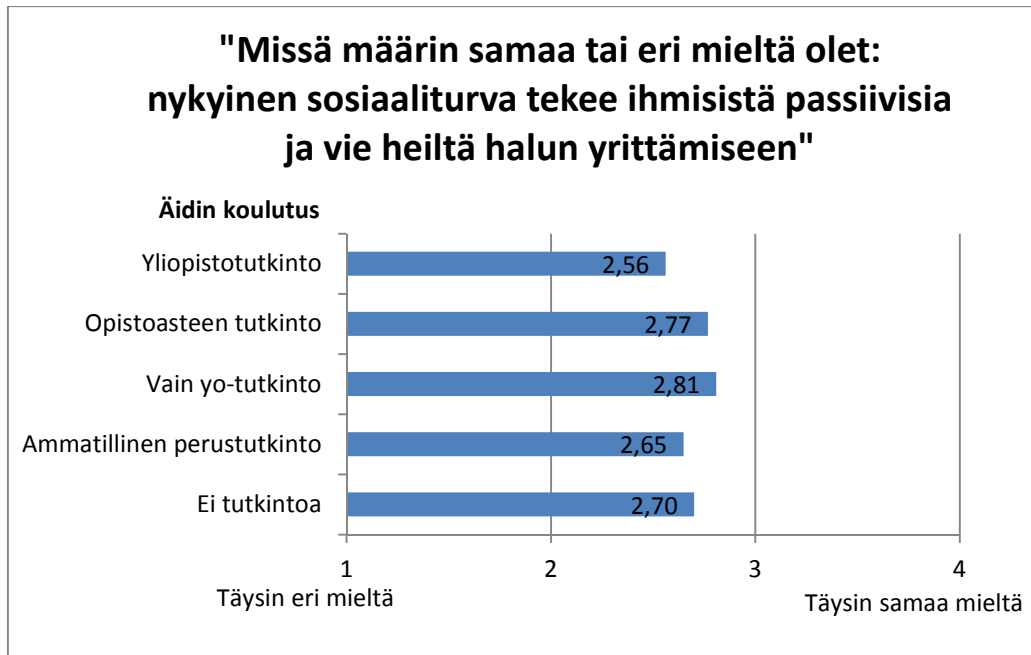
Nuorten ikäryhmittäisiä asenne-eroja ($p<.01$) tarkasteltaessa havaittiin, että kaksi nuorinta ikäryhmää mielsivät menestymisen olevan enemmän yksilöstä itsestään kiinni kuin vanhin ikäryhmä.

KUVIO 27. Nuorten yksilöä vastuullistavat asenteet - naisten ja miesten sekä ikäryhmien asennekeskiarvot (vakioitu kuntaryhmän, koulutustason ja vanhempien koulutustason suhteen, $p < .000$ ja $p < .01$)

Maaseudulla ($\mu=1,48$) ja taajaan asutuissa kunnissa ($\mu=1,5$) nuorilla oli yksilöä vastuullistavampi asenne kuin kaupunkilaisnuorilla ($\mu \sim 1,6$). Pääkaupunkiseudulla asuvat nuoret olivat hieman vähemmän sitä mieltä, että menestyminen elämässä on itsestä kiinni.

Koulutustaustan vaikutusta tarkasteltaessa havaittiin, että ammattikoulutetut nuoret ajattelivat muita enemmän, että menestyminen elämässä on itsestä kiinni, ja he olivat näin ollen yksilöä vastuullistavin koulutusryhmistä ($\mu=1,45$). Ylioppilastutkinnon suorittaneiden ja ammattikorkeakoulutettujen ryhmäkeskiarvot olivat samansuuruiset ($\mu=1,65$). Akateemisesti kouluttautuneet eivät olleet väitteen kanssa samaa mieltä aivan siinä määrin kuin muut ryhmät – yliopistokoulutus näytti siten lisäävän sosiaalisen vastuun ja rakenteiden painottamista (Kuvio 28).

KUVIO 29. Nuorten käsitys sosiaaliturvan passivoivasta vaikutuksesta äidin koulutustaso mukaan luokiteltuna (vakioitu sukupuolen, iän, koulutustason ja isän koulutustason suhteen, $p < .05$)

Eri-ikäiset nuoret eivät eronneet merkittävästi asenteiltaan sosiaaliturvaa kohtaan. Vuoden 2007 nuorisobarometrissa ikäryhmittäiset erot olivat puolestaan selkeitä siten, että ikä lisäsi käsitystä sosiaaliturvan passivoivuudesta. Asenteen kehitys oli ollut samanlaista naisilla, miehillä, työttömillä ja työssäkäyvillä. (Myllyniemi 2007, 47–48.)

9. JOHTOPÄÄTÖKSET & POHDINTA

9.1 Postmodernin ajan Y-sukupolvi

Tässä tutkielmassa on tarkasteltu suomalaisnuorten asenteiden kehittymistä ja asenne-eroja 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Tarkastelun kohteena olivat ensinnäkin yksilökeskeiset, yksilöä vastuullistavat asenteet ja toiseksi konservatiiviset ja traditionaaliset asenteet sekä niiden vastapoolina pehmeämmät sosiaalisia näkökohtia painottavat asenteet sekä postmaterialistiset asenteet. Asenteet ovat nopeammin muuttuvia kuin arvot ja niillä tarkoitetaan myönteisiä, kielteisiä tai neutraaleja toimintavalmiuksia, joilla yksilö suhtautuu ympäröivään maailmaan (Puohiniemi 2002, 5).

2000-luvun nuorten elämään ovat vaikuttaneet suuresti työmarkkinoiden muutokset, internetin ja sosiaalisen median nousu sekä uudenlainen kulutuskulttuuri. Postmodernin ajan olennaisimpina piirteinä on pidetty epävarmuutta ja valinnanmahdollisuuksien kasvua sekä niihin liittyviä riskejä (France 2007, Bauman 1992). Näiden piirteiden on oletettu heijastuvan myös nuorten asenteisiin.

Vuosina 1980-1995 -syntyntä Y-sukupolvea on luonnehdittu itsevarmojen yksilöiden sukupolveksi, joka luottaa omiin kokemuksiinsa. He ovat avoimia, sosiaalisia ja osaavat pitää puolensa sekä suvaitsevat erilaisuutta. (Siltala 2013, 163–165). Yksilöllisen valinnan sukupolven jäsenten identiteetin muodostaminen poikkeaa aikaisempien sukupolvien identiteettityöstä. Identiteetin perusta on muuttunut, eikä 2000-luvun nuoret aikuiset voi välttämättä rakentaa identiteettiään esimerkiksi perinteisille avioliiton tai työssäkäynnin kaltaisille instituutioille. (Hochschild 2000). Postmoderni aika on avannut nuorille uusia ja monipuolisempia mahdollisuuksia luoda identiteettiään ja elämäntulkuaan. Monien mahdollisuuksien ja tarjonnan ohella postmoderni aika kuitenkin myös vaatii yksilöltä paljon: yksilön on osattava ottaa kantaa omiin valintoihinsa, myös eettisiin ja moraalikysymyksiin. Nuoren on myös osattava ilmaista omaa ainutlaatuisuuttaan ja pätevyytään, jotta hän ei putoaisi yhteiskunnan kelkasta. Y-sukupolven paradoksiksi on mainittu, että heihin on kohdistunut suuria toiveita ja odotuksia, mutta heillä on vain pienet mahdollisuudet toteuttaa niitä epävarmoilla työmarkkinoilla (Siltala 2013, 164). Yksilöllistyneen Y-sukupolven paineita tuskin helpottaa se, että heidät leimataan

itsekkääksi ja kärsimättömäksi ”heti-kaikki-mulle-nyt” -sukupolveksi tai yhteiskunnan varoja kuluttaviksi opintojaan ja nuoruuttaan venyttäviksi ikiopiskelijoiksi. Pysyvästi työelämään siirtyminen on perinteisesti nähty aikuistumisen virstanpylväänä, ja julkisessa keskustelussa toistuvasti puhutaan nuoruuden pidentymisestä eikä aikuistumisen muutoksesta. Yhteiskuntaan kiinnittyminen epävarmojen työmarkkinoiden ajalla voi olla haastavaa, ja siksi tämä tulisi paremmin ottaa huomioon nuorten yhteiskunnallisesta tilanteesta puhuttaessa (Mary 2012).

9.2 Konservatiivisten asenteiden muutoksesta ja eroista

Yksilöllistyminen on liitetty niin vahvasti nuoreen sukupolveen, että todennäköisesti tästä syystä puhe nuorista perinteisiin palanneena kollektiivisiin arvoihin tukeutuneena konservatiivisena sukupolvena herätti erityisesti median kiinnostuksen. Akateemiset ja populaarit tulkitsijat ovat luokitelleet nuoria erilaisin termein jo yli vuosisadan ajan, joten keskustelu nuorista konservatiiveista asettuu tälle jatkumolle.

Tutkielmassa etsittiin vastausta kysymykseen, ovatko nuorten konservatiiviset tai perinteiset asenteet tosiasiallisesti vahvistuneet 2000-luvulla. Shalom Schwartzin arvomallia mukaillen konservatiiviset arvot ovat yhteisökeskeisyyteen ja säilyttämiseen pyrkiviä perinne-, yhdenmukaisuus- ja turvallisuusarvoja. Puohiniemen (2002, 71–72) tutkimuksen mukaan 15-24 -vuotiaat suomalaiset olivat arvoiltaan vähemmän traditionaalisia kuin muut ikäryhmät ja Päivi Harinen (1999) havaitsi suomalaisnuorten keskuudessa uudenlaista henkilökohtaista traditionaalisuutta, joka on tulkittu vanhaa moraaliperustaa vasten. Kotia, uskontoa ja suomalaisuutta arvostettiin, mutta sitoutuminen näihin oli muuttunut suhteellisemmaksi.

Nuorten asenteiden konservatiivisuutta mitattiin tulevaisuuden odotuksiin limittyvien muuttujien avulla. Nuorten *arvostus työtä kohtaan* on pysynyt ennallaan vuodesta 2002 vuoteen 2007, ja yli yhdeksän kymmenestä nuoresta piti pysyvän työsuhteen saavuttamista melko tai erittäin tärkeänä tavoitteena 35:een ikävuoteen mennessä. Nuoret erosivat asenteissaan siten, että pysyvä työsuhde on kaikkein tärkein tulevaisuudentavoite 15-19-vuotiaille tutkintoa suorittamattomille nuorille. Pääkaupunkiseudulla asuville nuorille

pysyvän työsuhteen saavuttaminen ei ollut aivan yhtä tärkeää kuin muualla Suomessa asuville.

Myös oman perheen ja lapsien hankkiminen 35-vuotiaaksi mennessä oli nuorille yhtä tärkeää vuonna 2007 kuin viisi vuotta aikaisemmin: 86 % nuorista piti niitä melko tai erittäin tärkeinä tavoitteina. *Perhekeskeisyys* ei kuitenkaan tämän aineiston perusteella ole lisääntynyt nuorten keskuudessa, vaan pysynyt ennallaan 2000-luvulla. Naiset olivat miehiä perhekeskeisempiä, ja tutkielmassa käytetyistä muuttujista tämän asenteen kohdalla asenne-ero oli suurin. Poikkeuksen muodostivat akateemisesti kouluttautuneet naiset, jotka olivat vastaavan koulutuksen saaneita miehiä vähemmän perhekeskeisiä. Myös kuntaryhmä oli huomionarvoinen taustamuuttuja, ja maalla-asuville nuorille oma perhe lapsineen oli urbaaninuoriin verrattuna tärkeämpi tulevaisuuden tavoite. Pysyvää työsuhdetta ja omaa perhettä on pidetty myös suomalaisina perusarvoina, joten nämä muuttujat kertovat ehkä enemmän perusarvojen pysyvyydestä kuin varsinaisesti konservatiivisista asenteista.

Henkilökohtaisen taloudellisen menestyksen ja korkean statuksen saavuttaminen kertovat materialistisesta arvomaailmasta, ja näitä arvostettiin erityisesti modernilla ajalla (Inglehart 1997, 28–29). Suomalaisnuorten *korkeaan statukseen kytkeytyvät konservatiiviset asenteet* eivät ole voimistuneet 2000-luvulla: vuonna 2002 lähes puolet nuorista piti erittäin tai melko tärkeänä arvostetun yhteiskunnallisen aseman saavuttamista 35:een vuoteen mennessä, ja viisi vuotta myöhemmin näin ajatteli reilu 40 % nuorista. Nuoret eivät myöskään aiempaa enemmän tavoitelleet keskimääräistä parempaa palkkaa; erittäin ja melko tärkeänä tulevaisuuden tavoitteena pitävien osuus laski 8 prosenttiyksikköä 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Korkea elintaso oli näistä kolmesta muuttujasta ainoa, jota pidettiin yhtä tärkeänä kaikkina vertailuvuosina – kolmelle neljästä nuoresta korkea elintaso oli erittäin tai melko tärkeää tulevaisuudessa. Miehillä korkean statuksen saavuttaminen tulevaisuudessa oli tärkeämpää kuin naisille. Ikä vaikutti asenteen kehittymiseen siten, että iän lisääntyessä vaurauden ja korkean statuksen saavuttaminen ei näyttänyt enää niin tärkeänä. Teini-ikäiset ja tutkintoa suorittamattomat asettivat eniten painoarvoa korkean statuksen ja palkan saavuttamiselle tulevaisuudessa. Koulutuksen lisääntyminen vähensi systemaattisesti korkean statuksen tavoittelua siten, että akateemisesti kouluttautuneet nuoret aikuiset olivat vähiten korkeaa statusta hakeva ryhmä. Taajaan asuttujen kuntien nuoret kokivat korkean palkan, elintason ja arvostetun

yhteiskunnallisen aseman hieman tärkeämpinä kuin muiden kuntaryhmien nuoret.

Omistusasunnon ja oman auton hankkiminen kytkeytyy myös konservatismiin (Heywood 2012). Näidenkään tulevaisuuden odotuksien kohdalla ei ole tapahtunut muutosta konservatiivisempaan suuntaan. Omistusasunnon hankkiminen oli hieman tärkeämpi tulevaisuuden tavoite vuonna 2007 kuin vuonna 2002, mutta oman auton hankkiminen koettiin puolestaan hieman vähemmän tärkeäksi vuonna 2007 kuin viisi vuotta aikaisemmin. Poikien on havaittu aiemmissa tutkimuksissa (esim. Heleve 2002, 20) olevan tyttöjä materialistisempia asenteiltaan. Sukupuolten väliset erot materialistisissa asenteissa eivät ole tasoittuneet: *omistukseen kytkeyvää konservatismia* tarkasteltaessa havaittiin, että pojille korkean statuksen lisäksi myös omistusasunto ja auto olivat tärkeämpiä tulevaisuuden tavoitteita kuin tytöille. 15-19 -vuotiaiden tyttöjen ja poikien asenteet erosivat eniten – 24-29 -vuotiaiden naisten ja miesten materialistiset asenteet olivat lähempänä toisiaan.

Matalasti koulutetuilla konservatiivisten yhdenmukaisuusarvojen on todettu olevan tärkeämpiä elämää ohjaavia periaatteita kuin korkeasti koulutetuilla (Puohiniemi, 70 –72). Myös nuorten kohdalla matalasti kouluttautuneet kokivat pysyvän työsuhteen, materiaalisen vaurauden, ja korkean statuksen tärkeämmiksi kuin korkeakoulutetut. Koulutustaustan ja sukupuolen yhteistarkastelu tuotti kuitenkin kiinnostavan tuloksen, eli akateemisesti koulutetut naiset kokivat omistusasunnon ja oman auton tärkeämmäksi tulevaisuudessa kuin vastaavan koulutustason miehet. Yleisesti ottaen akateemisesta perheestä tulevat nuoret kokivat omistusasunnon ja auton hankkimisen tulevaisuudessa vähemmän tärkeäksi verrattuna työväentaustaisista perheistä tuleviin nuoriin.

Mediapuheessa *konservatiivisesta sukupolvesta* sorruttiin sukupolvea koskevaan virhepäätelmään (Riley 1973). Konservatiivisuus ei kuvaa koko sukupolvea. Vuonna 2010 joka toinen suomalaisnuori määritteli itsensä arvoliberaaliksi ja vain joka seitsemäs arvokonservatiiviksi (Myllyniemi 2010, 31). Konservatiivisesta sukupolvesta puhuttaessa ei huomioitu myöskään konservatiivisten asenteiden ikäsidonnaisuutta. Nuorin ikäryhmä, 15-19 -vuotiaat kokivat tämän aineiston perusteella sekä pysyvän työsuhteen että korkean statuksen, elintason ja palkan vanhempia ryhmiä tärkeämmiksi tavoitteiksi. Asenteiden konservatiivisuus voi liittyä nuoren ikävaiheeseen, ja asenteet voivat lieventyä myöhemmin.

Konservatiivisten ja traditionaalisten asenteiden vastapainoksi tutkielmassa tarkasteltiin postmaterialistisia asenteita. Postmaterialistista arvomaailmaa luonnehtivat hyvinvointiarvot, jotka painottavat elämänlaadun, elämäntyylin ja yksilöllisen itseilmaisun kaltaisia teemoja. Postmaterialistisessa arvomaailmassa korostuu myös luonnon suuri arvostaminen. (Inglehart 1997, 28–29.) Asennetrendeistä havaittiin, että suomalaisnuoret kokivat mahdollisuuden ympäristöä ja luontoa säästäviin kulutusvalintoihin tulevaisuudessa tärkeämpänä vuonna 2007 kuin vuonna 2002. Erittäin tai melko tärkeänä eettistä ja ekologista kulutusta pitävien joukko kasvoi lähes 10 prosenttiyksikköä.

Toisen postmaterialistisen asenteen kohdalla ei havaittu aivan vastaavaa asenteen vahvistumista. Mahdollisuus matkustaa ja nähdä maailmaa oli tärkeä tulevaisuuden tavoite kolmelle neljästä nuoresta, ja sitä erittäin tärkeänä pitävien osuus nousi 5 prosenttiyksikköä. Asenne-eroja tarkasteltaessa ryhmistä erottuivat teini-ikäiset tytöt, joiden tulevaisuusodotuksissa sekä ekologiset kulutusvalinnat että matkailu olivat korkealla sijalla. Teini-ikäisille tytöille mahdollisuus matkusteluun tulevaisuudessa olivat huomattavasti tärkeämpää kuin pojille. Poikkeuksen kuitenkin muodosti ammattikoulutetut tytöt, jotka eivät kokeneet sitä yhtä tärkeäksi tavoitteeksi. Iän karttuessa asenne-ero loiveni siten, että 25-29 -vuotiaiden asenteet eivät eronneet toisistaan. Pääkaupunkiseudulla asuvat ja korkeasti koulutetusta perheestä tulevat nuoret kokivat molemmat postmaterialistiset tulevaisuusodotukset tärkeämpinä kuin muut ryhmät. Myös nuoren oma koulutustaso oli yhteydessä postmaterialistisiin asenteisiin siten, että korkeasti koulutetuille nämä olivat tärkeämpi kuin matalasti koulutetuille.

9.3 Koviin asenteiden muutoksesta ja eroista

Toinen tutkielmassa tarkasteltu asenneulottuvuus oli asenteiden koveneminen, eli yksilökeskeisten tai yksilöä vastuullistavien asenteiden vahvistuminen. Schwartzin (1992) arvomallissa yksilökeskeiset asenteet kumpuavat itseohjautuvuusarvoista ja sijoittuvat yksilön päämääriä korostavien arvojen ulottuvuudelle. Kovilla asenteilla tarkoitettiin yhteiskunnassa ilmenevää hyvinvoinnin aineellista puolta ja taloudellis-tekniisiä näkökohtia painottavaa ajattelutapaa, jonka vastakohdaksi asettuu ympäristöllis-sosiaalisia näkökohtia painottava pehmeä ajattelutapa. (Haavisto & Kiljunen 2011, 131.) Tässä tutkielmassa niillä

viitattiin myös yksilöä ja hänen omaa vastuuta painottavaan näkemykseen.

Asenteiden kovenemista selvitettiin tutkimalla syrjäytymisen syytä koskevien asenteiden ajallista muutosta sekä sosiaaliturvan passivoivuuteen suhtautumisen muutosta. Tulosten perusteella ei voida sanoa asenteiden koventuneen 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Yksilöä vastuullistavat asenteet suhteessa syrjäytymisen syihin eivät vahvistuneet, vaan asenteet päinvastoin pehmentyivät jossain määrin kaikkien valittujen muuttujien kohdalla. Vuonna 2002 84 % nuorista ajatteli, että syrjäytyminen johtuu jonkin verran tai paljon yksilön omasta laiskuudesta tai välinpitämättömyydestä, kun vuonna 2009 näin ajatteli 65 % nuorista. Nuorten joukko, joka ajatteli biologisten tai geneettisten lahjakkuuserojen aiheuttavan syrjäytymistä vähintään jonkin verran, pieneni 11 prosenttiyksikköä vuodesta 2006 vuoteen 2009. Yksilöä syrjäytymisestä vastuullistavista asenteista ainoastaan epäterveelliset elämäntavat nähtiin vuonna 2009 aiempaan seurantaavuoteen verrattuna tärkeämpänä syrjäytymisen selittäjänä. Toinen kovaa asennetta mittaava muuttuja koski sosiaaliturvan passivoivuutta. Tämän asenteen kohdalla ei havaittu suurta muutosta: vuonna 2009 58 % koki sosiaaliturvan passivoivan yksilöä ja vievän häneltä halun yrittämiseen, kun kaksi vuotta aikaisemmin näin oli ajatellut 54 % nuorista.

Kuitenkaan, vaikka asenteiden kovenemista ei havaita, ei voida myöskään puhua pehmeämpien, sosiaalisia rakenteita korostavien näkemysten voimistumisesta. Myös sosiaaliset syyt syrjäytymisen taustalla nähtiin entistä merkityksettömämpinä. Vuonna 2009 puolet nuorista mielsi ihmisten epätasa-arvoisten lähtökohtien olevan syrjäytymisen taustalla vähintään jonkin verran, kun kolme vuotta aiemmin näin ajatteli kolme neljäsosaa nuorista. Samoin yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuutta ei koettu entiseen tapaan syrjäytymistä aiheuttavana tekijänä. Tässä mielessä asenteiden voidaan ajatella koventuneen. Toisaalta kaikkien syrjäytymistä koskevien muuttujien kohdalla epätietoisuus lisääntyi; tämä voi kertoa siitä että nuoret ovat saaneet tietoa syrjäytymisestä ja ymmärtäneet käsitteen moniulotteisuuden.

EVA:n raportin (Haavisto & Kiljunen 2011) mukaan suomalaisten asenteet kovenivat vuodesta 2009 vuoteen 2011 ja asenteiden koveneminen oli havaittavissa kaikissa väestöryhmissä. Tämän tutkielman aineisto ei sisältänyt muuttujia vuoden 2009 jälkeen, jolloin myös nuorten asenteiden kovenemista on voinut tapahtua. Taloudellisella kehityksellä on systemaattisia vaikutuksia yksilöiden arvomaailmaan (Inglehart 1997,

Inglehart & Baker 2000) – 2010-luvun vaihteen taloudellinen taantuma on todennäköisesti vaikuttanut nuorten asenteisiin.

Miehet kokivat naisia enemmän yksilön oman halun ja laiskuuden aiheuttavan syrjäytymistä sekä menestymisen elämässä olevan itsestä kiinni. Etenkin 24-29 -vuotiaiden naisten ja miesten asenteet poikkesivat toisistaan. Saman ikäryhmän korkeasti kouluttautuneiden – eli vastikään korkeakoulusta valmistuneiden miesten ja naisten joukosta löytyi myös muita ryhmiä enemmän yksilöä syrjäytymisestä vastuullistavia asenteita. Lisäksi tutkintoa vailla olevat 25-29 -vuotiaat kokivat yksilön oman halun ja laiskuuden aiheuttavan syrjäytymistä.

Nuoret erosivat sekä oman että vanhempien (etenkin äidin) koulutustason luokissa kovissa ja pehmeissä asenteissa. Korkeasti kouluttautuneet nuoret, sekä korkeasti kouluttautuneista perheistä tulevat nuoret korostivat enemmän rakenteellisia ja sosiaalisia аспекteja syrjäytymisen taustalla sekä ajattelivat harvemmin menestymisen olevan yksilön omalla vastuulla verrattuna muihin koulutusryhmiin. Nuoret, joiden äiti oli akateemisesti koulutettu, eivät myös kokeneet sosiaaliturvaa yhtä yksilöä passivoivana kuin muut ryhmät.

Kun vertaillaan nuorten kovien ja pehmeiden syrjäytymisasenteiden sekä muiden kovia asenteita mittaavien muuttujien jakaumia, nuorten 2000-luvun asenteita voidaan luonnehtia näiden kaikkien kohdalla enemmän yksilöä vastuullistaviksi kuin sosiaalisia rakenteita painottaviksi. Nuoret pitivät omaa laiskuutta tai välinpitämättömyyttä, epäterveellisiä elämäntapoja ja yksilön tulevaisuudenuskon puutetta enemmän syrjäytymistä aiheuttavina kuin yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuutta tai epätasa-arvoisia lähtökohtia. Vuonna 2007 yli yhdeksän kymmenestä nuoresta koki menestymisen elämässä olevan itsestä kiinni ja vuonna 2009 yli puolet nuorista piti sosiaaliturvaa yksilöä passivoivana.

9.4 Tutkimusprosessin ja tutkimuksen luotettavuuden reflektointia

Nuorisobarometrit ovat laadukkaita aineistoja, joiden pohjalta on mahdollista yleistää tulokset kattamaan kaikki Suomen nuoret. Näin ollen tuloksia voidaan pitää luotettavina.

Pertti Tötön (2012, 43) mielestä laaja aineisto ei kuitenkaan ole yksiselitteisesti pientä vakuuttavampi. Hänen mukaansa aineiston kokoa paljon tärkeämpää on se, miten aineisto on saatu eli miten sen havaintoyksiköt on valittu. Aineiston luotettavuus on sidoksissa tähän valintaperiaatteeseen. Nuorisobarometriä ollessa kyseessä otantamenetelminä on käytetty satunnaisotantaa ja ositettua otantaa väestörekisteristä, joten keräystapa on luotettava. Tutkimusta suoritettaessa luotettavuutta pyrittiin myös lisäämään testaamalla muuttujapatteristojen sisäistä konsistenssia reliabiliteettikertoimen avulla. Tällä pyrittiin siihen, että mitattiin kokonaisuutena samaa ilmiötä.

Asenne-eroja tutkittiin varianssianalyysin avulla. Töttö (mt. 2012, 12, 105) huomauttaa, että varianssianalyysi kertoo vain, että tutkittujen ryhmien keskiarvot eroavat toisistaan, eikä se riitä todistamaan empiirisesti sitä, että tilastollisesti merkitsevä ero olisi – esimerkiksi sukupuolten välillä – käytännöllisesti tai teoreettisesti tärkeä. Tötön mukaan tarpeeksi isolla aineistolla saadaan pientäkin pienempi erotus mittaluvuissa merkitseväksi. On hyvä myös muistaa, että väittämiin otetaan kantaa ihmisinä, kansalaisina, sukupolven edustajina tai elämänskatsomuksen omaavina eikä esimerkiksi ainoastaan vain sukupuolen edustajina (Jallinoja 1997, 20, 31). Tätä tutkielmaa olisi voinut syventää tarkastelemalla myös sitä, kuinka paljon valitut taustamuuttujat selittävät selitettävän muuttujan vaihtelusta. Kuitenkin asenteiden ajallisen kehityksen kuvaaminen ja ryhmäkeskiarvojen tarkastelu koettiin riittäväksi tälle tutkielmalle.

Tutkielman haastavin osuus oli sopivien muuttujien löytäminen asennemuutoksen testaamiseen. Asenteiden kovenemista ja konservatiivisuutta koskeva hypoteesin testaamiseen pyrittiin valitsemaan käytettävissä olevista nuorisobarometriaineistosta parhaat mahdolliset muuttujat. Asenteiden kovenemisen selvittämiseen löytyi paremmin aineistoa kuin asenteiden konservatiivisuuden tutkimiseen. Vuonna 2006 nuorisobarometrissa kartoitettiin monia arvokonservatismiin liittyviä asenteita, kuten suhtautumista seksuaalivähemmistöihin ja moraalikysymyksiin. Näistä asenteista olisi tärkeää saada ajantasaisia tutkimustietoja spekulatiivisen mediapuheen rinnalle. Kysymysten toistamisen avulla saataisiin myös mahdollinen asennemuutos esiin. Nuorten yksilöä vastuullistavia ja konservatiivisia asenteita voisi myös tutkia laadullisesti, ja antaa nuorten itse esittää näkemyksensä syvemmin kuin mitä barometritutkimukseen vastaaminen mahdollistaa. Nuorilla varmasti olisi paljon sanottavaa ja keskusteltavaa asenteistaan ja arvoistaan.

10. LÄHTEET

- Alapuro, Risto (1969) *Sukupolvet ja arvot. Tutkimus eri-ikäisten helsinkiläisten ja teologiiden arvoista*. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia.
- Allardt, Erik & Littunen, Yrjö (1964): *Sosiologia*. Porvoo: WSOY.
- Bauman, Zygmunt (1992) "Is There a Postmodern Sociology?" *Theory and Society* 2–3.
- Beck, Ulrich (1992) *Risk Society. Towards a New Modernity*. London: Sage Publications.
- Boëthius, Ulf (1995) *Youth, the media and moral panics*. Teoksessa Förmäs, Johan & Bolin, Göran (toim.) *Youth Culture in Late Modernity*. London: Sage Publications
- Bourdieu, Pierre (1985) *Sosiologian kysymyksiä*. Tampere: Vastapaino.
- Cohen, Stanley (2002[1972]) *Folk Devils and Moral Panics*. London and New York: Routledge.
- Crockett, Lisa J. & Bingham, C. Raymond (2000) *Anticipating adulthood: Expected Timing of Work and Family Transitions Among Rural Youth*. *Journal of Research of Adolescence*, 10(2), 151–172.
- Erikson, E.H. (1959) *Identity and the life cycle*. New York: International Universities Press
- Erola, Jani & Wilska, Terhi-Anna (toim.) *Yhteiskunnan moottori vai kivireki? Suuret ikäluokat ja 1960-lukulaisuus*. Jyväskylä: SoPhi.
- Featherstone, Mike (1991a) *In Pursuit of the postmodern*. *Theory, Culture & Society* 5 (2-3). London: Sage Publications.
- Featherstone, Mike (1991b) *Consumer culture and Postmodernism*. London: Sage Publications.
- Flanagan, Scott (1987) *Value Change in Industrial Societies*. *American Political Science Review*, Vol 81, 1303– 319 .
- France, Alan (2007) *Understanding Youth in Late Modernity*. Berkshire: Open University Press.
- Greene, A.L. (1990) *Great expectations. Constructions of the life course during adolescence*. *Journal of Youth and Adolescence*, 19(4), 296–306 .
- Haavisto, Ilkka & Kiljunen, Pentti (2011) *Maailman paras maa. EVAn kansallinen arvo- ja asennetutkimus 2011*. Elinkeinoelämän valtuuskunta. Helsinki: Taloustieto Oy.
- Harinen, Päivi (1999) *A New Morality in Traditional Frames. Traditional Values and the "Causal Morality" of Finnish Young People*. Teoksessa Puuronen, Vesa (toim.): *Youth in Everyday Life Contexts*. Joensuu: Joensuun yliopisto, 40–47.

- Helve, Helena (1993) *Nuoret humanistit, individualistit ja traditionalistit. Helsinkiläisten ja pohjalaisten nuorten arvomaailmat vertailussa*. Suomen nuorisoyhteistyö Allianssi ry, Nuorisotutkimusseura ry. Jyväskylä: Gummerus.
- Helve, Helena (1997) *Nuorten muuttuvat arvot ja maailmankuvat*. Teoksessa Helve Helena (toim.): *Arvot, maailmankuvat, sukupuoli*. Helsinki: yliopistopaino.
- Helve, Helena (1999) *What Happened to Young "Humanists", "Individualists", and "Traditionalists"? A comparative Study of Changing Value-worlds of Young People in the Framework of Postmodernity*. Teoksessa Puuronen, Vesa (toim.): *Youth in Everyday Life Contexts*. Joensuu: Joensuun yliopisto, 48–66.
- Helve, Helena (2002) *Arvot, muutos ja nuoret*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Helve, Helena (2005) *Nuorten arvojen, maailmankuvien ja katsomusten muutokset*. Teoksessa Hoikkala, Laine & Laine (toim.): *Mitä on tehtävä? Nuorison kapinan teoriaa ja käytäntöä*. Helsinki: Loki-Kirjat, 205–222.
- Helve, Helena (2006) *Nuoret ja usko*. Teoksessa Wilska, Terhi-Anna (toim.): *Uskon asia, Nuorisobarometri 2006*. Helsinki: Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisoasiain neuvottelukunta, 92–109.
- Helkama, Klaus & Seppälä, Tuija (2006) *Arvojen muutos Suomessa 1980-luvulta 2000-luvulle*. Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.): *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus, 131–155.
- Heywood, Andrew (2012) *Political Ideologies. An Introduction*. Fifth Edition. Hampshire & New York: Palgrave MacMillan.
- Hochschild, Arlie Russell (2000) *Coming of Age, Seeking an Identity*. Generations: A Special Section. The New York Times, 8.3.2000. [viitattu 28.5.2012]
 Saatavilla www-muodossa: <URL <http://www.nytimes.com/specials/030800gen-coming-age.html>>
- Hoikkala, Tommi (1989) *Nuorisokulttuurista kulttuuriseen nuoruuteen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hoikkala, Tommi & Roos, J.P (toim.) (2000) *2000-luvun elämä. Sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hoikkala, Tommi & Paju, Petri (2008) *Entä nuoremmat sukupolvet? Sukupolvitutkimus ja nuorisopolitiikka*. Teoksessa Purhonen, Hoikkala & Roos (toim.): *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*. Helsinki: Gaudeamus, 270–294.
- Hunt, Stephen (2005) *The Life Course. A Sociological Introduction*. New York: Palgrave Macmillan.

- Inkinen, Sam (1998) *90-luvun sukupolvikäsitteet – ”G-sukupolvi” ja ”verkkosukupolvi” ajan hengen ilmauksina*. Teoksessa Houni, Pia & Suurpää, Leena (toim.): Kuvassa nuoret. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy, 165–185.
- Inglehart, Ronald & Baker, Wayne E. (2000) *Modernization, Cultural change and the Persistence of Traditional Values*. American Sociological Review. February 2000, 19–51.
- Inglehart, Ronald (1997) *Modernization and Postmodernization. Cultural, economic and political change in 43 societies*. Princeton: Princeton University Press.
- Jallinoja, Riitta (1997) *Naiset, miehet, mielipiteet*. Teoksessa Suhonen Pertti (toim.) Yleinen mielipide 1997. Helsinki: Hanki ja Jää, 19–31.
- Jallinoja, Riitta (2006) *Perheen vastaisuus: familistista käännettä jäljittämässä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kluckhohn, F. & Strodtbeck, F. (1961) *Variations in value orientations*. New York: Holt, Rinehart & Peterson.
- Lyon, David (2000) *Jesus in Disneyland: Religion in Postmodern Times*. Oxford: Polity Press.
- Lähteenmaa, Jaana (2001) *Myöhäismoderni nuorisokulttuuri. Tulkintoja ryhmistä ja ryhmään kuulumisten ulottuvuuksista*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura.
- Mannheim, Karl (1952 [1927]) *The Problem of Generations*. Teoksessa Kecskemeti, Paul (toim.): Essays on the Sociology of Knowledge. London: Routledge & Kegan Paul LTD, 276–320.
- Marcia, James (1980) *Identity in adolescence*. Teoksessa Adelson, J. (toim.) Handbook of adolescent psychology. New York: Wiley, 159–187.
- Mary, Aurélie (2012) *The Illusion of the Prolongation of Youth. Transition to Adulthood among Finnish and French Female University Students*. Academic Dissertation, University of Tampere. Finnish Youth Research Society. Tampere: Tampere University Press.
- Maslow, A. H. (1954) *Motivation and Personality*. New York: Harper.
- Mikkola, Hanna (2002) *Sukupolvettomat? Nuoret ikäpolvensa kuvaajina*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 73. Saarijärvi: Gummerus.
- Mikkola, Teija (2001) *Arvot ja ympäristö. Uuden keskiluokan ympäristöarvot ja -asenteet maailmankuvallisen muutoksen heijastajina*. Teoksessa Helve Helena (toim.) Arvot, maailmankuvat, sukupuoli. Helsinki: yliopistopaino, 95–139.

- Myllyniemi, Sami (toim.) (2007) *Perusarvot puntarissa. Nuorisobarometri 2007*. Helsinki: Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisoasiain neuvottelukunta.
- Myllyniemi, Sami (toim.) (2009) *Taidekohtia. Nuorisobarometri 2009*. Helsinki: Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisoasiain neuvottelukunta.
- Myllyniemi, Sami (toim.) (2010) *Puolustuskannalla. Nuorisobarometri 2010*. Helsinki: Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisoasiain neuvottelukunta.
- Niiniluoto, Ilkka (2000) *Arvomurros ja tulevaisuus*. Julkaisussa *Futura* 4/2000, 4–6. Helsinki : Tulevaisuuden tutkimuksen seura.
- Nummenmaa, Lauri (2004) *Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät*. Helsinki: Tammi.
- Nuorisobarometri 2002 [elektroninen aineisto]. FSD1226, versio 1.0 (2003-02-04). Espoo: Suomen Gallup [aineistonkeruu], 2002. Helsinki: Opetusministeriö. Nuorisoasiain neuvottelukunta (Nuora) [tuottaja]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2003.
- Nuorisobarometri 2005 [elektroninen aineisto]. FSD2099, versio 1.1 (2005-10-20). Espoo: Suomen Gallup [aineistonkeruu], 2005. Helsinki: Opetusministeriö. Nuorisoasiain neuvottelukunta (Nuora) & Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Nuorisotutkimusverkosto [tuottajat]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2005.
- Nuorisobarometri 2006 [elektroninen aineisto]. FSD2217, versio 1.0 (2006-11-08). Espoo: TNS-Gallup [aineistonkeruu], 2006. Helsinki: Opetusministeriö. Nuorisoasiain neuvottelukunta (NUORA) & Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Nuorisotutkimusverkosto [tuottajat]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2006.
- Nuorisobarometri 2007 [elektroninen aineisto]. FSD2293, versio 1.0 (2007-11-23). Espoo: Suomen Gallup [aineistonkeruu], 2007. Helsinki: Opetusministeriö. Nuorisoasiain neuvottelukunta (NUORA) & Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Nuorisotutkimusverkosto [tuottajat]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2007 <http://www.fsd.uta.fi/aineistot/luettelo/FSD2293/meF2293.html>
- Nuorisobarometri 2009 [elektroninen aineisto]. FSD2484, versio 1.0 (2009-11-26). Helsinki: Innolink Research [aineistonkeruu], 2009. Helsinki: Opetusministeriö. Nuorisoasiain neuvottelukunta (NUORA) & Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Nuorisotutkimusverkosto [tuottajat]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2009. <http://www.fsd.uta.fi/aineistot/luettelo/FSD2484/meF2484.html>

- Nurmi, Jari-Erik (2003) *Nuoruusiän kehitys: etsintää, valintoja ja noidankehiä*. Teoksessa Lyytinen, Paula, Korhokangas, Mikko & Lyytinen, Heikki (toim.): Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissään. Helsinki:WSOY, 256–274.
- Pekonen, Kyösti & Martikainen, Tuomo (1999) *Finnish urban youth, political dealignment and a new conservative reaction*. Teoksessa Pekonen, Kyösti (toim.): The new radical right in Finland. The Finnish Political Science association.
- Pekonen, Kyösti & Martikainen, Tuomo (1997) *Suomessa urbaaninuorista kolmasosa ”uuskonservatiiveja”*. Teoksessa Eurooppa-raportti: Tilastokeskuksen julkaisuja.
- Purhonen, Semi (2007) *Sukupolvien ongelma. Tutkielmia sukupolven käsitteestä, sukupolvitietoisuudesta ja suurista ikäluokista*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Puohiniemi, Martti (2002) *Arvot, asenteet ja ajankuva. Opaskirja suomalaisen arkielämän tulkintaan*. Vantaa: Limor kustannus.
- Puuronen, Vesa (2006) *Johdatus nuorisotutkimukseen*. Tampere: Gummerus.
- Rokeach, Milton (1973) *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press.
- Rokeach, Milton (1979) *Understanding Human Values. Individual and Societal*. New York: The Free Press.
- Roos, J.P (1987) *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rubin, Anita (1999) *Nuorten tulevaisuudenkuvat – törmäyskurssilla todellisuuden kanssa*. Teoksessa Metsä Maija (toim.): Tuleva tuhat. Jyväskylä: Gummerus, 339–355.
- Schwartz, Shalom H. (1992) *Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical advances and Empirical Tests in 20 Countries*. Teoksessa M. Zanna (toim.) Advances in experimental social psychology, vol 25. Orlando, FL: Academic.
- Schwartz, Shalom H. (2011) *Kulttuuriset arvo-orientaatiot. Kansallisten erojen luonne ja seuraukset*. Espoo: Limor Kustannus.
- Siltala, Juha (2013) *Nuoriso – mainettaan parempi? Nykynuorten sopeutumISRatkaisut historiassa*. Helsinki: WSOY.
- Suhonen, Pertti (1988) *Suomalaisten arvot ja politiikka*. Helsinki: WSOY.
- Syrjämäki, Sami (2012) *Ideologioiden maailma. Michael Freedenin haastattelu*. Niin & Näin. Filosofinen aikakauslehti nro 75, talvi 2012. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry, 6–8.
- Tapscott, Don (1997) *Growing up digital. The Rise of the Net Generation*. New York: McGraw-Hill.

- Töttö, Pertti (2012) *Paljonko on paljon? Luvuilla argumentoinnista empiirisessä tutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino.
- Vares, Vesa (2012) *Kahden sukulais-ismin rajamailla. Liberalismista ja konservatismista neoliberalismiin ja neokonservatismiin*. Niin & Näin. Filosofinen aikakauslehti nro 75, talvi 2012. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry, 24–39.
- Venkula, Jaana & Rautevaara, Ahti (1993) *Arvot ja nuorten arvopohdinta. Piirteitä maamme vv.1960 – 1990 nuorten arvoja koskevista tutkimuksista*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Vinken, H. & Ester, P. (1992) *Modernization and Value Shifts: A Cross-cultural and Longitudinal analysis of Adolescents' Basic Values*. Teoksessa Meeus, W. & al. (eds.), *Adolescence, Careers and Cultures*, 409–428. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Wohl, Robert (1979) *The Generation of 1914*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Wilska, Terhi-Anna (1999) *Survival with dignity? The Consumption of Young Adults During Economic Depression: A Comparative Study of Finland and Britain 1990-1994*. Turku: Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja.
- Wilska, Terhi-Anna (2004) *Nuorten kollektiivinen sukupolvi-tietoisuus nuorisobarometrin valossa*. Teoksessa Wilska Terhi-Anna (toim.): *Oman elämänsä yrittäjät? Nuorisobarometri 2004*. Helsinki: Edita, 100–112.
- Wilska, Terhi-Anna (toim.) (2006) *Uskon asia*. Nuorisobarometri 2006. Helsinki: Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisoasiain neuvottelukunta.
- White Riley, Matilda (1973) *Aging and Cohort Succession: Interpretations and Misinterpretations*. *The Public opinion Quarterly* 1973, 35–49.
- Yhteiskuntatieteellisen alan menetelmävaranto KvantiMOTV [viitattu 13.5.2013].
Saatavilla www-muodossa:
<URL: <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/variassi/anova.html>>